

TOPLUMCU BELEDİYE

nam-ı diğer

Belediye Sosyalizmi

Sonay Bayramoğlu

Yazar çalışmasında; XIX. yüzyıl sonuna doğru toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkışını, XX. yüzyıl belediyeciliğine yaptığı etkileri ve neoliberalizmin yükselişiyle XX. yüzyılın sonuna doğru nasıl dışlandığını, ancak bunun uzun sürmediğini ve XXI. yüzyılın başında eski albenisini yeniden kazanmaya başladığını başarıyla inceliyor. Yapıtta toplumcu belediyeciliğin genel değerlendirmesinin yanısıra bir bölümde Türkiye'deki gelişme ve uygulamaların bir özeti olarak sunulmaktadır.

Bu yapısı ile kitap, kolay okunup, düşünce geliştirmeye katkı sağlayacak bir el kitabı niteliğindedir. Bu yönüyle de geniş bir kitleye seslenmeye adaydır.

Prof. Dr. Can Hamamcı

9 786059 020510

TOPLUMCU BELEDİYE

nam-ı diğer Belediye Sosyalizmi

Sonay Bayramoğlu

THG 0775369 DBG

TOPLUMCU BELEDİYE

nam-ı diğer

BELEDİYE SOSYALİZMİ

Sonay Bayramoğlu

NOTA BENE

NotaBene Yayınları

Toplumcu Belediye

nam-ı diğer

Belediye Sosyalizmi

Sonay Bayramoğlu

Kapak Tasarımı: Can Kaya
Dizgi: Seda Belen

Baskı ve Cilt: Hermes Tanıtım Ofset Baskı Hiz. Kağ. Ltd. Şti. Sertifika No: 14847
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler / ANKARA Tel: 0.312 384 34 32

1. Baskı
2015
Ankara
ISBN : 978-605-9020-51-0

www.notabeneyayinlari.com ● facebook.com/NotaBeneYayinlari ● twitter.com/NotaBeneY
© Renas Yayıncılık Matbaacılık Filmcilik Reklam Yazılım Donanım Bilişim San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez (Ankara): Bankacı Sok. 18/1 Çankaya /Ankara Tel: 312 417 05 44
İstanbul Büro: Hamalbaşı Sk. Üstündağ İş Merkezi No:14/123 Galatasaray/İstanbul Tel: 212 244 31 61
Sertifika No: 18074

TOPLUMCU BELEDİYE

nam-ı diğer

BELEDİYE SOSYALİZMİ

Sonay Bayramoğlu

NOTA BENE

Sonay Bayramoğlu

Rize-Ardeşen doğumlu. İlköğrenimini Ardeşen'de, ortaöğrenimini Ankara'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünü bitirdi. Yüksek lisans ve doktora öğrenimini aynı üniversitede, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda yaptı. Evli ve bir çocuk annesi olan yazar, halen Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü 'nde Kamu Yönetimi doçenti olarak görev yapmaktadır.

Suat Bayramoğlu'na
zor dönemeçlerde güven ve desteğini eksik etmediği için...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....11

GİRİŞ.....15

I
TOPLUMCU BELEDİYENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. TOPLUMCU BELEDİYENİN TARİHTEKİ İZLERİ.....26

19. Yüzyılda Avrupa'da Belediyeciliğin Gelişmesi.....26

İlk Belediye Sosyalizmi Deneyimi: Glasgow.....34

Birmingham Deneyimi:
Belediye Sosyalizminin Liberalizmle İmtihanı.....38

Belediye Sosyalizmine Toplu Bakış.....43

2. YİRMİNCİ YÜZYILDA TOPLUMCU BELEDİYE.....49

Düşünsel Alanda Toplumcu Belediyecilik: *terra nullius*.....53

Toplumcu Belediyenin Devlet Politikasına Yansıması:
Kamulaştırmadan Özelleştirmeye.....73

Kamu Hizmeti Anlayışında İki Temel İlke.....81

3. NEOLİBERAL BELEDİYENİN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ 87

Neoliberal Belediyeciliğin Yükselişi.....91

Neoliberal Belediyeciliğin Çöküşü.....96

II
21. YÜZYILDA TOPLUMCU BELEDİYE

1. KAMU HİZMETLERİNDE BELEDİLEŞTİRME DALGASI...104

Avrupa'da Yeniden Beledîleştirme.....120

Yeniden Beledîleştirmenin Gerekçeleri.....129
Yeniden Beledîleştirme ve İstihdam Sorunu.....131

2. LATİN AMERİKA'DA
TOPLUMCU BELEDİYE DENEYİMLERİ.....133

Porto Alegre ve Katılımcı Bütçe Modeli.....134

Sao Paulo'da Katılımcı Bütçe Modeli.....139

III
TÜRKİYE'DE TOPLUMCU BELEDİYE

1. TARİHTEKİ KÖKLERİ.....146

2. TOPLUMCU BELEDİYE İLKELERİ.....158

SONUÇ.....165

KAYNAKÇA.....174

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın taslaklarını okuyarak, metni geliştirmeme katkıda bulunan Can Hamamcı, Demet Dinler, Hüsniye Akıllı, İnönü Bayramoğlu, Metin Özuğurlu, Nuray Ertürk Keskin ve Tayfun Çınar'a; Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi personeline, kütüphanede çalışmayı daha da keyifli hale getiren Gamze Yücesan Özdemir'e; elbette hayatımda oldukları için Ayşe Su ve Metin'e şükranlarımı iletiyorum.

SUNUŞ

XIX. yüzyıl, sanayinin ortaya çıktığı ve giderek kenti ele geçirdiği bir dönemdir. Sanayi kentleri yeni bir toplumsal yapının oluştuğu mekânlardır. Klasik burjuva kenti, erişilen teknoloji düzeyine koşut olarak, "laisser fair, laisser passer" anlayışı egemenliğinde fiziksel ve toplumsal dönüşüme uğramıştır. Toplumsal varsıllığı ve yoksulluğu birarada barındıran kentsel mekân sosyalist düşüncenin ateşlenmesinde en büyük rolü oynamıştır. Özellikle emekçi kitlelerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma arayışları toplumcu belediye hareketinin başlangıcı sayılabilir. Emekçilerin içinde bulundukları barınma, beslenme, sağlık koşulları, elektrik, su, gaz, ulaşım hizmetlerinden yararlanma olanaklarının yetersizliği, yoksul kitlelerin refahını arttırıcı politikaları zorunlu kılmıştır. 1873-1874 yıllarında Büyük Britanya'da Birmingham Belediyesinde Chamberlaine, Fransa Toulouse Belediyesinde Charles de Fitte hareketin öncüleri olmuşlardır.

Toplumcu belediye kuramsal bir yaklaşımın doğrudan bir belediyede uygulanması değildir. Zamana ve mekâna bağlı olarak değişebilen olanakların değerlendirilerek hedefe ulaşılmasıdır. Bu yönüyle reformcudur, ancak bu basit bir reformculuktan farklıdır. Sınıfsal bir tercihten doğmuştur ve ideolojisine bağlıdır. Bu bağlılığı zedelemeyecek ölçüde esnektir. Yerel siyasette etkin diğer aktörlerle işbirliğine gidebilir, pragmatiktir.

Bir iktidar pratiği olarak toplumcu belediye özet bir tanımlamayla; hiçbir türden ayırımcılık yapmayan, eşitlikçi, akılcı, yoksulluk ve yoksunluğa yol açmayan sosyal adaletçi, bütünleştirici bir şehirciliktir.

Toplumcu belediye 1980'li yıllardan başlayarak neoliberallerin eleştiri hedefi olmuştur. Kayırıcı ve müdahaleci diye

adlandırdıkları belediyeciliğin eskimişliği, hizmet üretme ve sunmadaki yetersizliği, pahalılığı ileri sürülerek, kamu girişimindeki serbest piyasa kurallarına uygun bir belediyeciliğin üstünlüğü işlenmiştir. Piyasaya hâkim olan liberalleşme ve özelleştirme, beledileştirme ile üstlenilen kentsel hizmetlerin yeniden özel girişimcilere devrine yol açmıştır. Yeni kamu yönetimi yaklaşımıyla da yönetim paradigmaları değişmiş, belediye yurttaş ilişkisi, belediye müşteri ilişkisine dönüşmüştür. Bir bakıma neoliberalizm toplumcu belediye yaklaşımlarının sonunu ilan etmiştir.

Neoliberalizmin ve küreselleşmenin albenisi bir çeyrek yüzyılda tükenmiş, 2000'li yılların başında neoliberal kentsel politikalardan uzaklaşma, yeniden beledileştirme girişimleri başlamıştır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, başta Büyük Britanya, Fransa ve Almanya olmak üzere, kentsel kamu hizmetlerinin yeniden beledileştirilmeleri hız kazanmıştır.

Avrupa Konseyi'nin 2008 tarihli Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto'su kentlerde katılımcı demokrasiyi ve kentlerin kenttaşlara ait olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanısıra neoliberalizmin, küreselleşmenin kentlerde ortaya çıkardığı sorunlara karşı mücadele arayışları ağırlığını duyurmaktadır.

Manifesto'nun 3. maddesi; küreselleşme, yeni teknolojiler, ekonomik, ekolojik, sosyal değişikliklerin kentlerde ortaya çıkardığı sorunları, 4. maddesi; kentlerin yeni rollerini ve yaşam biçimine uyum sağlayamamasını, 5. maddesi; işçi sınıfının erozyonu, sanayileşememe, artan sosyal eşitsizlik, işçi mahallelerinde artan krizi; 45. maddesi; kentlerde yaşanan çevre bunalımını, 65. maddesi; yoksullaşmayı değerlendirmekte,13. Maddesi'nde; Avrupa'nın kentlerinde özellikle katılım açısından, demokrasinin yeni taleplerini dikkate alan bir kentsel yönetim modeli inşa etmek sorumluluğu vardır denilmektedir. Yeni dayanışmacı politikalarla kentlerin toplumda gereksinimi duyulan demokratik yeniden canlanmanın merkezi olacağı vurgulanmaktadır. Manifesto, kentlerin kimliklerini korurken,

kolektif olarak da hümanist değerlerin, özgürlüklerin, ekonomik zenginliklerin ve toplumsal dayanışmanın merkezi olması dileğiyle son buluyor. Görülüyor ki; Manifesto neoliberalizmin demokrasiyi canlandırabileceğinden umudunu yitirmiş ve yeni çözüm yolları aramaktadır.

Neoliberalizm ve küreselleşmenin egemenliğini sürdürdüğü günümüzde nesneler küreselleşirken, özneler yerelleşmekte, kabileleşmektedir (cemaatleşmektedir). Bu süreci tersine çevirmek için en önemli silahımız kolektif kavramayı arttırmak gereğinin bilincinde olabilmektir. Belde halkının belediyede söz ve karar sahibi olabilmesi, yönetime ve kararlara katılması, belediye hizmetlerinin halkın eleştiri ve takdirine açık olması, halkın onay vermediği projelerin gündeme alınmaması, belediyenin topladığı gelirlerin belde halkına hizmet olarak döndüğünün görülebilmesi, halkın refah arttırıcı projelerin sahibi olması, seçimden seçime ortaya çıkan kenttaş olma görünümünü değiştirecektir. Bugünkü toplumsal koşulların biçimlendirdiği ürkek, edilgen, güvensiz insan tipini aktif, politika yapan, güvenli, topluma ve toplumsal sorunlara duyarlı insana dönüştürmek, toplumcu belediye politikalarıyla gerçekleştirilebilir. Bu yolla belde halkı kendini evrensel değerlerden uzaklaştıracak, dar kalıplar içinde bir yerelleşme sürecinden kurtarabilir.

Son on yılda gözlenen gelişmeler, kimi ülkelerde toplumcu belediyeciliğin yeniden gündeme yerleştiğini, özelleştirmenin belediyeleştirmeye dönüştüğünü göstermektedir. Ülkemizde de böyle bir gelişmenin başlayabilmesi, toplumcu belediyecilik izleri taşıyan kent yönetimi arayışlarının artması kuşkusuz söz konusu alanda yapılan yayınların çoğalması ve çeşitlenmesiyle doğrudan ilgilidir. Toplumcu belediyecilik konusunda yayınlanmış değerli çalışmalar bulunmakla birlikte, nicel açıdan yeterli bir düzeye ulaşmadığı da bir gerçektir. Herşeyden önce bu alandaki yazını arttırmaya katkısından dolayı "Toplumcu Belediye nam-ı diğer belediye sosyalizmi" adlı çalışmayı bize kazandıran Sonay Bayramoğlu'nu kutlamak gerekir.

Yazar çalışmasında; XIX. yüzyıl sonuna doğru toplumcu belediyenin ortaya çıkışını, XX. yüzyıl belediyeciliğine yaptığı etkileri ve neoliberalizmin yükselişiyle XX. yüzyılın sonuna doğru nasıl dışlandığını, ancak bunun uzun sürmediğini ve XXI. yüzyılın başında eski albenisini yeniden kazanmaya başladığını başarıyla inceliyor. Yapıtta toplumcu belediyenin genel değerlendirmesinin yanısıra bir bölümde de Türkiye'deki gelişme ve uygulamaların özeti sunulmaktadır. Bu yapısı ile kitap, kolay okunup, düşünce geliştirmeye katkı sağlayacak bir el kitabı niteliğindedir. Bu yönüyle de geniş bir kitleye seslenmeye adaydır. Sonay Bayramoğlu kitabına son noktayı koyarken "İnsanın daha onurlu bir yaşamı arzulaması, toplumsal bir varlık olduğu için, ancak toplumsal düzeyde sağlanabilecek saygınlıkla gerçekleşebilir ve bu da zor değildir" diyor. Dileyelim ki; bu ileti yerine ulaşsın ve bu değerli çalışma kenttaşı kentin efendisi yapacak kolektif kavramayı artıracak çabalara katkıda bulunsun.

Can Hamamcı

Ankara,
Şubat 2015

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde açılan neoliberal perde alkışlarla değil ıslıklarla kapanıyor. Neoliberal illüzyon büyük bir başarısızlıkla tarihe karışıyor. Kendisi yok olurken, yol açtığı fenalıklarla tutkulu tortuları elbette var olmaya devam edecek.

Türkiye, Haziran 2013 Gezi direnişi ve 17 Aralık 2013 tarihinde ortaya çıkan siyasal yolsuzlukların girdabında ters dönerken aslında son otuz yılın ceremesini üstlenmişe benziyor. Arka fonda küresel düzeyde her yerinden su alan bir küresel kapitalizm gemisi, giderek artan kent hareketleri karşısında yeni ittifaklar ve yeni pazarlıklara gebe.

2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri emlak piyasalarında başlayan ekonomik kriz 2008 yılında dünya krizine dönüştükten sonra, küresel örgütler yeni günah keçilerini neoliberal politikalar olarak ilan etmişlerdi. Yerel yönetimler açısından bu politikaların başarısızlığı biraz daha geç bir tarihte ilan edildi. 2011 yılında Paris kentinde su hizmetlerinin küresel su devi Suez şirketinden alınarak yeniden belediîleştirilmesi, neoliberal belediyecilik anlayışının tarihe gömülmesini işaret eden önemli bir semboldür. Ne var ki bu sembol, gelmekte olan belediyecilik anlayışı hakkında henüz bize pek bir şey söylememektedir. Arayış sürmektedir. Yeşil ile grinin, tohum ile betonun, ses ile gürültünün, paylaşım ile gaspın; yani emek ile sermayenin açık çatışma alanı haline gelen dünya kentleri, üçüncü bin yıldaki yönetim biçim ve tarzının arayışı içindedir. İçinden geçtiğimiz günler, sadece yenilerin inşasına şahit olunacak günlerdir. Elinizdeki bu çalışmanın kaleme alınma gerekçesi de bu öngörüyle ilgilidir. Bu çalışma, toplumcu belediye gibi tarihselin güncelle,

kuramsalın olguyla rahatlıkla ilişkilendiği zengin bir birikimin yeniden güncellenmesine katkı sağlarsa, kendisini başarılı addedecektir.

Sürekli olarak kriz yaratan ve artık günümüzde iflas bayrağını çekmiş bulunan neoliberal belediyeciliğin karşısında, alternatif bir arayışın varlığı kaçınılamazdır. Geride kalan otuz yıl, yönetim ve hizmet sunma pratikleri bakımından hiç de kısa bir süre değildir. Bu sürede, yerel yönetimler üzerine düşünme tarzı, neoliberal hegemonyadan büyük ölçüde etkilenmiştir. "Neoliberal belediyecilik" sıfatına konu olan yönetim anlayışının şekillenme sürecinde küresel kuruluşların derin izleriyle karşılaşmak da şaşırtıcı değildir. Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü gibi küresel yapı ve kuruluşların teşvik ve yönlendirmesiyle yerel yönetimler konusunda hazır şablonlar geliştirilmiş ve geniş uygulama alanları bulunmuştur. Küresel desteklerle uzun süreye yayılan hegemonyacı varlığına rağmen neoliberal belediyecilik kendi mantıki sınırlarına gelmiş bulunmaktadır. Öyle ki, asgari demokratik usullere sahip bir ülkede neoliberal belediyecilik esaslarındaki ısrar, ancak siyasi sistem değişikliği sağlanmak suretiyle gerçekleşebilir. Bu olgu, yeni belediyecilik yöntemleri geliştirenlere de bir bakış açısı sunmaktadır: Belediye hizmetleri, ekonomi politikten bağımsızlaştırılmış teknik bir işlem olarak kavranamaz; aksi yöndeki ısrarlar, neoliberal belediyeciliğin karanlık yüzünü gizlemeye dönük manipülâsyonlar olmaktan öteye geçemezler.

Konunun sahip olduğu tarihsel derinlik ve kuramsal kapsam, konu hakkında düşünmemize olanak sağlayacak başlangıç sorularının sade ve basit olmasıyla çelişmez. Bir kentte gündelik yaşama dönük belediye hizmetleri nasıl olmalıdır? Belli başlı belediyecilik yaklaşımlarının tamamı bu basit soruyu odağa alarak sistematik yanıtlar vermiş yaklaşımlardır. Neoliberal belediyecilik de bu basit soruya verdiği yanıtla kendi yaklaşımını kurmuştur.

Sözü edilen soru 160 yıldır ana hatlarıyla iki farklı şekilde

yanıtlanmıştır. İlki belediye hizmetlerinin kamu eliyle sunulması gerektiğidir. Nitekim belli başlı kentsel hizmetlerin kamu eliyle sunulması yönündeki kamucu yaklaşım, neredeyse modern demokrasilerle koşut bir tarihe sahiptir. İkinci yanıt, belediye hizmetlerinin özel sektör eliyle sunulması gerektiği şeklindedir. Yirminci yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran bu anlayış, neoliberal gündemin kent yönetimindeki gerçekleşme biçimi olarak da görülebilir.

Belediye hizmetlerinin kimin eliyle ve nasıl sunulacağı sorusu, arayış içindeki yeni belediyecilik yaklaşımları için de yanıtlanması gereken bir sorudur. Bu soruya verilecek yanıtın maalesef –ya da iyi ki fazlaca bir seçeneği bulunmuyor. Eğer yanıt özel sektör eliyle olmayacaksa günün ihtiyaçlarına uygun olarak yeni bir kamucu/toplumcu belediye anlayışının geliştirilmesi açık-seçik bir gerekliliktir. Bu açıdan bugüne kadar uygulanan kamucu hizmet politikalarının, sınırlılıkları, tıkanma noktaları ve eksiklerinin açık bir muhasebesi yapılmak durumundadır. Bu miras, yeni bir anlayışın inşasındaki önemli bir rehber olarak görülmelidir.

1850'li yıllardan başlayıp ana hatlarıyla 1980'e kadar hâkimiyetini sürdüren belediyecilik yaklaşımı, kamucu motiflerin ön planda olduğu bir belediyecilikti. Bu yaklaşıma belli bir biçim kazandıran akım ise belediye sosyalizmi (toplumcu belediyecilik) akımı olmuştur.

Toplumcu belediye, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de belediye sosyalizmi uygulamalarıyla başladıktan sonra, 20. yüzyıl belediyeciliğine yön verdi. Yerel kamu hizmetlerinin kamu eliyle ve kamu kaynağı ile sağlanması düşüncesini geliştiren bu akım, yirminci yüzyıl boyunca takipçilerini olduğu kadar karşıtlarını da yarattı.

Neoliberal belediyecilik akımı ise belediyeciliğin adeta doğasına işleyen kamu yararı ilkesinin ters yüz edilmesiyle kendine yol açtı. Neoliberal belediyecilik, kamu hizmetlerinin piyasa kuralları içerisinde üretilmesini öngörür. Bu reçete Latin

Amerika ülkelerinden başlamak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanmıştır. Yerelleşme politikaları, bu dönemdeki yerel yönetim reformlarının genel adı olmuştur. Yerel yönetimlere daha fazla görev ve yetki verilmesi, diğer yandan devredilen bu yetki ve görevlerin özel sektöre kullandırılması ve bunu mecburiyet haline getiren hukuksal çerçevenin düzenlenmesi gibi bir dizi değişiklik birbirini takip etmiştir. Benzer bir süreç Türkiye'de 1980 yılından başlayarak yaşanmıştır.

12 Eylül 1980'den sonra kurulan hükümetler yönetsel sistemin yeniden düzenlenmesine özel bir önem verdiler. Bülent Ulusu'nun başbakanlığındaki askeri hükümet programına göre Türkiye'nin kalkınmasının önündeki en önemli engel *"Türk idaresinin bu (eskilik, aşırı merkeziyetçilik, aşırı istihdam, atıl kapasite, verimsizlik, lüzumsuz formalite, kırtasiyecilik) hastalıklarıdır."*[1]

Türkiye'de belediyeler, yerelleşme politikalarıyla, merkezden kendilerine yetki devredildikçe yetki ve sorumluluk açısından güçlendiler. Bununla birlikte, bir yanda merkezi hükümet politikaları sonucu artan işsizler ordusu, diğer yanda ise yerel kamu hizmetlerinin giderek yüksek bir fiyattan sunulması, belediyeleri bir açmazla karşı karşıya bıraktı. Kamu hizmetlerini piyasaya açmakta direnç göstermeyen belediyeler, diğer yandan sosyal güvenliği sosyal yardımlarla ikame eden merkezi hükümet politikalarında sosyal yardım dağıtıcısı olmak şeklindeki bir işlevi de üstlendiler.

Belediyeler giderek istihdam yaratma kapasitelerini personel rejimindeki sınırlamalar nedeniyle yitirdi; kamu hizmetlerini, özel sektör eliyle ya da taşeron firmalar aracılığıyla sunmaya başladıkça, bir faaliyet alanı olarak sosyal yardımlar belirleyici bir konuma yükselmeye başladı.

---

[1] Aktaran Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Dönüşümü*, TODAİE Yay, Ankara, 1996, s.37.

Ortaya çıkan tablo, düşük ücret ve güvencesiz istihdam olanağı yaratan, meşruiyetini büyük ölçüde sosyal yardım mekanizmasına borçlu olan bir belediye profili oldu. 2013 yılında belediyelerde işçilerin ücretlerini üç dört ay geç almaları sıradan bir olay halini aldı.

İş yaşamındaki olumsuzluklar, "sosyal yardım" mekanizmalarının devreye girmesiyle hafifletilirken bir yandan da siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan bir işlev gördü.

Belediyelerin içinde bulundukları açmaz, bu kurumları yardım kuruluşuna dönüştürme etkisi yaparken bir yandan da zorunlu olarak mahalli ihtiyaçların giderilmesinde yaratıcı yöntemler geliştirmeye yöneltti. Söz gelimi yaşlı bakım merkezlerinin yetersizliği nedeniyle büyükşehirlerde yaşlı bakım hizmetlerinde belediyelerin rol üstlenmesi; işsizlik ve yoksulluk karşısında hanelere ayni yardımların yapılması gibi. Belediyelerin karşı karşıya kaldıkları bu açmazlar, giderek artan belediye borçları, iktidardaki partiden olmayan belediyelere yönelen rutin ve rutin olmayan baskılar nedeniyle alternatif belediyecilik arayışlarını da olumsuz etkiledi.

Türkiye'de otuz yıllık neoliberal belediyecilik deneyimi, daha fazla rant, daha fazla kâr amacıyla kentsel ve kırsal alanların yağmalanması yolunu takip ederken, Haziran 2013 tarihinde meydana gelen Gezi Direnişi'yle neoliberal belediyeciliğin fikren iflas etmiş olduğu ilan edildi. Kent meydanlarını, tarihi mirası, parkları, rant uğruna yok eden, kenti yaşanmaz kılan anlayış gayri meşru ilan edilmişti. Bu reddediş, belediye hizmetlerinin nasıl olmaması gerektiğini gösteren bir gösterge olarak da görülebilir.

Türkiye'de alternatif, neoliberal belediyeciliğin karşıtı yeni bir yerel yönetim modeline ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak toplumcu belediyecilik olarak ele alacağımız bu ihtiyaç tarihsel bir zorunluluk halini almıştır. Toplumcu belediyeciliğin alacağı biçimler uygulamalarla ortaya çıkacak olsa da bu konuda

hem geçmişten hem de günümüzden esinlenecek örnek bulmak mümkündür.

Toplumcu Belediye anlayışı, bugün bize nasıl yol gösterebilir? Bu anlayış, 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen ve esasında kapitalist demokratik ülkelerde belediyecilik anlayışının gelişmesini sağlayan bir anlayıştır. Biçemi itibariyle neoliberal belediyeciliğin karşıtıdır. Bu nedenle yeniden demokratik bir toplum olmanın asgari koşulları için bile toplumcu belediyeciliğin yorumlanıp aşılması gerekiyor.

Elinizdeki kitap, yerel yönetim / belediye ölçeğinde tam demokratik bir yönetim anlayışının hangi koşullarda varlığını sürdürebileceğine dair bir tartışmaya vesile olursa, amacına ulaşmış olacaktır. Bu tartışmaya bir giriş olarak, günümüzde toplumcu belediyeciliğin mümkün olduğunu ileri süreceğim ve kitap boyunca bunu örnekler vasıtasıyla göstermeyi deneyeceğim. Ama hangi koşullarda demokratik bir belediyenin varlığını sürdürüp sürmeyeceği tartışmasını ise bir kenara bırakacağım.

Hiç kuşku yok ki böyle bir tartışma, toplumcu belediyeciliği inşa etmeye değip değmeyeceğiyle ilgili politik sonuçlar içerir. Kitapta yer alan tarihsel örneklerden yola çıkarak son soruya yanıt üretilebileceğini düşünüyorum. Tartışmanın büyük kısmını bir kenara bırakarak, belediyeler üzerine tartışmaya başlayabiliriz.

2000'Lİ YILLARDA BELEDİYE YÖNETİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

İnsanların kentlerde ortak yaşaması, aynı binada, aynı mahallede yaşamaları, ortak sorunların çözülmesini gerektirir. Bir çöpün evdeki çöp kutusundan, apartman dairesinin önüne, oradan apartman önüne götürülmesi çok zor olmasa gerek. Ama sokak kapısının önünde buluşan bu çöplerin hangi vasıtalarla toplanacağı, bu vasıtaların hangi bölgeyi kapsayacağı, hangi çöplüğe götürüleceği, çöplükte hangi imha yönteminin kullanılacağı, çöplüğün konumu, durumu, kapasitesi, şehrin ortak sorunudur. Bir pet şişenin mutfakta çöpe atıldıktan sonra izleyeceği yolun her aşaması, orada yaşayan insanların her birini

ilgilendirir. Pet şişenin diğer çöplerle ayrı toplanıp toplanamayacağı, geri dönüşüm imkânı olup olmadığı gibi sorunlar yerel halkın çöp sorunu ile ilgili ileri düzeyde cevap vermesi gereken sorulardır. Günümüzde mahalli sorunların çözümü belediyelere bırakılmıştır. Bireylerin, hanelerin kendi sorunlarının çözümüne katılmaları, yerel seçimlerde kullandıkları oya indirgenmiştir. Dolayısıyla, programları ile seçimi kazandıkları varsayılan belediye yönetimlerinin bir sonraki seçime kadar uyguladıkları program, onaylanmış bir program gibi kabul edilir. Bu kabulün ne kadar gerçek olduğu, yerel seçimlerde insanların iradesinin ne kadar sandığa yansıdığı gibi çetrefilli ama önemli soruları bir kenara bıraktığımızda karşımızda, çöpten başlayarak günümüzün tüm saatlerinde kent içerisinde birlikte yaşamamızı mümkün kılan en önemli kararların belediyeler tarafından alındığı gerçeği ile karşı karşıya kalırız.

Belediyeleri gerekli kılan temel, toplumsal ortak ihtiyaçlardır. Belediyeler bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulmuş olduklarından dolayı doğası itibariyle toplumsaldır ve doğası itibariyle kamu hizmeti sunarlar.

Belediyeler, merkezi hükümetle kıyaslandığında, sadece yeri tespit edilmiş bir alanda hizmet vermekle yükümlüdür ve bu sınırları çizme yetkisi ülkede siyasal karar alma mekanizmasına bağlıdır. Türkiye'de yurt genelinde hangi sınırlar içerisinde bir belediyenin kurulacağı ile ilgili temel karar belediye olmak isteyen köylülerin oylarına bağlıdır. Bu oylama daha sonra merkezi düzeyde karara bağlanır.[2] İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine "müşterek kararname" adı verilen bir işlemle yani bakan,

[2]Bir veya birden fazla köyün köy ihtiyar meclisinin kararı veya seçmenlerinin en az yarısından bir fazlasının mahallin en büyük mülkî idare amirine yazılı başvurusu ya da valinin kendiliğinden buna gerek görmesi durumunda, valinin bildirimi üzerine, mahallî seçim kurulları, on beş gün içinde köyde veya köy kısımlarında kayıtlı seçmenlerin oylarını alır ve sonucu bir tutanakla valiliğe bildirir. İşlem dosyası valinin görüşüyle birlikte İçişleri Bakanlığına gönderilir. Danıştay'ın görüşü alınarak müşterek kararname ile o yerde belediye kurulur. Yeni iskân nedeniyle oluşturulan ve nüfusu 5.000 ve üzerinde olan her hangi bir yerleşim yerinde, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine müşterek kararnameyle belediye kurulabilir.

başbakan ve cumhurbaşkanının imzasıyla belediye kurulabilir. Belediye bir kez kurulduktan sonra görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar.

Belediyenin işleyişi, kanunlarla belirlenmesine karşın belediye yönetiminde kimlerin yer alacağı, bu insanların işlerini hangi ilkelerle yerine getireceği, o yerleşim yerinin siyasal, toplumsal yapısı ve en genel olarak ülkenin siyasal sistemi ile yakından ilgilidir. Siyasal parti sistemi, seçim sistemi, siyasal kültürü, merkezi hükümet- yerel yönetim ilişkisi, devlet yapısı (üniter-federal), devlet – toplum ilişkisi gibi.

Siyasal sistemin gündelik yaşam üzerindeki etkilerinin açık olarak görülebileceği düzey kent yönetimleridir. Örneğin siyasal sistemin katılım mekanizmalarının işleyip işlemediği; siyasal sistemin insanların yaşamlarını iyileştirip iyileştirmediği; kamu hizmetlerinde cinsiyet ayrımcılığının yapılıp yapılmadığı; sosyal güvenlik mekanizmasının sonuçları, kent düzeyinde kolaylıkla gözlemlenebilir.

Medeniyetler kendi kentlerini yaratır. Bugün dünya demokratik uygarlık açısından yol ayrımına gelinmiş görünüyor. İnsanlık, ya otuz yıldır biçimsel demokraside meydana gelen gerilemeden sonra, demokratik düzenini onaracak bir yol bulacak ya da demokratik düzeni terk etmeyi tercih edecek. Bu tercih yerel yönetimler ve belediyeler için de geçerli. Modern belediyecilik anlayışında yeni bir sıçrama ile sarkaç, demokratik ve "kamucu" bir tarafa yönelecek ya da demokratik biçimler tümüyle terk edilecek.

Bu kitap, modern belediyeciliğin doğuşuna esin kaynağı olan toplumcu belediyecilik anlayışıyla belediyeleri daha demokratik bir evreye dönüştürme seçeneği üzerine uzun bir denemedir. Toplumcu belediyeciliğin gelişimini ve bugün aldığı biçimleri çözümleme amacıyla kaleme alınmıştır.

Belediye yönetimi üzerine düşünürken şu sorulara da bir cevap bulmamız gerekir.

Bugün kadınların, erkeklerin, çocukların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin iyi koşullarda ve saygın bir biçimde yaşamaları için belediyelere düşen görevler nelerdir?

Yeni bir belediye anlayışını kurgularken bu anlayışın toplumcu belediye ile ilgisi nedir?

Toplumcu belediye anlayışı, günümüz kapitalist düzeninde uygulanabilir, gerçekçi bir seçenek sunmakta mıdır?

Bu kitaba adını veren başlıktan da anlaşılacağı üzere, içinde bulunduğumuz zaman diliminde toplumcu belediye anlayışının, yeni bir belediyecilik anlayışı için önemli bir hareket noktası olduğunu düşünüyorum. Bu sorularla sonuç bölümünde yeniden uğraşmak üzere, kitabın konusuna dönelim.

Toplumcu belediye, hem belediyecilik akımının hem de kamu hizmeti anlayışının gelişmesinde çok önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bu nedenle, 1980'den sonra toplumcu belediyeciliğin tam karşıtı olarak ortaya çıkan neoliberal belediye anlayışını anlamanın yolu da toplumcu belediyecilikten geçer. Daha da önemlisi, kamu hizmeti anlayışında meydana gelen dönüşümü anlamanın yolu da aynı yerden geçiyor.

Şu halde kitabın bölümlerine kısaca değinmekte fayda var. Kitabın birinci kısmında, toplumcu belediyeciliğin pek tartışılmayan ortaya çıkış koşulları ve tarihsel gelişimi ele alınacaktır. 19. yüzyıl İngiltere'sinde doğan toplumcu belediye yaklaşımı örnekleriyle incelendikten sonra 20. yüzyıldaki gelişimi irdelenecektir. Toplumcu belediyenin 19. yüzyıla ait mirası ve 20.yüzyılda geçirdiği dönüşümler değerlendirilecektir. Birinci kısmın sonunda, neoliberal belediyecilik anlayışıyla ile birlikte toplumcu belediye yaklaşımının gerilemesi konu edilecek.

İkinci kısımda, 2008 yılında meydana gelen ekonomik krizden sonra Avrupa'da yeniden canlanan toplumcu belediyecilik anlayışı ele alınacaktır. Avrupa'daki yeniden belediîleştirme hareketine ilham kaynağı olduğu düşünülen Porto Alegre ve Latin Amerika'daki diğer toplumcu belediye deneyimleri, neoliberal

dönemde farklı bir siyasal ve sosyal çevrede toplumcu belediyeciliğin aldığı türlü biçimleri anlatacaktır.

Üçüncü kısımda, Türkiye'de toplumcu belediyeciliğin gelişimine kısaca değinilirken, toplumcu belediye anlayışının en özgün uygulamalarından biri olan Fatsa deneyimine göz atılacaktır.

I

TOPLUMCU BELEDİYENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. TOPLUMCU BELEDİYENİN TARİHTEKİ İZLERİ

1871 baharında Paris'te yaşanan ve Paris Komünü diye bilinen deneyim, işçi sınıfının ilk siyasal yönetim deneyimi olduğu gibi, modern belediyecilik anlayışının da kurucu deneyimidir. Paris Komünü'nü belediyecilik bakımından önemli kılan husus, Paris halkının kamu hizmetlerinin gördürülmesine yönelik doğrudan inisiyatif almak suretiyle kent ölçeğinde doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğini göstermiş olmasıdır.[3] Mülk sahibi olmayan sınıfların tarihte ilk kez yönetici sınıf haline geldiği bu muazzam olayın belediyecilik üzerindeki etkileri 20. yüzyıl boyunca sürmüş, 1970'li yıllarda boy veren kentsel hareketlerin olduğu kadar Avrupa'da "kızıl belediyeler" olarak da adlandırılan deneyimlerin referans kaynağı olmuştur.

Ne var ki, bir "olay" olarak Paris Komünü'ne vurgu yapmak, modern belediyeciliğin tarihteki izlerini deşifre etmek bakımından yeterli olmayacaktır. Bu durumda analitik ilgi, 'olay'dan harekete yönelmek durumundadır. Modern belediyeciliğin 'kurucu olayı' olarak Paris Komünü, hiç kuşku yok ki, işçi sınıfının politik eyleminin 19. yüzyıldaki doruğudur. Dolayısıyla modern belediyeciliğin tarihteki izlerini, işçi sınıfının politik eylemliliğinin boy verdiği coğrafyalarda ve zaman dilimlerinde aramak çok daha anlaşılır olacaktır.

19. YÜZYILDA AVRUPA'DA BELEDİYECİLİĞİN GELİŞMESİ

Sanayi Devriminin sarsıcı etkisi ile 18. yüzyılın son çeyre-

[3] Mahmut Güler, "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine." İçinde *Toplumcu Belediyecilik/Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Teorik Yaklaşımlar Türkiye Uygulamaları*, İhsan Kamalak, Hüseyin Gül (ed.), 125-158. İstanbul: Kalkedeon Yayınları, 2009. s. 127.

ğinden itibaren Avrupa kentlerinin yoğun göç akınları neticesinde, tam anlamıyla demografik bir patlama yaşadıkları bilinir. Öyle ki İngiltere'de 19. yüzyılın başlarında yüzde 17 olan kentli nüfus, yüzyılın sonlarına doğru yüzde 72'ye tırmanmıştır.[4] Kırla tüm bağlarını koparark köksüzleşmiş büyük nüfus öbeklerinin hızlı bir şekilde yığıldıkları kentlerin idaresi, yakıcı bir sorun haline gelmekte gecikmemiştir. Böyle bir ihtiyaca, merkantilist dönemlerin Viktoryen değerlerle yüklü kent idare sistemlerince yanıt verilmesi olanaksızdır. Emekçi sınıfların çilehanesine dönen kentlerin duygu yükü, Charles Dickens'in romanlarında belki de güçlü bir şekilde temsil edilir olmuştur; ama henüz kentte gündelik yaşamı sürdürebilmenin yükünü omuzlayacak bir idari sistem mevcut değildir.

Şu bir gerçektir ki kent yönetiminin gelişimi üzerinde, gündelik yaşamı ortaklaşa sürdürebilmenin gerekleri hususu, son derece belirleyici bir yere sahip olmuştur. Bulaşıcı hastalıklar, kanalizasyon, su, çöp, barınma gibi sorun ve ihtiyaçların kent yönetimi üzerindeki etkisi, büyük fikirlerin etkisinden az olmamıştır. Söz gelimi "Kara Veba" Avrupa'sında 1478'de Milano şehrini veba salgını kasıp kavururken, Leonardo da Vinci bu şehirde yaşayan 27 yaşındaki bir gençti. Leonardo da Vinci'nin ideal kent için tuttuğu notlar, eskizler ve planlarda, yeni bir Rönesans şehrini değil, günlük hayatın ihtiyaçlarını dikkate aldığı bilinir. Bu kentteki sağlıksız koşulları ortadan kaldırmayı amaçlayan Da Vinci'nin ideal şehri, veba riskini ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmıştı.[5] Buna göre konutlar su kenarına yakın ve güneşten en fazla yararlanacak şekilde dizaynedilmiş, insan dışkısı başta olmak üzere atıkların imhasına özel önem verilmişti. Bu konu öylesine yakıcı bir sorundu ki, Da Vinci ideal şehrinde kamu binalarının merdivenlerinde spiral sahanlık önermesinin gerekçesini oluşturmuştu. "Böylece insanlar alışılmış kare şeklindeki sahanlıkların arkasında sıklıkla yaptıkları gibi ihtiyaç-

[4] C. Watson, Trends in World Urbanisation, 1993. < http://www.icup.org.uk/> (erişim tarihi: 20.02.2014)

[5] John Reader, *Şehirler*, Çev. Fatine Bahar Karlıdağ, YKY Yay, 2007, s.223-224.

larını karanlık köşelerinde gidermeyeceklerdi; her koşulda daha fazla kamu tuvaleti olacaktı."[6]

Sanayi Devriminin sarsıcı etkisi altında hızla proleterleşen mülksüzlerin; işçilerin, yedek sanayi ordusu mensuplarının, dilencilerin, hırsızların doluştuğu kentlerde gündelik yaşamı sürdürebilmenin zorlukları hiç de az değildi. Bu dönemi tasvir eden çalışmalardan biri Friedrich Engels'e (*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu)* aittir.[7]

> "Üç-dört oda bir mutfak olan bu evler, Londra'nın bazı kesimleri hariç, tüm İngiltere'de bir baştan öteki uca işçi sınıfı evidir. Sokaklarda genelde kaldırım yoktur, inişli-yokuşlu, pis, çöp ve hayvan pisliği doludur; kanalizasyon ya da atık su kanalı yoktur...
>
> Her yanda çöp ve kül yığınları vardır; kapıların önüne dökülen sıvı atıklar, çok kötü kokular yayan birikintiler halinde durur."

Engels, doğrudan gözlemin yanı sıra gazeteler, polis kayıtları ve dava tutanakları gibi bilgi kaynaklarına dayanan çalışmasında, İngiltere'de sanayi kentlerini sarmalayan o kopkoyu sefaleti, açlığı ve çaresizliği dramatik örneklerle deşifre eder:[8]

> "15 Ocak 1844 Pazartesi günü iki erkek çocuk, açlıktan ölmek üzere oldukları için bir dükkândan yarı pişmiş dana bacağını çalıp hemen yedikleri için yargıç önüne çıkarıldılar. Yargıç sorunu biraz daha derinlemesine araştırma gereğini duymuş ve polis memurundan şu ayrıntılı bilgileri almıştı: İki çocuğun annesi daha sonra polislik yapan eski bir askerin dul eşiydi; kocasının ölümünden sonra dokuz çocuğuna bakmakta çok güçlük çeker olmuştu. Kadın, Pool's Place, Quaker Court, Spitalfields'deki 2 nolu evde müthiş bir yoksulluk içinde yaşıyordu. Polis memuru eve gittiği zaman kadını

[6] Reader, *Şehirler, s.225.*

[7] Friedrich Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu,* Sol Yayınları, 1997,s.56-57

[8] Engels, *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu,* s. 60.

> çocuklarından altısıyla, küçük bir arka odada, sözün gerçek anlamıyla hepsi birbirine sokulmuş durumda bulmuştu; odada oturulacak yeri olmayan eski iki hasır iskemle, iki bacağı kırık küçük bir masa, kırık bir bardak ve küçük bir tabaktan başka hiçbir şey yoktu. Ocakta ateşe benzer bir şey görünmüyordu; bir köşede de bir kadının önlüğünü dolduracak kadar eski-püskü kumaş parçaları vardı; tüm ailenin yatağı buydu. Yatak kılıfı olarak, pejmürde gündelik kılıklarından başka bir şeyleri yoktu. Zavallı kadın, önceki yıl, yiyecek alabilmek için karyolasını satmak zorunda kaldığını söyledi. Yiyecek sağlamak için yatak takımını bir lokantacıya rehin etmişti. Kısacası her şey, yiyecek bulmak için gitmişti."

Diğer sanayi ve liman kentlerinin durumu da Londra gibiydi. Glasgow, yoksulluğun en derinden hissedildiği şehirlerin başında gelir:[9]

> Sık sık aynı odayı iki evli çiftin paylaştığına tanık oldum. Bir günde yedi evi dolaştım; hiçbirinde yatak yoktu, bazılarında hasır bile yoktu. 80 yaşındaki insanların tahta döşeme üzerinde yattığını gördüm. Birçok kişi, gündüz giydiği giysiyle uyuyordu. Geleli henüz birkaç ay olmuş, bodrumda yaşayan iki İskoç aileyi örnek gösterebilirim. Geldiklerinden bu yana iki çocukları öldü; görünen o ki, üçüncüsü de ölmek üzere. Ailelerden birinin, bir köşede bir parça kirli hasırı vardı, bir başka köşede öteki aileninki."

Glasgow'da evlerin içi kadar dışı da yoksulluktan nasibini almıştır:[10]

> Sonu gelmez dar sokak lâbirentlerinde, hemen her adımda eski, havalandırması kötü, kule gibi yükselen konut bloklarıyla karşılaşılır; evler neredeyse un-ufak dökülmektedir; suyu yoktur; her katında üç-dört aile (yaklaşık 20 kişi) otu-

[9] Engels, *İngiltere'de..., s. 63-64.* Glasgow'daki yoksulluğa ait bu tasvirler, Edinburgh'taki Old Church adlı kilisenin vaizi Dr. Lee'nin Din Eğitimi Komisyonunda 1836'da yaptığı tanıklığından alıntıdır.

[10] Engels, *İngiltere'de..., s.68.*

> rur; bazen her daire pansiyon olarak kiraya verilir ki o zaman her odaya 15–20 kişi tıkıştırılır – yerleştirilir demeye cesaret edemiyoruz... Bu insanlar yıkıcı etkilerini Glasgow'un tümüne oralardan yayan bulaşıcı hastalıkların verimli kaynağı sayılabilir."

Glasgow gibi Birmingham'da da emekçilerin yaşadığı yerlerin durumu, yoksulluğun sokağa yansımasından ibarettir:[11]

> "Kentin daha eski mahallerinde birçok kötü sokak ve yapı var; bunlar kirlidir, ihmal edilmiştir, su birikintileriyle ve çöp yığınlarıyla doludur. Birmingham'da ev blokları çoktur, her yöne doğru yayılmıştır; sayıları 2.000'i geçer; emekçi sınıfların geniş bir kesiminin evi bu bloklardadır. Çoğu dardır, pistir, havalandırması kötüdür, lağım tesisatı berbattır.(...)"

Engels'in bu kentler hakkındaki yargısı keskindir: "Pisliği, rutubeti ve haraplığı açısından düşünülünce, buralar genel olarak insanların atlarını bile bağlamayacakları yerlerdir."[12]

İngiltere'de emekçi sınıfların gündelik yaşamlarını kuşatan bu sefaleti bir parça da olsa ortadan kaldırmak maksadıyla 1848 yılında İngiliz Parlamentosu, kamu sağlığını düzeltmeye dair bir dizi düzenleme yaptı.[13] Kamu Sağlığı Kanunu olarak da bilinen bu düzenleme, bulaşıcı mikrop taşıyan hastaların karantinaya alınması, temiz içme suyunun temin edilmesi gibi hususlarının yerel yönetimler eliyle uygulanmasını hükme bağlamıştı. Böylece, yerel yönetimler kamu sağlığı ile yakından ilgili olan bu hizmetlerin sunulmasından sorumlu tutulurken, hizmetin bütçe, yönlendirme ve koordinasyonu merkezi hükümet tarafından üstleniliyordu. Düzenleme belediyelerle iş yapan şirketlerin huzurunu kaçırmış olmalıydı ki ilk tepki onlardan geldi. Bu şirketler

---

[11] F. Engels, *İngiltere'de...*, s.67.

[12] F. Engels, *İngiltere'de...* s.68.

[13] İngiliz Parlamentosunda bu düzenlemeye karşı çıkanların kullandığı argümanlardan biri şuydu: "İnsanlar kendi hayatlarını düzenleyebilecek kadar zekidir. Sıhhi önlemler için herkes deli oluyor. Ama aslında, sağlık konusunda sağlıklı düşünülmeyen bir durum var." A Muntz'un *Hansard's Parliamentary Debates* başlıklı kitabından *aktaran* Hamlin C, Sheard S. "Revolutions in public health: 1848 and 1998?" *BMJ*, 1998: 317, s. 590.

Parlamentonun kararını duyar duymaz, "yerel ekonomiye müdahaleye cüret" edildiğini söyleyerek itirazlarını hayli sert bir biçimde yükseltmişlerdi.[14]

Kamu sağlığı ve temiz su alanında bazı belediyelerin öncü uygulamalarının yol göstericiliğinde, su ve halk sağlığı gibi temel hizmet alanları, belediyeler eliyle sunulan kamu hizmetleri haline gelmekte gecikmedi. Sefaletle mücadelede ön açıcı yolu, İngiltere'nin ikinci en büyük sanayi şehri olan Birmingham gösterecekti. 1870'lerde Birmingham Belediyesi; su, gaz, elektrik, tramvay gibi hizmetlerin belediye tarafından yerine getirilmesini karara bağlarken binlerce hanenin konut ihtiyacını çözmeyi de vaat edecekti.[15]

Gündelik yaşamın ayrıntılarında cereyan eden sınıflar mücadelesini daha net ortaya koyabilmek bakımından, anılan dönemde Londra'daki kanalizasyon sorununa bir örnek olay olarak daha yakından bakmak tamamlayıcı olacaktır.

On dokuzuncu yüzyıl Londra'sının kent tarihçesi, pekâlâ dışkı başta olmak üzere biyolojik atıklardan kurtulma yol ve yöntemlerinin tarihçesi olarak da kaleme alınabilir. John Reader, *Şehirler* adlı kitabında Londra'da, yapımı 1834'te başlayan bir yeraltı kanalizasyonunun tamamlanıncaya kadar, Londra'nın çok "pis ve kokuşmuş" bir şehir olduğunu anlatır. Tüm çabalara rağmen, pis ve kokuşmuş şehir imgelemi 1870'lere kadar değişmemiştir. 1849 yılında kanalizasyon sorununu çözmek maksadıyla kurulan Londra Metropolitan Kanalizasyon Komisyonunun başına, Yoksulluk Yasası ve kamu sağlığı konusunda deneyimi olan, dönemin ünlü şahsiyetlerinden biri olan Edwin Chadwick getirilir.[16] Kötü çevre faktörleri ile hastalık arasın-

---

[14] Ellen Leopold ve David Mcdonald, "Municipal Socialism Then and Now: Some Lessons for the Global South", *Third World Quarterly,* Vol. 33, No. 10, 2012, s.1839.

[15] Jules Gehrke, "Municipal Socialism in Britain: Georgist Thought and Emergence of Municipal Socialism in Britain, 1870-1914", schalkenbach.orghttp://schalkenbach.o rg/rsf-1/o n-line-library/scholars-forum/municipal-socialism-in-britain/; Ellen Leopold& David Mcdonald, "Municipal Socialism...", s. 1841.

[16] Chadwick'in 1842 yılında kaleme aldığı *Sağlık Raporu* kamu sağlığı hareketinin ilk klasiklerinden biri olarak kabul edilir.

da, hastalık ile yoksulluk arasında kesin bir nedensellik ilişkisi kuran Chadwick, temiz su temini ve kanalizasyon projeleri ile sağlık koşullarının iyileşeceği kanısındadır. Bu düşünceyle hükümeti acilen göreve çağıran Chadwick, sorunu çözüme kavuşturmak maksadıyla hükümetin kurmuş olduğu komisyonda görevlendirilir.[17]

Ne var ki Chadwick'in başında bulunduğu Komisyon kanalizasyon sorununu çözememiştir. Kentte inşa edilen kanalizasyon sisteminde; yağmur ve sel suları ile kanalizasyon suları ayrıştırılamadığı için sorun bir türlü halledilemiyordu. Meteoroloji kayıtlarına çok sıcak bir dönem olarak giren 1858 yılı, durumun vahametini iyice hissedilir kılmıştı. Sıcak hava nedeniyle Thames nehrinde su seviyesi düşmüş, nehir sularının atıkları taşıması zorlaşmış, böylece de binlerce ton kokuşmuş lağım, Thames'de birikmeye başlamıştı. O günleri anlatanlar, ayrıca bir kanalizasyon sistemine gerek olmadığını, Londra'nın bizzat büyük bir kanalizasyona dönüştüğünü söylüyordu.[18]

Sefalet, 1860'lara kadar, bir komisyon tarafından yürütülen Yoksul Yasaları çerçevesinde çözülmeye çalışılıyordu.[19] Sefaletin etkilediği kesimlere yönelik sefaletin nedenlerini ortaya koyan çalışmalar, bilhassa kadın reformcuların çabalarıyla yürütülüyordu. Dönemin Louisa Twining, Frances Power Cobbe ve Angela Burdett Coutts gibi kadın reformcuları yoksul bakımevleri ve konut alanlarındaki mezbelelik, yoksulluk, hastalık, bebek, çocuk ve yaşlı bakımı gibi konularda tüm yükün kadınlarda olduğunu, kadınların, korkunç durumdaki işyerlerinde kötüye kullanıldığını tüm boyutlarıyla ortaya çıkardılar.[20] 1866 yılında Josep Rogers tarafından kurulan Yoksul Bakımevi Re-

---

[17] Anthony Brundage, *The English Poor Laws 1700-1930,* Palgrave&Macmillan, 2002, Hampshire, s. 96.

[18] Reader, *Şehirler,* s. 234.

[19] Yoksul Yasaları hakkında ayrıntılı bilgi için *bkz.*Fatih Güngör ve Metin Özuğurlu, *İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet,* A.Ü SBF GETA Tartışma Metinleri 3/1997.

[20] Brundage, *The English Poor Laws...*, s. 99.

virlerini İyileştirme Derneği (Association for Improving Workhouse Infirmaries) yoksul bakım ve ıslah evlerindeki berbat koşullara dikkat çekiyordu. Yoksul Yasaları kapsamında düzenlenen sorunlar, 1871 yılından sonra yerel yönetimlerin sorumluluk alanı içerisinde kabul edilmiştir. 1871 yılında Yoksul Yasası Kurulunun görevine son verilerek yerine Yerel Yönetim Kurulu kuruldu.[21]

Yoksul Yasası ile sağlık hizmetleri idaresinin, Yerel Yönetim Kurulu'na verilmesi, yerel yönetimlerin inisiyatifini arttıran önemli adımlardan biri olmuştu. Nüfusun bütününe yönelik zorunlu sağlık hizmetleriyle yoksullara yardım işinin aynı idari birim altında toplanması, yoksulluk sorununun ele alınışındaki dönüşümlerin habercisi oldu. 1888 tarihli Yerel Yönetimler Yasası ile yerel yöneticilerin seçimle belirlenmesi kuralının benimsenmesi bu dönemde meydana gelen önemli gelişmelerden biriydi ve böylece seçme ve seçilme hakkının yaygınlaşması, emekçi sınıflar açısından pratik bir sonuç doğurabilecekti.[22]

Atık sorunu, çöp, kent temizliği, sağlıklı yaşam koşulları gibi sorunların varlığı, toplumcu belediyeciliğin hangi koşullarda ortaya çıktığını anlayabilmemiz bakımından gereklidir. 19. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere'de kent demek, bebeklerin öldüğü, emekçi halktan erkek ve kadınların ortalama yaşam süresinin 35 yaşı ancak bulduğu, tehlikeli ve sağlıksız bir mekân demekti. Thomas Malthus'un "Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme" başlıklı ünlü çalışmasının 1803 tarihli ikinci baskısında rakamların soğuk gerçekliği okuru çarpar. İstatistikler Manchester ve Norwich'te doğan çocukların yarısının beş yaşına ulaşamadan öldüklerini söyler. Buna karşın anılan çalışmada, kırsal alanda doğan bebekler arasında ölüm oranının bu nispette yüksek olmadığı bilgisi de verilir. Malthus'a göre büyük veya ortalama nüfuslu şehirlerde, küçük çocukların yaşaması için uygun olmayan, "tekinsiz" bir şeyler mevcuttur; insanların

[21] Brundage, *The English Poor Laws...*, s. 118.

[22] Güngör ve Özuğurlu, *İngiliz Yoksul Yasaları...*".

ortak kanısı, temel nedenin hava kirliliği olduğu yönündedir. Malthus'a göre bu düşünce akla yatkındır, çünkü kirli havanın küçük çocukların gelişmemiş ciğerleri için ölümcül olması pek mümkündür.[23] 20.yüzyıl başına kadar Avrupa kentlerinde ölüm oranları doğum oranlarından fazla olmaya devam etmiştir.[24]

İşte belediye sosyalizmi deneyiminin boy vereceği toplumsal mekânların, geniş bir nüfusu oluşturan yoksullar açısından genel profili yukarıda resmedildiği gibiydi. Artık bu koşullarda ortaya çıkan toplumcu belediye deneyimlerine göz atmaya hazırız.

İLK BELEDİYE SOSYALİZMİ DENEYİMİ: GLASGOW

Glasgow kenti, çok söz edilmese de kamu hizmetlerini ilk beledîleştiren kenttir. 1832–1848 yılları arasında görülen kolera salgını, kentte çok hızlı bir biçimde yayılmış ve sınıfsal özelliklerine bakmaksızın herkes için bir tehdit haline gelmişti. 1848 yılında kenti kasıp kavuran kolera salgınından sonra, 1855 yılında su hizmeti beledîleştirilmiştir. Su hizmetinin beledîleştirilmesi ile başlayan belediyecilik anlayışı 1869 yılında gaz, 1872 yılında ulaşım ve 1890 yılında elektriğin beledîleştirilmesiyle devam etmiştir.[25]

On dokuzuncu yüzyılda Glasgow kenti, Londra'dan sonra İngiltere'nin ikinci büyük kentidir. Sanayi devriminin tüm unsurları Glasgow kentinde bulunmaktadır. Servet ve sermayenin yansıra nüfusun -dolayısıyla da sefaletin- yoğunlaştığı bu şehirde, ortak yaşam alanlarını ıslah etmek, yoksa da inşa etmek, neredeyse bir zorunluluk halini almış ancak bu zorunluluğun yerine getirilmesi çok zaman almıştır. Kentin başdöndürücü belediyecilik öyküsünü ayrıntılı ve sistematik bir biçimde anlatan "Glasgow: Belediye Örgütü ve İdaresi" başlığıyla 1896'da yayımlanan çalışmada şu değerlendirmelere yer verilmiştir:[26]

[23] Malthus'tan aktaran Reader, *Şehirler*, s. 237-9.

[24] Reader, *Şehirler*, s.240.

[25] Werner Troesken, *The Great Lead Water Pipe Disaster*, 2008, Massachusetts.

[26] J. Bell ve J. Peton, *Glasgow: Its Municipal Organisation and Administration*, 1896, (s. xxii). (https://archive.org/stream/glasgowitsmunici00bell#page/n7/mode/2up) (erişim tarihi: 02. 03. 2014)

> "Su, tıpkı hava gibi, yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır; hava gibi herkese aittir, özel mülkiyete konu edilemez, sadece dağıtımı için, her yurttaşın kapısına kadar getirilmesi karşılığında belli bir kira söz konusu olabilir. Gaz, elektrik, aydınlatma ve tramvay, farklı bir platformda yer alır. Bu hizmetler, talep eden tüm yurttaşların erişimine açıktır; hizmeti talep eden ve kullanan ödemede bulunur. Bu hizmetler öz-destek mekanizmasına sahiptirler, kâr kaynağı olarak görülemezler. Doğal tekel düzenine ait olan bu hizmetler, her hangi bir özel şirket bünyesinin kontrol dışı işleyişine bırakılamaz."

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Glasgow, belediye yetkisinin, toplumsal iyileştirme için kullanılması bakımından öncü bir kent oldu. Manchester, Leeds, Liverpool ve diğer kentlerde olduğu gibi suyun belediye tarafından temin edilmesi için önemli bir mücadele yürütülmüştür. Yukarıdaki alıntıda dile getirilen görüşün arka planında, gündelik yaşamın ayrıntılarında cereyan eden kayda değer mücadeleler söz konusu olmuştur. Glasgow'da su temini işi, iki özel şirketin tasarrufundaydı. Bu şirketlerin su temininde yetersiz kalması, su borularının yangına karşı geceleri dolu tutulmasının başarılamaması gibi gerekçeler ile Kent Konseyi, su hizmetini belediyenin yerine getirmesi için ikna edilmiştir. Kentte uzun zamandır mücadelelerine ara vermeyen toplumsal gruplar, bu başarının en önemli aktörleriydi.[27] Aslında Glasgow'lu doktorlar, 1842 yılında hastalık ile kirlilik arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmışlardı; ancak 1848 yılında yeniden başgösteren kolera salgınına kadar, kent yöneticilerinin dikkatini çekmeyi başaramadılar. Kolera salgınından sonra kentin ileri gelenleri ikna edilmiş ve kente temiz içme suyu sağlayan sistemin kurulmasına karar verilmiştir. Temiz su 1859 yılında temin edilmiş ve kentin su sorunu çözümlenmişti. Böylelikle *Loch Katrine Şeması*[28] olarak bilinen cazibeli su sistemi bulunmuş oluyordu.

[27] Hamish Fraser, "Let Glasgow Fourish", *Glasgow:1830 to 1912* (ed. Fraser ve Maver), Manchester University Pres, 1996, s. 4-5.

[28] Loch Katrine Şeması ile ayrıntılı bilgi için *bkz. Loch Katrine and aqueducts*, http://www.engineering-timelines.com/scripts/engineeringItem.asp?id=1244 (erişim tarihi: 10.10. 2014)

Glasgow'a su sağlayan gölden adını alan Loch Katrine Şeması, yer çekimi kuralından yararlanarak döşenmiş borularla, temiz içilebilir suyun kente ulaşmasını sağlıyordu. Suyun yanı sıra, kente yeni bir kanalizasyon sistemi kurulmuştu.[29]

İlk dönem belediye sosyalizmi deneyiminin arka planını oluşturan temel güdü, kentli halk sınıflarının gündelik yaşamını ve de doğrudan yaşamlarını tehdit eden faktörlerle mücadele idi. Hastalık, suç ve başıbozuk düzen tehlikesi, acilen savuşturulması gereken konulardandı. Konutların iyileştirilmesi ve konut temin edilmesi gibi hizmetler, işçi sınıfı mahallelerindeki barınma ve yaşam alışkanlıklarının iyileştirilmesi için belediye yönetimi tarafından geliştirilmiş çeşitli önleyici mekanizmalardandı. Belediye, sudan, mülkün yangından korunmasında yararlandığı kadar nüfusun hastalıktan kırılmasını önlemede de yararlanıyordu. Su tüketimini özendiren belediye politikaları ile Glasgow'da hane başına su kullanımı, diğer İngiliz kentlerinin iki katına ulaşmıştı. Gaz, aynı şekilde, hem toplumsal denetim için iyi bir yol hem de gündelik yaşamın kolaylaştırıcısıydı; gaz kullanımı, kısa bir sürede sokak aydınlatmasından evde yemek pişirilmesine kadar çok geniş bir alana yayılmıştı.

Dönemin Glasgow belediye başkanı, su ve gaz arasında bir fark olmadığını şu sözlerle dile getiriyordu: "Sokakların, mahkemelerin, merdivenlerin aydınlatılmasını ve vatandaşlara bu hizmetin ucuz sunulmasını, temiz su temin etmek kadar temel önemde görüyoruz."[30]

Glasgow kent içi ulaşım alanında da öncü bir rol oynamıştı. Belediye sosyalizminin geliştiği bir başka hizmet alanı tramvaydı. Belediye tramvayları konusunu, belediye sosyalizmi kampanyası çerçevesinde gündeme işçi sınıfı örgütleri getirmişti.[31] Nitekim tramvayların beledîleştirilmesi de bağımsız

[29] "The Rise of Glasgow: Urban Growth in Victorian Scotland", http://www.bbc.co.uk/history/scottishhistory/victorian/features_victorian_urban.shtml (erişim tarihi: 02.03.2014)

[30] Hamish Fraser, "Municipal Socialism and Social Policy", *The Victorian City 1820-1914*, s.262.

[31] Fraser, "Municipal socialism ...", s. 265

işçi hareketine kayda değer bir ivme kazandıracaktı. Hızlanan ve kitleselleşen ulaşımla, sadece bedenler değil fikir ve eylemler de hızlanarak taşınıyor olacaktı. Aynı bakış açısıyla, işçilerin oy verme davranışının bu dönemde daha da önemli bir etken haline geldiğini belirtmek gerekir.

1897 yılında Glasgow Şirketi'nde, çalışma koşullarının iyileştirilmesini isteyen 10 öncü işçi, kentte beledîleştirme talebinin de sembolü haline gelir. 1898 yılı Ekim ayında belediye işçilerinin ücretlerinde iyileştirmelere gidilmiştir. Ücrette iyileştirmelerin yanı sıra haftalık çalışma süresinin maksimum 48 saatle sınırlandırılması talebi Glasgow Belediye İşçileri Seçim Komitesi programının ilk sıralarında yerini alır. Bu program on yıl hatta daha uzun süre, Glasgow'da işçi sınıfının siyasal eylemliliğinin gündemindeki yerini korumuştur.[32]

Belediye sosyalizminin sosyal etkilerini belirgin hale getiren toplumsal güç, işçi sınıfından başkası değildi. Belediye tramvay işçilerinin başarısı, toplumda yurttaşlık konusundaki tartışmaları ateşlemişti. İnsanlar Glasgow Şirketi'nin yönetiminden şikâyetçi değillerdi; ama çocukları için gündüz bakım evlerinin yapılması ve buna benzer ihtiyaçlarının yerine getirilmesini talep ediyorlardı. 1896'da belediye sigortası uygulaması hayata geçirildi. 1899 yılında ise belediyeler için borç ve tasarruf bankacılığı üzerine parlamento düzeyinde girişimler başlamıştı. Huddersfield Belediye Meclisi, gaz arzını etkileyen kömür fiyatları nedeniyle kömür ocaklarını belediyenin almasını tartışmaya başlamıştı. Müşterek ihtiyaçların beledîleştirilmesi yönelimi ivme kazanarak sürmekteydi. Örneğin çocuk ölüm oranlarının yüksek olduğu St. Helens gibi yerlerde, belediye emziren annelere günlük sterilize süt dağıtımına başlamıştı. Belediye fırınları ve belediye emanetçilerinin kurulması gündeme geldiğinde temel sıkıntı, özellikle fırınların büyük bölümünün kooperatiflerin elinde olmasından kaynaklanmıştı. Bu arada Bağımsız İşçi Partisi (ILP) belediyelerin sanatoryum açmaları

[32] Fraser, "Municipal socialism ...", s. 269

ve sarhoşlar için belediye evlerinin kurulması için kampanyalar yürütüyordu.[33]

Belediye sosyalizmi uygulamaları, Fabiancı yayınların inceleme ve tartışma odağı olmaya başlamıştı. 1897'i izleyen üç yıl içinde gerçekleşen beledîleştirmeler, upuzun listeler olarak yayımlanmıştı: süt dağıtımı işinden belediye rehincisine; mezbahadan fırına; hastanelerden itfaiyeye kadar birçok hizmet alanı beledîleştirilmesi gereken alanlar olarak kabul edilmişti. Fabiancılar, belediyenin sosyal politikalara yapabileceği katkıya özenle vurgu yapmışlardır: Belediyelerin, sağlıklı nesiller için süt dağıtımını; tüberküloz ile baş etmek için mezbahaların denetimini zorunlu bir hizmet alanı haline getirmeleri gerekliliğine odaklanıyorlardı.

Belediye sosyalizmi akımının en fazla bilinen örneklerinden biri Birmingham'dır. Birmingham deneyimi, belediye sosyalizmi akımının daha geniş bir yankı uyandırmasına vesile olmuştur.

BİRMİNGHAM DENEYİMİ: BELEDİYE SOSYALİZMİNİN LİBERALİZMLE İMTİHANI

Birmingham deneyiminin, "gaz-su sosyalizmi" diye de anılan Glasgow referanslı İskoç modeline benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da mevcuttu. Her şeyden önce 19. yüzyılın Birmingham'ı, sosyal dokusu itibariyle kimi özgüllüklere sahipti; Sanayi Devriminin mucitleri çoğunlukla bu kentten çıkıyor, kentte girişimcilerin, tüccarların ve küçük meta üreticilerinin ağırlığı İngiltere'nin diğer kentlerine göre daha belirgin olarak hissediliyordu.[34] Bir bakıma politik ve sivil toplumu sözleşme ürünü alanlar olarak gören liberal akım için Birmingham ideal bir sosyal zemin sunmaktaydı. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde adı Birmingham'la ve belediye sosyalizmi ile özdeşleşen Joseph Chamberlain'a göre "liberalizmin ana ilkesi halkın kendi kendisini yönetmesi" iken "muhafazakârlığın (Toryizm)

[33] Fraser, "Municipal ...", s.270.

[34] Dennis Smith, *Capitalist Democracy on Trail*, (London: Routledge) 1990, s.50.

temel ilkesi patronajlıktır. Bu ilkeye göre yoksulları en iyi muhafazakârlar yönetirler."[35] Görüldüğü gibi, 19. yüzyılın ortalarında Birmingham'da başarılı girişimciden radikal liberal siyasetçiye dönüşen biyografisi ile Chamberlain'in liberalizmi, piyasa düzenleyiciliği ve serbestîsine sadakatten oldukça farklıydı. Chamberlain'de liberalizm, özgür iradenin sözleşmeci toplumsallığını toplumun öz-yönetimine bağlayan bir anlama sahipti. Kendini "radikal reformcu" olarak tanımlayan Chamberlain, bu adlandırmayı "yoksullukla, ihmallerle, gemlerinden boşanmış hırslı rekabetle ve bunların yol açtığı suçlarla" mücadeleye adamış olmasıyla temellendirmişti. Birmingham'da 1873–1876 yılları arasında 3 yıl sürdürdüğü belediye başkanlığı döneminde, "zenginliğin amentüsü" değil "yurttaşlığın amentüsü"[36] yürürlükte kalacak; bu çarpıcı deneyim Fabiancı sosyalizm akımının kurucuları üzerinden 20. yüzyılın ortalarındaki Beveridge'gil refah rejimine uzanan bir etki derinliğine sahip olacaktı. Sürükleyici bir hatip ve etkileyici bir politik figür olan Chamberlain için belediye çalışmalarının önemli bir bölümü tıpkı Yoksul Yasası gibi sosyalizm anlamına geliyordu.[37] Chamberlain için halkın toplumsal koşullarındaki aşırı eşitsizlikleri gidermek için özel mülkiyet pahasına kamu mülkiyetinin alanlarının genişletilmesi gerekir. Nitekim Birmingham'da 1873 ile 1876 yılları arasında kısa ama sonuçlarıyla iz bırakan deneyimin esası da burada ifade edilen görüşlerin pratikteki uygulamasıdır. Birmingham, kentin fayda ve nimetlerinin halkın daha fakir olan çoğunluğuna paylaştırılması amacını taşıyan bir belediye hareketine, Chamberlain'in yönetiminde, ev sahipliği yapmıştır.[38]

---

[35] Smith, *Capitalist Democracy on Trail*, s.50

[36] "Zenginliğin Amentüsü" terimi "Gospel of Wealth"in, "yurttaşlığın amentüsü" ise "civic gospel"in dilimizdeki karşılığı olarak kullanıldı. Bu kavramlar için *bkz.* Smith, *Capitalist Democracy...*,s.52.

[37] Richard Brown, "Municipal Socialism", 2008, < http://richardjohnbr.blogspot.com.tr/> (erişim tarihi: 22.03.2014)

[38] Chamberlain, insanın doğal haklarını ve idarenin yoksullara karşı sorumluluğunu savunuyordu: "Yoksul Yasası sosyalizmdir, Eğitim Yasası sosyalizmdir, belediye çalışmalarımızın önemli bir bölümü sosyalizmdir... Toplumun kendi yoksul üyelerine karşı sorumluluğunu ifade eden her yasama faaliyeti sosyalizmdir." Güngör ve Özuğurlu, *İngiliz Yoksul Yasaları.*

Joseph Chamberlain ve arkadaşları işe koyulduğunda Birmingham belediyesinin kendine ait mal varlığı yoktu; belediyenin tüm harcamalarının, elde edilecek gelirle karşılanması gerekiyordu. 1873 yılında iki gaz şirketi beledîleştirilerek amaçlanan hizmetler için bir gelir olanağı yaratıldı; bir yıl sonra su şirketi belediye tarafından satın alınmıştı.[39] Birmingham belediye reformu kapsamında bir kanalizasyon sistemi kuruldu ve kanalizasyondan yararlanılarak bahçe sulama sistemi hayata geçirildi.

Chamberlain gibi sendikalistleri önemli kılan husus, *laissez - faire* ve serbest ticaret ilkesi yerine devlet müdahalesinin önemini vurguluyor olmalarıdır. Chamberlain, belediye başkanlığı ve milletvekilliği yıllarında bu görüşünü kamu hizmetlerine uyarlamak için olağanüstü bir çaba sarf etmiştir. Chamberlain'e göre belli hizmetlerin kamu eliyle verilmesi bir gerekliliktir; tüketicilerin çıkarlarının korunarak yüksek seviyeye çıkarılması, ancak bu yolla mümkündür. Ona göre beledîleştirme tüketicilerin çıkarlarını korumaz ya da geliştirmez ise belediye denetimi olmayacak ve bu takdirde yurttaşlar piyasaya terk edilecektir. Tüketici çıkarları ile doğal tekel kavramları, Chamberlain'in belediye felsefesinin merkezinde yer alıyordu.[40]

Yoksulların barınma koşullarının iyileştirilmesi, Chamberlain'in politik bakımdan önem verdiği bir diğer projeydi. Yoksulların "korkunç ve utanç verici ev koşullarında yaşamaya zorlanmaları", kabullenilemez bir durumdu; çünkü bu evler yoksulluğun sadece sonucu değil, aynı zamanda nedeniydi de.[41] Ne var ki yoksulların barınma koşullarının iyileştirilmesine dönük toplu konut fikri, kentli mülk sahibi sınıf tarafından kabul görmedi. Birminghamlı Toprak Sahipleri ve Vergi Ödeyenlerin Haklarını Koruma Derneği adıyla da örgütlenen mülk sahipleri, belediye uygulamalarının kendilerini düşük kâr yüksek vergi gibi bir açmaza sürüklediğini dile getirerek belediye sosyalizmi uygulama-

[39] Fraser, "Municipal Socialism...", s. 262.

[40] Sue Laurence, "Municipal Socialism, Municipal Trading and Public Utilities", *BSSLH*, Vol. 52, No.1, 1987.

[41] Smith, *Capitalist Democracy...*,s.51.

larında gedik açmaya yöneldiler.[42] Kamu çıkarı ve özel girişim arasındaki bu çatışma, sermaye sınıfı lehine kimi ödünlerin verilmesiyle çözüldü. Birmingham'ın 1875 tarihli İyileştirme Planı, mülk sahiplerinin ayak diremesi ile inişli-çıkışlı bir rota izleyerek 1880'li yılların sonlarına doğru ancak uygulanabildi. Belediye sosyalizminin sınırlarını da gösteren bu olgu, ne Chamberlain'in adını ne de Birmingham deneyimini gölgede bıraktı. Aksine 3 yıllık belediye başkanlığının ardından milletvekili seçilerek parlamentoya giden Chamberlain, radikal reformcu çizgisini daha da belirgin hale getirecek, önerileriyle ülkedeki mülk sahiplerini ciddi ölçüde tedirgin etmeye başlayacaktı. Chamberlain, parlamenter olduktan sonra 1880 yılında Ticaret Kurulu'nun başına getirilmişti; bu görevde iken, elektrikli aydınlatma konusunda, özel girişimlerin değil belediyelerin elektrik işlerini üstlenmesine destek verdi. Chamberlain, elektrikli aydınlatma hizmetini belediyelerin bir kamu hizmeti olarak yerine getirmesi için onlara teşvik olanakları yaratırken, özel girişimleri engellemiştir.

Birmingham ve Glasgow'da uygulanan belediye sosyalizmi, kendi kentleri kadar, ülkelerindeki diğer kentleri de etkilemiş, öte yandan da kooperatifçilik ve Fabiancılık gibi düşünsel tartışmaları alevlendirmiştir. Glasgow deneyimi, en dayanılmaz yaşam koşullarının varlığına rağmen, belediye sosyalizmine ancak kentteki toplumsal mücadelelerle varılabildiğini gösteren önemli bir deneyimdir. Birmingham deneyimi, bir belediye başkanının, kentin ihtiyaçları doğrultusunda hareket ettiği zaman, neler yapabileceğini göstermesi bakımından öğreticidir.

Belediye sosyalizminin 19. yüzyıldaki etkisi ne olmuştur? Birmingham ve Glasgow'u bir yana bırakacak olursak, soruyu, belediye sosyalizmi akımının anavatanı olarak da nitelenebilecek İngiltere için 20. yüzyıla devredilen mirasın toplu bir dökümünü vererek yanıtlayalım[43]:

---

[42] J. P. Gehrke, *Municipal anti-socialism and the growth of the anti-socialist critique in Britain 1873-1914* (PhD Thesis, University of Minnesota), 2006, s.55.

[43] Buözetdökümiçinbkz. Richard Brown, "Municipal Socialism", *http://richardjohnbr.blogspot.com*, 2008 s.2.

(a) Belediye sosyalizmi akımının ilk belirgin kazanımı su hizmetlerinde gerçekleşmiştir; belediyelerin kendi işletmeleri eliyle su hizmeti sunması, 1847 ve izleyen yıldaki düzenleme ile bir norm halini almaya başlamıştır. Bu temel üzerinde 1870'lerde su hizmetinin ucuz ve hızlı sunumu yasal çerçeveye kavuşturulmuştur. 1871'de 783 kent merkezinden sadece 250'sinde su hizmeti kamu eliyle yürütülürken 1914'e gelindiğinde kamunun payı kent nüfusunun 2/3'sini kapsayan bir büyüklüğe ulaşmıştır.

(b) İkinci önemli adım gazın beledîleştirilmesiyle atılmıştır. Gazın kamu eliyle sürdürülmesi hususu sudan farklı olarak daha uzun bir süreyi almıştır. 1850'den önce sadece 9 belediyede gaz kamunun kontrolündedir. İzleyen 50 yıl boyunca inişli çıkışlı bir seyir izleyen gazın beledîleştirilme eğilimi 1910'da toplam kentli nüfusun ancak yüzde 37'sine ulaşabilmiştir. Gaz hizmetinin tıpkı su gibi karlılığa konu edilemeyeceği görüşü 1880'lerden sonra daha belirgin hale gelmiştir.

(c) Elektrik hizmetinde özel şirketlerin etkinlik alanı 1882'deki bir düzenleme ile sınırlandırılmıştır; buna göre elektrik lisansına sahip şirketler 21 yıl boyunca faaliyetlerine devam edebilecektir; akabinde hiçbir bedel ödenmeksizin elektrik hizmeti belediyeye devredilecektir.

(d) Ulaşım konusu da İngiltere'de 1870'deki Ulaşım Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu sözleşme özel şirketlere lisans verilmesini düzenlediği gibi belediyelere de ulaşımı kamu eliyle sürdürme olanağı tanımıştır. Nitekim 1913'e gelindiğinde kamu taşımacılığı, ağların yüzde 63'ünü yolcuların ise yüzde 80'nini kapsar büyüklüğe ulaşmıştır.

Belediye sosyalizminin 19. yüzyıl İngiltere'sindeki bakiyesi adına 1890'daki Konut Sözleşmesinden de söz edilmelidir. Koruyucu hekimlik, kamu kütüphaneciliği, yaygın kent ve semt parkları, belediye sosyalizminin öncü kazanımları olarak 20. yüzyıla aktarılmıştır.

BELEDİYE SOSYALİZMİNE TOPLU BAKIŞ

"Toplumcu belediyecilik,
Fabiancı gelenekten çok ihtiyaçlardan beslenir".
(Herbert George Wells)

Sınaî kapitalist gelişmenin politik ve toplumsal bakımdan çok yönlü sonuçlarının ilk olarak İngiltere'de gözlemlendiği bilinmektedir. Bu nedenle "19. Yüzyılda Avrupa'da Belediyeciliğin Gelişimi" başlığı altında esas olarak İngiltere'deki yaşanmışlıklara atıfta bulunmak anlaşılırdır. Belediye sosyalizminin 19. yüzyıl macerası bakımından gerek kıta Avrupa'sının gerekse de İskandinav ülkelerinin kritik önemi, doktrinlere, fikirlere ve etkileyici örnek olaylara kaynaklık etmiş olmalarıyla ilgilidir. Bu coğrafyalarda belediye sosyalizminin somut gerçekleşme biçimlerini gözlemlemek için 20. yüzyılı beklemek gerekmiştir.

İsveç, modern belediyeciliğin 19. yüzyıl birikimini 20. yüzyıl başında hayata geçirmiş bir ülke olarak belediyecilik tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Avrupa kentleri 1940'lı yılların ortalarına kadar emperyalist savaşların hedefleri olarak ağır tahribatlara uğradılar. İsveç, her iki Dünya Savaşına da katılmamış olmanın avantajını ideal şehir yaratma konusunda da sürdürdü.[44] Gerçi henüz 1904'te Stockholm şehrinde nüfus kestirimleri yapılmak suretiyle; yeni yerleşim alanları, su kaynakları ve atık alanları dikkate alan arazi büyüklükleri hesaplanmış ve gereken araziler satın alınmıştı. 1930'larda Sosyal Demokrat Parti'nin önderliğinde ülkenin yönetici sınıfı, herkese eşitlik ve refah getirecek, bağlayıcı bir toplumsal mutabakat olarak bir refah paketi açıkladı. Haziran 1947'de Sosyal Demokrat hükümet, İsveç'te her belediyenin her bir hemşerisine insanca yaşama koşullarını sağlaması gerektiğini duyurdu. Stockholm 1952

[44] Reader, *Şehirler*, s. 299.

yılı Genel Planı, Hükümet direktifine son derece uygundu. Metro sistemi ile buna bağlı banliyö sisteminin önemli bir yer tuttuğu Plan'da bir milyon nüfus ve gelecekteki bir milyonluk nüfus artışı hesaplanmıştı; Plan 1960 yılında hayata geçirilmiş oldu. Böylelikle Stockholm, sosyal demokrat bir kent ütopyasının somut ifadesi olmaya başladı. Gerçi toplumsal uzlaşma adı verilen sandalda süren bu yolculuğun yeni sağcı meydan okumalarla birlikte, 1990'lı yıllarda önemli sarsıntılar geçirdiği bilinmektedir. Belediye sosyalizminin olgun yılları ile neoliberal meydan okumanın gündemi, izleyen bölümlerin konusu olacaktır.

On dokuzuncu yüzyılda Paris Komünü ve belediye sosyalizmi uygulamaları, 20. yüzyıl boyunca belediyecilik anlayışının temelini oluşturmuştur. Belediye sosyalizmini reddedenler piyasacı bir yöntem izlemiş ya da belediye sosyalizmini taklit etmişlerdir. Büyük ölçüde belediyecilik akımının, belediye sosyalizminden beslenerek geliştiği söylenebilir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, belediyelerin gündeminde olan birçok yerel hizmetin, devlet programı haline dönüştüğü görülmüştür. Su, elektrik, eğitim, sağlık, itfaiye, gaz, ulaşım, kütüphane, atık, lojman gibi hizmet alanları devletin koruması altında kabul edilen kamu hizmet alanlarına dönüşmüştür. Kamu hizmet alanlarındaki genişleme, insan haklarındaki genişleme ile paralellik göstermiştir. 1980 yılına kadar belediyecilik anlayışının gelişimine temel eksen belediye sosyalizminin izleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, refah devleti hükümet programlarında görülebilir.

1980'li yıllardan itibaren, belediye sosyalizmi anlayışının yerini, neoliberal belediyecilik anlayışı alır. Hem belediyelere hem de hükümet programlarına yön veren neoliberal politikalar, belediyecilik akımı açısından paradigma değişikliğine yol açar. Belediyenin örgütlenmesinden işleyişine, hizmet sunma biçimine değin birçok şeyi tam tersine çeviren bir süreç yaşanmıştır. Kökeni 1850'lere kadar uzanan belediye sosyalizmi

deneyimleri 20.yüzyılda kapitalist ülkelerde yerel yönetimlerin demokratikleşmesi ve toplumcu bir öze sahip kılınmasında önemli bir yere sahiptir. "Su-gaz sosyalizmi" olarak da bilinen adlandırmayla belki de küçümsenen bu belediyecilik yaklaşımı, modern belediyeciliğin gelişiminde mihenk taşı olmuştur. 1980'lere kadar belediyecilik adına ortaya konan tüm yaklaşım ve uygulamaların geri planında, 1850'lerde İngiltere'de başlayıp oradan Avrupa ve Amerika kıtasına yayılan belediye sosyalizmi deneyiminin yattığını söylemek, yanlış olmayacaktır. 1898 yılında yayımlanmış bir makale,[45] belediye sosyalizmi uygulayan belediyelerin, diğer belediyelerle kıyaslanmayacak bir refah düzeyi yarattığını göstermektedir. Belediye sosyalizminin o dönemde büyük bir hayranlığa yol açtığı ve "hijyenin tanrısı" olarak görüldüğü anlatılmaktadır.[46] Bu kadar hayranlık uyandıran şey, gerçek toplumsal ihtiyaçlara yanıt verilmeye başlanmış olmasıydı.

Belediye sosyalizmi akımı tüm Avrupa'da etkisini göstermiştir. Budapeşte, Münih ve Lille'de ekmek fabrikaları, balık pazarları, sosyal yardım üniteleri, emlak ve sağlık hizmetleri, ekonomik girişimcilik, çocuk ve yaşlılar için kreş, burs ve halk sağlığı gibi hizmetler, bu akımın somut gerçekleşme alanları olarak da görülebilir.[47]

Almanya'da su ve havagazı hizmetleri, 20. yüzyılın başından itibaren belediyeler eliyle sunulmuştur.[48] Belediyelerin Almanya'da başlıca faaliyet alanları şunlardı: toprak tanzimi, gaz ve elektrik hizmetleri, tasarruf bankaları, itfaiye, sokak temizleme, drenaj, tramvay, mezbaha, otlak, pazaryeri, liman, ardiye, hastane, dezenfekte istasyonları, kamu kütüphaneleri, okuma odaları, okullar ve kamu parkları. Bu hizmetlerin büyük

[45] G. Fiamingo, "Municipal Socialism in Europe", *Journal of Political Economy*, Vol. 6, No.3, (Jun 1898), 396-401.

[46] Fiamingo, "Municipal Socialism in Europe", s. 401.

[47] Güler, "Toplumcu Belediyeciliğin...", s.129.

[48] Mazhar Hiçşaşmaz, "Komünlerin Sinai ve Ticari Teşebbüsleri ve Belediyeleştirme Hareketleri", *A.Ü. SBF Dergisi*, 1957, Sayı 1; Cilt 12, s.27.

çoğunluğu belediye bütçesinden karşılanıyordu. İçlerinde, kent gelirlerine katkı sağlaması hedeflenen, sadece kamu refahı için sunulmayan hizmet alanları da mevcuttu. Gaz, elektrik, tramvay gibi hizmetlerle mezbahalar ve otlaklar, bu anlayışla üretilen hizmet alanlarıydı.[49]

Belediyeler 20. yüzyılın başından itibaren kamu idaresinin önemli bir parçası haline geldi. Belediye sosyalizmi gibi ilerlemeci düşünceler belediye hizmetlerine rehberlik etti. Özellikle kamu sağlığı hizmetinde bu etki açıkça görülür.[50] İngiltere ve Avrupa'daki uygulamaların dışında belediye sosyalizmi kavramı, ABD'de de 1890'lar ve 1900'lerin başında "ilerlemeci" bir belediye yaklaşımını tanımlamak maksadıyla kullanılmıştır. Atfedilen anlamlar bakımından kayda değer farklılıklar gözlense de, belediye sosyalizmi anlayışını karakterize eden temel ilkenin, kamu yararı kavrayışı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kolektivist akımların bu ilkeye uyumu doğrudan ve kolay olurken, bireyci ve rekabetçi öğretiler daha dolaylı biçimlerde aynı ilkeye bağlılık bildirmişlerdir. ABD ve İngiltere'deki bireyci yaklaşımlara göre, örneğin beledi işletmeler kâr elde ettiğinde, belediye gelirleri artacak, bu ise gelir vergisi oranlarının düşmesiyle sonuçlanacaktır. Bunlara göre, vergi oranlarındaki düşüşte amme yararı vardır!

Öncü tanım ve açıklamalarını Eugene Montet (1901) ve Sidney Webb'in (1890) yaptığı belediye sosyalizmi kavramı, alanyazında her zaman bu terimle adlandırılmaz.[51] Kimileri bu kavram yerine 20. yüzyılın üç sosyalist belediye başkanı olan Emil Seidel, Daniel Hoan ve Frank Zeidler'in Milwaukee Belediyesindeki reformcu uygulamalarına atıfla "kanalizasyon sosyalizmi" terimini bile kullanmıştır.[52] Gerçi anılan belediye

---

[49] Gustav Cohn, "Municipal Socialism", *The Economic Journal*, Vol. 20, No. 80, 1910, s.562.

[50] Hiçşaşmaz, "Komünlerin Sinai ve Ticari Teşebbüsleri...", s.4.

[51] Laurence, Sue"Municipal Socialism, Municipal Trading and Public Utilities", *BSSLH*, Vol. 52, No.1, 1987, s.46.

[52] "Milwaukee Sewer Socialism", http://www.wisconsinhistory.org/turningpoints/tp-043/ [Erişim tarihi: 11.11.2013]

başkanları döneminde Milwaukee'de kamu eliyle mükemmel bir kanalizasyon sistemi de kurulmuştur. Aynı şekilde Fabian hareketin yerel yönetimler uzmanı William Robson "belediye sosyalizmi" kavramını kullanmayı reddeder ve yerine vergilerle karşılanan hizmetleri niteleyen "kamu hizmeti" kavramını ikame eder.[53]

Belediye sosyalizminin Türkçe karşılığı olarak kullanılan toplumcu belediye kavramı, kelimesi kelimesine bir tercüme değildir. 1970'lerde kullanılan "halkçı belediyecilik" ile günümüzde de kullanılan "toplumcu belediyecilik", belediye sosyalizmi geleneğinin dilimizdeki karşılığıdır.

Belediye sosyalizmi yerine kullanılan farklı terimlerin kaynağı, 20. yüzyılda işçi sınıfı sosyalizmi ile sosyal demokrasi arasında meydana gelen keskin ayrıma bağlıdır. Sosyalizm kavramının kapitalist toplumsal ilişkiler içinde ima ettiği politik bağlam farklılaşmıştır. 19. yüzyılda sosyalizme yönelmiş bir toplumun belediyelerdeki pratiği olarak görülebilecek belediye sosyalizmi, 20. yüzyılda adeta sosyalizme alternatif bir pozisyon haline geldi. Bu koşullarda, kavramın kullanılmasına ve farklı terimlerle ifade edilmesine yönelik tepkilerin oluşması doğal bir durumdur.

Bu bölümde, toplumcu belediye bugün olanaklı olup olmadığını sorgulamak için elimizde neler bulunduğunu bakalım:

Kapitalist rejimle yönetilen ülkelerde, belediyecilik anlayışı bir sarkaç gibidir. Bir uçta toplumcu belediye ya da tam manası ile belediye sosyalizmi diğer uçta neoliberal belediyecilik yer alır. Bu iki belediyecilik anlayışı son iki yüzyılın farklı dönemlerinde hâkimiyet tesis etmişlerdir. Toplumcu belediye anlayışı, bu bölümde değinildiği gibi, 1850'li yıllarda başlayıp 1980'li yıllara kadar, kentleri kuran ve yöneten belediyecilik yaklaşımı olmuştur. 1980'li yıllardan başlayarak etkisini bu-

[53] William Robson'ın sosyal güvenlikle ilgili makalesi, bu konuda birçok düşünceye esin kaynağı olmuş ve bunlar daha sonra Beveridge Raporunda da yer almıştır.

güne kadar sürdüren ise neoliberal belediyecilik anlayışıdır.[54] Neoliberal belediyecilik anlayışı felsefi temellerini "sınırsız sömürü ütopyası"nı takip eden Milton Friedman ve Friedrich Hayek'in tezlerinden alır.[55] Bu tezlerin esası, kamu hizmetinin metalaştırılarak piyasaya tabi hale getirilmesi gerektiğidir. Bu çerçevede; su, çöp, barınma, enerji, ulaşım ve beslenme gibi temel hizmetlerin "kâr" elde edilerek sunulması önerilir. Geriye dönüp baktığımızda, neoliberal belediyecilik anlayışının, hem kamu hizmetinin yaygınlaşması ve gelişmesini hem de belediyecilik akımının gelişmesine karşıt bir pozisyon olduğunu görmemiz gerekir.

[54] Neil Brenner, Nik Theodore, "Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism" *Antipode,* Vol.34, Issue 3, 2002.

[55] Brenner ve Theodore, "Cities and the Geographies...", s.350.

2. YİRMİNCİ YÜZYILDA TOPLUMCU BELEDİYE

> *Bireyci belediye meclisi üyesi, belediye gazı ile aydınlatılmış, belediyenin süpürgeleri ve belediye suyu ile temizlenmiş belediye kaldırımlarında yürüyecek ve belediye marketinin önündeki belediye saatini gördüğünde, ... çocuklarının belediye okulundan dönmesine daha vakit olduğunu düşünecek, ulusal telgraf sistemini kullanarak belediye okuma odasında buluşacaklarını ve belediye parkından yürüyerek değil belediye tramvayıyla geleceklerini bildirecek, sanat galerisi, müze ve kütüphaneye uğrayarak, orada belediye meclis salonunda su kanallarının millileştirilmesi ve demiryolları sisteminde hükümet denetiminin artması gerektiğini savunan konuşmasını hazırlamak amacıyla ulusal yayınları inceleyecek. "Sosyalizm, bayım, senin fantastik absürdlüklere zaman harcaman değildir. Sosyalizm, kendi kendine yetmendir, bayım. Bireysel olarak kendine yetmendir, bizim şehrimize yaptığımız işte budur" diyecek.*[56]

Yirminci yüzyıldaki gelişmeler, belediyeciliği, hem siyaset alanında hem de yönetim alanında daha merkezi bir konuma getirmiştir. 19. yüzyılda, doktriner bütünlüğü düşünce akımları olarak da sağlamaya çalışan siyasal hareketlerin karşılıklı mücadelelerine tanık olunmuştu. 19. yüzyılda işçi sınıfının siyasal eylemliliği ile başlayan ve ivme kazanan demokratik haklar mücadelesi, sonuçlarını vermeye başlamış, birçok ülkede siyasal ve sosyal haklar yaygınlaşmıştı. 20. yüzyılın başlarından itibaren işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadele akslarından birini de demokratik haklar oluşturacaktı.[57]

---

[56] Webb, Sidney. *Socialism in England.* London: Swan Sonnenschein & Co., 1890 s. 116–17.

[57] Hak mücadeleleri temasını iki ciltlik kapsamlı derlemeyle karşılayan bir çalışma için *bkz.* Yalçın Bürkev vd., *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri Cilt 1 & Cilt 2*, Ankara: Notabene Yayınları, 2011.

Kapitalist coğrafyada, seçme ve seçilme hakkını hayata geçiren ve temsili sistemi güçlendiren parlamento reformları; seçme ve seçilme hakkının tüm erkek ve kadınlara verilmesi, sendika ve partilerin siyasal alanı belirleyecek bir toplumsal güç haline gelmesi gibi, devlet tarihinin daha önce karşılaşmadığı yeni gelişmelerle 20. yüzyıla girildi. Yüzyılın başlarında tarihin akışını değiştiren 1917 Ekim Devrimi, Avrupa işçi sınıfının hem sosyalizm yönelimli siyasal mücadelesini hem de toplu pazarlık masasındaki elini epeyce güçlendirdi. İşçi sınıfının toplu pazarlık masasındaki elinin ne denli güçlendiğinin görünür olması için, Avrupa'yı kelimenin gerçek anlamıyla kasıp kavuran faşizm olgusunun geride kalması gerekecekti.[58] Faşizmin yenilgisinin ardından iki farklı siyasal rejim ve iki farklı toplum tahayyülünün siyasal coğrafyası dünya çapında büyük ölçüde netleşmişti.

Sınaî kapitalistleşmenin 19. yüzyıldaki feci sonuçlarını henüz tam anlamıyla onaramadan iki dünya savaşının yıkıcı şiddetiyle gerçek anlamda tükenen Avrupa kentleri, adeta varoluşsal bir sorunla karşı karşıyaydı. Bir toplumsal mekânın kent olmasının elzem gerekleri, acil çözüm bekleyen sorunlar listesinin de en tepesinde yer almaktaydı: barınma, ulaşım, kanalizasyon, su, enerji, hijyen vb. Bunlar acil çözüm bekleyen belli başlı sorunlardı. Sorunların büyüklüğü paradoksal bir biçimde kent yönetiminin göreli öneminin de artması anlamına gelecekti. Üstelik 19. yüzyıldan alınan mirasla halk sınıflarının siyasal alandaki güçleri de belirgin bir şekilde öne çıkmıştı. Bu koşullarda kent yönetim sistemi içinde, çok daha önemli hale geldiler. Yukarıda sözü edilen sorunların çözümü için 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geliştirilmiş araçlar ve modeller yok değildi; ancak uygulamanın nasıl yapılacağı konusu belirsizdi. Ortaya konan pratikler ise istikrar kazanmak suretiyle belli bir yönetim deneyiminin oluşmasına henüz elverişli değildi.

[58] Faşizm olgusunu sınıflar mücadelesi bakış açısıyla Avrupa çapında cereyan eden bir iç savaşı şeklinde tanımlayan kapsamlı bir çalışma için *bkz.* Serdal Bahçe, "Faşist Cordon Sanitaire ve Avrupa Karanlığı, *Tartışma Metinleri*, (A.Ü. SBF) Şubat, No.109, 2010.

İngiltere'de 1930'lu yıllarda işçi sınıfının güçlü olduğu Sheffield, Glasgow, Derby, Hull, Norwich ve Stoke gibi kentlerde merkezi hükümetin tüm baskılarına karşın belediye sosyalizmi uygulaması hayata geçirilebilmişti. Belediye sosyalizmi uygulanan kentlerde, konut, eğitim ve diğer refah hizmetleri konusunda büyük bir dönüşüm sağlanmıştı. Bu dönüşüm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İşçi Partisi hükümetinin zeminini hazırlamış ve uygulamalarına kaynaklık etmiştir.[59]

Bir dünya iktisadi sistemi olarak kapitalizm ile modern demokrasinin eş zaman ve mekânlı bir gelişime sahip olduğu bilinir. Bu olguyu neden-sonuç ilişkisi ile açıklayan ve böylece kapitalizmin ya da aynı anlama gelecek şekilde piyasa serbestîsinin demokrasinin önkoşulu olduğunu ileri süren neoliberal görüşler de iyi bilinir. 1980'lerde ortak duyu mertebesine yükselen bu tür iddiaların peşinden gidenlerin sayısı bir hayli azaldı. Hem olgusal hem de kuramsal bakımdan çürütülen bu piyasacı görüşler, bu çalışmanın öncelikleri bakımından bir kenara bırakılırsa, demokrasi ve kapitalizm hakkında sanırım şu söylenebilir: 20. yüzyıl, demokrasi ve kapitalizmin bir aradaki mevcudiyeti bakımından karşılıklı sınırların teste tabi tutulduğu bir yüzyıl olmuştur. Demokrasi ile kapitalist sistemin sınırlarının test edildiği yerlerin başında sosyal güvenlik sistemi, toplu pazarlık rejimi ve yerel yönetimler geliyordu. Belediyeler, genel oy hakkına sahip olan halkın, oy davranışını doğrudan etkileyebilen ilk basamak yönetim birimleriydi. Bu koşullarda kapitalist rejimler açısından, demokratik siyasal sistemin sınırı nerede bitecekti? Bu sınır sabit miydi ki reformcu adımlarla sınıra kadar dayandıktan sonra nitel bir sıçrama ile aşılabilmesi mümkün olsun? 20. yüzyılın inişli-çıkışlı sınıf mücadeleleri tarihi ışığında biliyoruz ki kapitalist rejim, hiçbir zaman sistemin barikatını en derinde kurup sabitlemiyor, mecbur kaldıkça barikatı geri çekmesini gayet iyi biliyor.

---

[59] Geoff Green, "The New municipal socialism", *The State or the Market: Politics and Welfare In contemporary Britain*, (Ed. Martin Loney vd.) 1991, Londra: Sage yay., 2. Baskı, (s. 274).

Kapitalist sınıfların eğer bir zihniyet haritası varsa, onun şekillenmesi üzerinde 1848 Avrupa devrimlerinin epeyce etkili olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir; egemenler 1848 devrimlerinden çok şey öğrenmişlerdir. III. Napolyon'dan da çok şey öğrendikleri bellidir. Örneğin, siyasi cumhuriyet ile sosyal cumhuriyet arasındaki can alıcı farkı öğrenmişlerdir. Ya da "en kalabalık sınıfların çıkarlarını tatmin et ve üst sınıflarla birleş" stratejisi ile iktidarını 18 yıl koruma deneyiminden ders çıkarmışlardır.

Aynı şekilde ilk kez Avrupa'da boy veren sanayi proletaryası, gerek kendi kolektif eylemliliklerinden gerekse de egemen sınıfların politik hamlelerinden kaynaklanan azımsanmayacak deneyimlerle 20. yüzyıla girmiştir. Bir önceki bölümde modern belediyecilik olgusu ile işçi sınıfının siyasal eylemliliği arasında güçlü bir bağın varlığına değinilmişti. Yurttaşlık hakları, kolektif haklarından önce gelişen Batı işçi sınıfı, gerek kazandıkları gerekse kendilerine tanınan siyasal haklarla adım adım piyasa karşısında kendilerini koruyacak yapılar inşa etmişlerdir. İşçi sınıfının 19. yüzyılda başlayan ve piyasa gereklerinden bağımsızlaştırılmış bir yaşam alanı inşa edebilmeyi amaçlayan çok yönlü mücadelesi, 20. yüzyıldaki belediyecilik akımını da büyük ölçüde biçimlendirmiştir.

Toplumcu belediye 20. yüzyıldaki serüveni 1980'li yıllara kadar takip edilebilmektedir. Bu süreçte, belediyelerin, barınma sorununda aldıkları yol, İngiltere'deki kasabaların en çarpıcı özelliğini oluşturuyordu. Hatta Glasgow ve Birmingham'daki sosyal konutların gelmiş olduğu seviyeye, ancak doğu Avrupa'daki sosyalist devletler meydan okuyabilirdi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu akımın belediyeler açısından önemli bir kırılma yaşadığını not etmek gerekir. Daha önce çarpıcı ve başarılı toplumcu belediyecilik örneği sergileyen belediyelerdeki yerel kamu hizmeti anlayışı, 1945'ten sonra, toplumcu belediyeciliğin biriktirdiği deneyimlerin izlerini içinde barındıran merkezi hükümet politikalarına dönüştürülmüştür.

Savaş sonrasında toplumcu belediye anlayışı, büyük ölçüde,

millileştirme ve kamulaştırma dalgası kapsamında hükümet politikaları içerisinde erimeye başladı. Bir başka ifadeyle, toplumcu belediye yaklaşımı, özellikle Batı Avrupa'da, devletin sıfatı halini alarak, refah devleti biçiminin içerisinde, hem merkezi hükümetleri hem de hükümet politikalarının uygulama kanallarından belediye yönetimlerinin çerçevesini belirlemiştir.

1980'li yılların başından itibaren merkezi hükümetlerin politikalarına yön veren neoliberal dalga, belediyecilik anlayışına, refah devleti anlayışına, hatta sosyal devlet anlayışına karşı çıkarak yükselmiş ve bundan sonraki belediyecilik anlayışına damgasını vurmuştur. Toplumcu belediye anlayışı, 1980'li yıllarla birlikte etkisini yitirmiş; yerine her şeyi kâra endeksleyen neoliberal yaklaşım hâkimiyet kazanmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden toplumcu belediye deneyimleri, düşünsel alana 20. yüzyılın başında yansımıştır. Bundan sonraki bölümde pratiğin teoriye yansımalarına bakılacak ve sonra toplumcu belediyenin izleri, kamu hizmetlerinin içinde takip edilecektir.

DÜŞÜNSEL ALANDA TOPLUMCU BELEDİYE: TERRA NULLIUS

Toplumcu belediye ya da nam-ı diğer belediye sosyalizmi hakkında kaleme alınmış birçok kitap ve makale; gaz, su, elektrik ve benzeri hizmetlerin sunuluş biçimini tartışır. Toplumcu belediye konusu, inceleme ve çalışma alanı olarak, uzun bir zaman önce tarif edildiği gibi, "hukuk, hükümet ve iktisat arasında kaybolan ve kimsenin olmayan bir alan"dadır.[60] Yapılmış çalışmaların çoğunluğu kamu yönetimi disiplini ile sınırlı kalmıştır.[61]

---

[60] *Bkz.* Marshall E, Dimock, *British Public Utilities and National Development*, 1933.

[61] Herman Finer'in ("Administrative responsibility in democratic government", 1941) ve William Robson'ın (*The Development of Local Government*, 1931) çalışmaları örnek verilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1900'lü yılların başlarında, yönetim günlük işlerde başarısız olmaya başlayınca Batı Avrupa'nın belediye yönetimi deneyimlerini anlama ve inceleme amacıyla toplumcu belediyecilik çalışmalarına yönelmiştir. Bu çerçevede araştırmalar yapılmıştır: Belli başlı çalışmalar, Dimock (1933), Lowell (1908), Meyer (1901), National Civic Federation (1907), Porter (1903 ve 1907), Shaw (1895 ve 1907) tarafından yayınlanmıştır. Konuyu araştıran heyetler Avrupa ve ABD arasında mekik dokumuş; örneğin 1907'de şirket yöneticileri, işçi liderleri ve memurlardan oluşan 21 kişilik bir ABD'li heyet İngiltere'ye giderek, orada özel ve kamu mülkiyetindeki yerel yönetim yapısını incelemişlerdir.[62] ABD'de toplumcu belediyecilik deneyimleri konusuna artan bir ilgi olmakla birlikte, yeni yeni yükselen kamu yönetimi disiplini içerisinde kalmış, ayrı bir alan olarak tanımlanmamıştır. Buna karşın Batı Avrupa yazınında yerel yönetimler olgusunun kayda değer bir ilgiye ve ayırt edici bir yere sahip olduğu söylenebilir.[63] Çoğunlukla toplumcu belediyeciliğin tarihine odaklanmış olan bu çalışmaların sayısı, son otuz yılda belirgin bir biçimde inişe geçmiştir.

Bu genel görünümü içerisinde toplumcu belediyecilik literatürü hakkında kimi değerlendirmeler yapılabilir. 1907 tarihli çalışmasında Albert Shaw, Paris modelinin belediye yönetimi ve planlama üzerindeki etkisini inceler; bu modelin Almanya, Belçika, İtalya, Avusturya, Macaristan, Rusya, Türkiye ve Amerikan şehirlerini etkilediğini tespit eder.

Paul Thompson'ın *Sosyalistler, Liberaller ve İşçiler* (1967) başlıklı çalışması, Londra'nın siyasal konumunun, belediye hizmetlerindeki gelişimle ilgili olduğu tezi üzerine kuruludur. Thompson belediye sosyalizmini Fabiancı akımla eşitleyen sava

---

[62] JR Kellett, 1978, "Municipal socialism, enterprise and trading in the Victorian city", *Urban History*, 5, 1978, s. 36–45.

[63] Raymond Boverat (*Le Socialisme municipal en Angleterre et ses resualtats financiers*, 1907); Emil Davies (*The collectivist state in the making*, 1914), Albert Shaw (*Municipal government in Great Britain*, 1907) örnek verilebilir.

karşı çıkar. Thompson, toplumcu belediyeciliğin Fabiancılıkla değil Sosyal Demokratik Federasyon (SDF) ile ilgili olduğunu savunur. Thompson'un bu iddiasının dayanağı ise SDF'nin kurucusu İngiliz Marksisti Henry Mayers Hyndman'ın bizzat kendisidir. Thompson'a göre, Hyndman'ın Londra Belediyesi için hazırladığı siyasi program, belediye sosyalizmi kavramını kullanmadan belediye sosyalizmini ete kemiğe büründüren bir muhtevaya sahiptir.[64]

Kapitalist sistemde belediye sosyalizmi programının mümkün olup olmadığı sorusu, sosyalizm akımının farklı grupları arasında türlü şekillerde tartışılmıştır. Fabian hareket ve Bağımsız İşçi Partisi (ILP) sosyalizme geçiş tartışmalarında belediye sosyalizmini parlamento yoluyla aşamalı geçişin önemli bir aygıtı olarak görmüşlerdir. Marksist Sosyal Demokrat Federasyon[65] (SDF) ise belediyeciliği; üretim, dağıtım ve değişim yolları üzerinde kontrol sağlamak için bir ara aşama olarak değerlendirmiştir.[66]

Belediye sosyalizmi kavramı üzerinde de bir tartışma yürütülmüştür. Öyle ki Fabiancılar arasında bu terimin kullanılması hususunda bir ortaklık görülmez. Bernard Shaw kavramı kullanmamaktan yanadır ve belediye sosyalizmi kavramı yerine belediye işletmesi kavramının daha uygun olduğu inancındadır. İngiliz sosyalist edebiyatçı Herbert George Wells, toplumcu belediyecilik programıyla sosyalist amaçlar arasında bağ kurulmasını "saçmalık" olarak niteler. Wells'e göre bu, beledîleştirmenin sıradan/olağan bir sürecidir. Wells'e göre, toplumcu belediyecilik, fabiancı gelenekten çok ihtiyaçlardan beslenir. Sidney Webb ve John Burns ise beledîleştirme ile eşanlamlı gördükleri belediye sosyalizmini, sosyalist toplumun aşamalı inşasıyla ilişkilendirmişlerdir. Fabiancı görüşlerin ortaya çıkması ile belediye sosyalizminin yaygınlaşması eş zamanlı

[64] Laurence, "Municipal Socialism...".

[65] İngiltere'de 1881 yılında kurulan sosyalist parti.

[66] Laurence, "Municipal Socialism...", a.y.

olmuştur. Fabiancılar, SDF ve ILP, üçü de, kamu hizmetlerinin kâr getirici bir anlayışla yürütülmesi fikrine karşı çıkmıştır. Üçünün ortak önerisi, belediîleştirmelerin vergi gelirlerinin bir bölümü ile yapılması gerektiğidir.[67] Geniş anlamıyla sosyalizm akımının bu üç örgütünün üyeleri aynı zamanda Kooperatif Topluluğu'nun da aktif üyeleridir. Bu somut bağlantı nedeniyledir ki, İngiltere gibi "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" amentüsünü pratikte sıkı sıkıya uygulamış bir ülkede kooperatifçilik düşüncesi, belediye bünyesinde mal ve hizmet üretimine ciddi bir eleştiri getirmemiştir.[68]

Belediye sosyalizmi yaygın bir biçimde, Fabianizmin belediyecilik yaklaşımı olarak varsayılmakta ve buna dayanarak tartışmalar yürütülmektedir. Oysa belediye sosyalizminin Fabiancı görüşlerin yerel yönetimlerdeki somutlaşması olduğu yönündeki inanış, tarihsel bilgilere örtüşmemektedir: Belediye sosyalizmi uygulamaları, tarihsel olarak Fabian akımından daha önce ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çoğu Sidney Webb ve George Bernard Shaw tarafından kaleme alınan Fabian broşürleri[69] Avrupa dillerine çevrilmiş; Fransa, İtalya, Belçika, İsviçre ve Almanya'da sempati ile karşılanmıştır.[70]

Fabiancıların ilk yazıları, belediye sosyalizminin sınırlılıklarına vurgu yapmaktadır. 1887 yılında yayımlanan broşürde[71], belediyelerin kamulaştırmalarla, yerel ekonomiye anlamlı bir müdahalede bulunamayacağını, bunun ancak parlamentonun

---

[67] Sema Ege, "Fabian Society ve İki Yenilikçi Yazar G. Bernard Shaw ve H. G. Wells, 1903-1908", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 40: 3-4 (2000), 217-233.

[68] Kooperatif topluluğunun ticari bir kurum olarak başarılı olduğunu gösteren bulgular dikkat çekici. Örneğin Herman Finer çalışmasında, 1941 yılında İngiltere'de ulusal kömürün yüzde 14'ü, sütün yüzde 20'sinin kooperatifler tarafından üretildiği; en büyük ekmek dağıtımcısının kooperatifler olduğu gösterilir. *Aktaran* Laurence, "Municipal Socialism...", 46-53.

[69] George Bernard Shaw editörlüğünü yaptığı *Fabians Essays in Socialism* (londra, Fabians Society, 1889).

[70] Patrizia Dogliani, "European municipalism in the first half of the twentieth century: the socialist network", *Contemprary European History,* Vol.11, Issue 4, 2002, s.577.

[71] Fabian Tracts, No:6, *True Radical Programme*, London, The Fabian Parliamentary League, 1887.

çıkaracağı bir kanunla mümkün olduğunu yazarlar. 1889 yılında yayımlanan bir başka broşürde ise, refahın adaletli dağıtılması için piyasa karşısında alması gereken önlemlerden bahsedilmekte; eğitim hizmetinin (kitaplar da dâhil olmak üzere) bedelsiz sunulması, demiryollarının millileştirilmesi önerilmektedir.

Fabiancı belediye programı; su, gaz, tramvay, liman, hastane, konut gibi emeğin yeniden üretim alanlarına dönük hizmetlerin beledîleştirilmesine ya da aynı anlama gelecek şekilde kamulaştırılmasına öncelik vermez. Fabiancıların entelektüel çabalarını daha çok piyasa ve yoksul yasası reformları; çalışma saatlerinin kısaltılması; emek ve ücret; "sınıf savaşı", işsizlik gibi konulara hasrettikleri söylenebilir.[72] 1899 yılında Fabiancılar kendi programlarında; ücret, işsizlik gibi konuların yanı sıra bebeklerin ölüm oranları, Londra'nın kalabalıklaşması konularına da yer vermiş süt temini, kaldırım taşı ve mezbahaların beledîleştirilmesi önerilerini getirmişlerdir. İzleyen yılda beledîleştirme listesine; fırın, itfaiye ve vapur işletmesinin de eklenmesi söz konusu olmuştur. Bununla birlikte ILP ve SDF'nin belediye programları, Fabian hedeflerini zaten içermektedir. SDF, bunun ötesine geçerek, demokratik denetim konusuna daha fazla vurgu yapmıştır. ILP, ücretsiz süt ve okul yemeği gibi, okul çocuklarının ihtiyaçlarına odaklanmış, devletin bakım hizmetleri içerisinde çocuk refahına özel bir vurgu yapmıştır. ILP ayrıca sağlık, konut ve eğitim gibi işçi sınıfının gündelik yaşam ihtiyaçlarını da siyasallaştıran bir yönelim içinde olmuştur.[73]

Belediye sosyalizmine yönelik eleştirilere kısaca değinmek gerekir. Sosyalist düşünce içierisinde belediye sosyalizmi tartışmalarına iki referans metin kaynaklık eder. İlk metin, Engels'in 18 Ocak 1893 tarihinde Friedrich Adolph Sorge'ye yazdığı mektuptur. Engels mektubunda Fabianları eleştirir; eleştirisinde

[72] Fabian Tract No.5,*Facts for Socialist*, Fabians Society, 1893. http://digital.library.lse.ac.uk/objects/lse:pup939wuq.

[73] Laurence, "Municipal Socialism...", s. 46-53.

Fabianların sosyalizm anlayışının belediye sosyalizmi ile sınırlı olduğundan söz eder:

> " ... Fabianlar, burada Londra'da, toplumsal devrimin kaçınılmazlığını kavrayacak anlayışa sahip hırslı bir gruptur; fakat bunlar, bu devasa görevi, muhtemelen, olgunlaşmamış proletaryaya tek başına emanet edemediklerinden olacak, kendilerini onların başına geçirecek kadar naziktirler. Devrim korkusu onların temel ilkesidir. Bunlar mükemmel eğitim görmüşlerdir. Sosyalizmleri belediye sosyalizmidir; yani, ulus değil, şimdilik belediye üretim araçlarının sahibi olmalıdır. Öyleyse bunların sosyalizmi aşırı olarak sunulsa da kaçınılmaz olarak burjuva liberalizmdir..."[74]

Tartışmalara kaynaklık eden iki metin Lenin'in *1905–1907 Birinci Rus Devrimi'nde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı* adlı eserinin "toprağın beledîleştirilmesi ve belediye sosyalizmi" başlıklı alt bölümüdür. Lenin, bu çalışmasında Fabianları ve belediye sosyalizmini eleştirir. Lenin'e göre belediye sosyalizmi, sınıf mücadelesini genişletip şiddetlendirmeyecek; aksine köreltecektir. Zira belediye sosyalizmi yoluyla merkezi iktidarda tam demokrasi olmadan yerel demokrasiye izin verilerek, iktidar sorunu görmezden gelinecektir.[75]

Belediye sosyalizmine yönelik eleştirilere temel teşkil eden iki temel metin, doğrudan belediye sosyalizmi tartışması yürütmekten çok Fabianları eleştirmek amacıyla kaleme alınmış metinlerdir. Engels'in 1893 tarihli mektubu Fabianları eleştirmek üzere kaleme alınmıştı. Bu tarihte henüz birçok yerde belediye yönetimleri mahalli seçimlerle belirlenmeye başlıyor; seçimlerde oy hakkı yeni yeni yaygınlaşıyordu. Bu nedenle, Engels'in Fabian'lara yönelik eleştirilerini, belediye sosyalizmini kapsayan bir tartışma olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Lenin

[74] Engels'in 18 Ocak 1893 tarihli Sorge'ye yazdığı mektup; "Engels to Fredrich Adolph Sorge", 18 January 1893, https://marxists.anu.edu.au/archive/marx/works/1893/letters/93_01_18.htm.

[75] Vladimir İlyiç Lenin, "Municipalisation of the Land and Municipal Socialism", içinde *The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution*, 1905-1907. s. 358-359.

ise, belediye sosyalizmini, sosyalizme geçiş ve devrimci geçiş kapsamında eleştirmektedir.[76] Lenin, belediye sosyalizmi uygulamalarına dönük somut bir eleştiri ya da değerlendirmede bulunmamaktadır. Bununla birlikte belediye sosyalizminin sınırlarından bahseder. Örneğin sosyalist belediyelerin, rutin işlerinin dışına çıkan her türlü girişimlerinin merkezi iktidardan mutlaka veto yiyeceğinin kesin olduğunu söyler.[77] Tarih, Lenin'in bu düşüncelerini destekleyen örnekler kadar, bunun aksi örneklerle bezelidir.

Belediyecilik Karşıtı Hareket

İngiltere'de belediyecilik hareketi, toplumcu belediyecilik uygulamalarından etkilenerek gelişirken, 1900'lerin başlarında belediyecilik karşıtı görüşler de örgütlü bir forma bürünmeye başlamıştır. Kendisini "Belediyecilik Karşıtı Hareket" olarak adlandıran bu çevre, Muhafazakâr Parti'nin desteğiyle, beledîleştirmeleri ve beledi işletmeleri mahkûm eden güçlü retorikle dikkat çeker. *Belediyecilik Karşıtı Hareket*in arkasındaki sınıfsal destek, imalat sanayi patronları, küçük işletme, toprak ve hisse senedi sahipleri gibi sermaye sınıfının farklı parçalarını kapsamaktaydı.[78] Muhafazakâr Parti ve merkezi Londra'da bulunan Belediye Reform Derneği tarafından da desteklenen Belediye Karşıtı Hareket, özellikle beledîleştirme karşıtı düşüncelerini 1900–1907 yılları arasında yayımlayarak bu konuda belli literatür meydana getirmiştir.[79] Önemli bir kısmı Londra Ticaret Odasının himayesi altındaki yazarlar tarafından kaleme alınan ve *Belediyecilik Karşıtı Hareket*e methiyelerden oluşan bu literatür, sermaye sınıfının kamulaştırmalar karşısındaki pozisyonunu anlatır.

---

[76] Lenin, "Municipalisation...", s. 359.

[77] Lenin, "Municipalisation ...", s.358-9.

[78] Belediyecilik Karşıtı Harekete, yukarıda sözü edilen sınıf ve örgütlerin yanı sıra Sanat Topluluğu, Özgürlük ve Mülkiyeti Koruma Derneği, Endüstriyel Özgürlükler Derneği gibi kuruluşlar da destek vermişlerdir.

[79] Lord Avebury (*Municipal and National Trading*, 1906), Leonard Darwin (*Municipal ownership: Four lectures*, 1907), Dixon Davies (1903), Emile Garcke (*The progress of electrical enterprise*. 1907) vb.

Toplumcu Belediyenin Kıta Avrupa'sına Yayılması: Fransız Deneyimi

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, siyasal ve toplumsal mücadeleler, kentlerde ortaya çıkmış ve kapitalizmin yol açtığı eşitsizliklerin ve sorunların aynası olmuştur. Kentleşme sorunlarını gün yüzüne çıkarmış ve kapitalizmin çelişkilerine ayna olmuştur: aydınlatma, temiz su, sokak kaldırımları, ulaşım ve endüstriyel hammaddenin taşınması gibi. Kasabalar kısa sürede siyasal çelişkilerin hissedildiği yerler olmaya başlamıştır. Aynı zamanda buralarda siyasal hareketlerin gelişmesiyle belediye yönetimi idari ve siyasal bir öneme kavuşturmuştur. Kitlelere tanınan oy hakkı, kırsal ve sanayi proletaryasının beklentilerini ortaya koymalarına yardım etmişti. Bu değişimler Avrupa parlamentolarının yapısını değiştirmeye yetmemiş ancak belediyeleri değiştirmeye başlamıştı.

1880'li yıllarda Toulouse şehrinde Charles de Fitte'in önderliğinde sosyalistlerin belediye yönetiminde hâkimiyet kurmalarından sonra, Toulouse deneyiminin şöhreti ülkeye yayıldı ve diğer kentleri de etkilemeye başladı. 1881 yerel seçimlerinde Fransız İşçi Partisi, Commentary kentinde belediye meclisinde tüm sandalyeleri kazanır ve belediye başkanını belirler.[80] Fransa'da 1884 yılında çıkan bir kanunla belediyelerin siyasal tüzel kişilik kazanmasından sonra, belediye yönetimleri daha da önemli hale gelmişti. Belediyeler, cumhuriyetçilerin ve işçi örgütlerinin dayanışmasını sağlayan mekânlar haline gelmişti. Aynı dönemde örneğin İtalya'da 1888 yılında belediyelerde seçim kanunun çıkmasından bir yıl sonra İtalya İşçi Partisi ilk belediyesini kazanmıştı. Belçika'da 1891 ve 1893 genel grevlerinin talepleri arasında genel oy hakkı ve belediye seçimlerinde temsil hakkı yer alıyordu. 1894 yılında seçimlerde sanayi kentleri ve Brüksel civarındaki kentlerdeki belediyelerde sosyalist-

[80] Dogliani, "European municipalism in the first half of the twentieth century: the socialist network", s.574. Bu yıllarda seçim bildirgeleri de yayınlanmaya başlanır. İlki Paris'te Montmartre Belediyesi tarafından hazırlanır.

ler seçimleri kazanmıştı. Almanya'da yerel politikalar, Alman Sosyalist Partinin ağırlık verdiği konulardan biriydi; bu dönemde bazı eyaletlerde mülk temelli seçim bölgeleri uygulaması devam ediyordu. Sosyalistler, diğer partilerle ittifak halinde veya tek başlarına, yeni bir toplum örgütlemesine girişmişlerdi. Belediye hizmetleri, işçi sınıfının acil ihtiyaçlarına göre örgütleniyordu: eğitim, hijyen ve tıbbi bakım, konut, yiyecek temini, elbise ve ilaç vb. Fransa'da, İtalya'da ve Belçika'daki belediyeler genellikle küçük, sosyal açıdan homojenlik gösteren belediyelerdi. Buralar, genel hizmetlerin sunulmadığı, genellikle maden kenti, dokuma kenti, metal işçilerinin, topraksızların ve mülksüzleştirilmiş tarım işçilerinin, küçük toprak sahibi veya yarıcıların kalabalık olduğu kasaba belediyeleriydi.[81]

Yirminci yüzyılla birlikte irice kasabalarda da sosyalistler yönetime gelmeye başladılar. Avrupalı sosyalistler, deneyimlerini paylaşmak, bilgi ve uygulamalarını paylaşma amacıyla siyasal baskı grupları, ulusal ve bölgesel düzeyde belediye meclis üyeleri federasyonları gibi örgütler kurdular.[82]

Fransa'da sosyalistler, 1880'lerin sonunda belediye iktidarının devrimci bir perspektif açısından önemini tartışmaya başlamışlardı. 1892 yılındaki yerel seçim başarısı, sosyalistler için yeni bir dönemi işaret ediyordu. Yetmişin üzerinde belediyede sosyalist belediye başkanları seçimlerden galip çıkmışlardı ve üstelik bu başkanların bir kısmı belediyelerde sosyalizmin mümkün olmadığı görüşüne sahip olanlardandı.[83] Dört yıl sonra seçimlerde kazanılan belediye sayısı yüzü geçmişti.[84]

Fransa'da dağınık bulunan sosyalist federasyonlar, 1905 yılında İşçi Enternasyonali Fransız Şubesi'nin (SFIO) kurul-

[81] Dogliani, "European Municipalism...", s. 576.

[82] Dogliani, "European Municipalism...", s. 577.

[83] Remi Lefebvre, "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress*, August 2008, Boston.

[84] Dogliani, "European Municipalism...", s. 574.

ması ile federasyonlar bir araya gelmeye başladı.[85] SFIO'nun öncüleri belediyelere önem veriyorlardı ve belediye ile ilgili çalışmaları kısa zamanda sonuç doğurmaya başlamıştı. İşçi Enternasyonali Fransız Şubesi (SFIO), 1908 yılında 197 belediye başkanlığı; 1912 yılında işçilerin yoğun olarak yaşadığı 297 belediyede belediye başkanlığı; 1925 yılında 532 belediye başkanlığı ve 1935 yılında 1375 belediye başkanlığı (ve en az yirmi bin yerel konsey üyeliği) kazanmıştı.[86]

Fransa'da belediye sosyalizmi, oldukça küçük bir hareket olarak doğmuş, ama özellikle Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet'in acı dolu günlerinde en verimli uygulamalarını hayata geçirmeyi başarmıştır.[87] Belediye sosyalizmini dönemlere ayırarak inceleyenler, Fransa'da 1880-1918 dönemini birinci dalga, 1920 ile 1930 dönemini ise ikinci dalga olarak adlandırır.[88] Lille, Toulouse, Bordeaux gibi birçok şehirde "belediye sosyalizmi" uygulaması 70'li yıllarda da devam etmiştir. Sosyalistlerin hikâyesi olarak başlayan belediye sosyalizmi, 130 yıllık geçmişi ile Paris'in varoşlarında işçi sınıfının arasında başlayıp, Kuzey Fransa'nın sanayi kentlerine uzanmıştır. Sonra sosyalizmin öncü figürleri etrafında dönüp durmuştur.[89]

İngiltere siyasal bir baskı grubu olan sendikalar içerisinde İşçi Partisi belli bir güce sahipti. Kooperatifleri birlikte yöne-

[85] SFIO'nun belediyelere verdiği önem, devrimci sendikacılarca yönetilen ve seçim yoluyla katılıma karşı çıkan CGT cephesinde eleştiriliyordu. CGT, siyasal mücadelenin önce geldiğini; daha da önemlisi doğrudan eylem yoluyla (grev ve işçi kooperatifleri gibi) mücadele edilmesi gerektiğini savunuyordu. Aksini iddia etmenin olanaksız olduğu gerçek ise şuydu: Fransa'da sosyalizm, yerel düzeyde elde ettiği başarılara çok şey borçluydu.

[86] Aude Chamouard, "Mairie socialiste, matrice du réformisme (1900-1939), *Vingtième Siècle, Revue D'histoire,* 2007, 4 (no.96), s.23-33.

[87] Aude Chamouard, "Municipal socialism in France from the interwar period to the 1970s: An innovative local experiment", (İngilizceye çeviren Oliver Waine), http://www.metropolitiques.eu/Municipal-socialism-in-France-from.html [Erişim Tarihi, 11 Mayıs 2014); *ayrıca bkz.* ve Remi Lefebvre, "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress*, August 2008, Boston.

[88] Lefebvre, "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress*, August 2008, Boston.

[89] Chamouard, 2014, "Municipal socialism...".

tiyorlar ve topluma yararlı işlerde birlikte çalışabiliyorlardı. Fransa'da ise yerel yönetimlere önem veren SFIO, Birinci Dünya Savaşından önce çelimsiz bir yapıya sahipti. Şöyle açıklayalım: SFIO, 1914 yılında ülke genelinde propaganda yapmak ve parlamentodaki grupla ilişki kurmak için sadece dört sözcü bulabilmişken; aynı iş için İngiltere'de üç bin kişi görevlendirilmişti bile.[90]

Fransa'da iki savaş arasında belediye sosyalizmi[91]

Belediye sosyalizmi 1920 ile 1930 döneminde de etkili olmuştur. 1936 yılında Halk Cephesi (*Front Populaire)* olarak bilinen ve SFIO, Komünist Parti ve Radikal Sosyalist Parti'nin beraber yürüttüğü bir sol hükümet kurulmuştur. İlk kez ücretli izin uygulaması bu dönemde Fransa'da hayata geçirilmiştir. Bu uygulamanın kaynağı belediyelerden gelmektedir. Hükümetin beş bakanı Lille, Toulouse, Surrein, Roubaix'nin belediye başkanlarıdır. Bu belediye başkanları hükümete girerek devrimci adımların atılmasını sağlamıştır.

İlk dalga belediye sosyalizminin başarısı Marseille, Lille ve Strasbourg'da 1919 yılında sosyalistlerin yerel seçimleri kazanması ile sabitlenmişti. Daha sonra bunu 1925 yılına Bordeaux ve Toulouse izledi. 1929 ekonomik krizi karşısında sosyalist belediye başkanları konut krizi gibi acil konularda sosyal politikalar geliştirmeyi başardılar. Böylece kentsel alanlar belediye fırını; ilaçları maliyetine satan belediye eczanesi vb. gibi yaratıcı ve yenilikçi orijinal deneyimlere sahne oldu.

Savaş arası dönemde Roubaix deneyimi yol gösterici olmuştu. Jean Lebas'ın yönetimi altındaki belediye, bir belediye sosyalizmi modeli haline gelmişti. SFIO'nun kalesi olan Roubaix aynı zamanda bir amiral gemisiydi. İşçi sınıfının kenti olan Roubaix'nin belediye başkanı 1936 senesinde Halk Cephesi hükümetinin Çalışma Bakanı olmuştu.

---

[90] Lefebvre, "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress*, August 2008, Boston.

[91] Bu başlık altındaki bilgiler şu kaynaktan elde edilmiştir: Lefebvre, "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress*, August 2008, Boston.

Roubaix Belediyesi, Jean Lebas'ın belediye başkanlığında, okul binaları, büyük eğitim salonları, açık hava okulu, yaygın hastalıklarla mücadele, tüberküloz dispanserleri, okul çocuklarının aşılanması, lojmanlar, belediye marketi, belediye işsizlik fonunun kurulması, sosyal güvenlik önlemleri, belediye havuzu, park ve spor alanları gibi gündelik yaşamı iyileştiren uygulamalarla öncü olmuştur.

Fransa'da belediye sosyalizmi, ideal bir yerel yönetim kanunu çerçevesinde hayata geçiyor değildi. Belediye başkanları güçlerini 1884 tarihli Belediye Kanunu'ndan alıyorlardı ama aynı zamanda bu kanun onların sınırlarını da çiziyordu. 1926'daki belediye reformuna rağmen, kasabalar hala ulusal politikaların uygulandığı basit bir yönetim ölçeği olarak kabul ediliyordu. İdari ve mali kısıtlamalar, bu belediyeler için de sorundu. Belediyeler borç kullanma konusunda ciddi bir yerindelik denetimine tabiydi. İnşaat yapma amacıyla alınan borçların (yol, okul, hastane, vb) belirtilen amaç dışında kullanılmasına izin verilmiyordu.

Kısıtlamalara karşın sosyalist belediye başkanları ekonomik, sosyal ve kentsel planlama politikaları geliştirmeyi başarmışlardı. Geliştirdikleri bu politikalar, onları diğer belediyelerden farklı kılıyordu. Toplumsal sorunları başlangıç noktası olarak alıyorlardı. Yoksullar için (tek başına yaşayan kadınlar), işsizler ve yaşlı insanlar için "isteğe bağlı"/ "zorunlu olmayan" harcamalar gibi kavramları kullanmakta tereddüt etmiyorlardı. Ekonomik açıdan ise, belediyeler, mali açıdan külfetli ama insanların hayatlarını kolaylaştıran yatırımlara yöneliyorlardı. Bu politikalar ulusal düzeyde belediye sosyalizminin imajı haline gelmişti. Kentte, yaşlılara yardım, engellilere ve işsizlere yardım gibi sosyal hukuku gözeten hizmetler, ulusal düzeydeki politikaları da etkilemeye başlamıştı.[92] SFIO'lu politikacılar, sosyalist olmayanları kendi belediye projelerine katmayı başa-

[92] 1925 ve 1935 yılında Sosyalist Parti'de Henri Sellier tarafından hazırlanan iki belediye programı yol gösteeici olmuştu.

rıyorlardı. Özcesi, belediye sosyalizmi, Fransa'da 1928–1930 döneminde bir çeşit refah sistemi yaratmıştı.

Fransa'da Belediye sosyalizminin gerilemesi

İkinci Dünya Savaşı sırasında cumhuriyet karşıtı ve otoriter Vichy hükümeti[93] kurulduğu zaman, ilk olarak sosyalist politikacıları suçlayarak işe başladı. Belediyelerde politika yapan ve çoğu serbest çalışan bu insanlar işlerinden de çıkarıldılar. Bu rejim altında, yerel yönetimlerde demokrasi diye bir şey kalmamış; sosyalist belediye meclis üyeleri işgal döneminde istifa etmek zorunda bırakılmışlardı. Almanya'nın Fransa işgaline karşı direniş hareketine katılanlar savaştan sonra Komünist Parti ve SFIO'nun kilit konumlarına yükseldiler. Ülkede sol kentlerde ağırlığını belirgin bir biçimde arttırmıştı.[94] Komünist Parti, Fransa'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra sol kanadın en büyük partisi haline gelmişti. 1945 seçimlerinde Komünist Partisi ve SFIO her biri yüzde 25 civarında oy almıştı. Oy dağılımı, hiçbir partiyi tek başına iktidar yapmaya yetmemişti. Charles de Gaulle'un liderliğinde kurulan koalisyon hükümeti, Hıristiyan Demokratlar, Komünist Parti ve SFIO'dan oluşuyordu. Sosyalistlerin ağırlıkta olduğu koalisyon hükümeti, 1946 tarihli Fransız Anayasasında kamu mülkiyeti ile ilgili olarak yapılan değişikliklere dayanarak, Fransız refah devletinin temelini atan sosyal reformları bu dönemde hayata geçirdi.[95] Elektrik (Électricité de France), gaz (Gaz de France), sigorta ve bankacılık (Banque de France, Crédit Lyonnais, Société Générale), otomotiv (Renault) gibi bazı stratejik ekonomik sektörler millileştirildi[96] (1946); sendikaların bağımsızlığı güvence altına alındı (1946); sosyal güvenlik tüm nüfusu kapsayacak şekilde genelleştirildi vb.

[93] II. Dünya Savaşı sırasında, Almanya'nın Fransa'yı işgali sırasında, Almanlarla işbirliği yapan ve Vichy kentinde kurulan kukla hükümet (1940-1944).

[94] Chamouard, 2014, "Municipal socialism ...". 1945 seçimlerinden sonra SFIO meclis üye sayısını üç katına yükseltmiş; 4115 belediye başkanlığı ve 40.000 konsey üyeliği kazanmıştı.

[95] Michel Berne ve Gérard Pogorel, "Privatization Experiences in France", *CESIFO Working Paper*, No. 1195, May 2004.

[96] Paul Cohen, "Lessons from the nationalisation nation: State-owned Enterprises in France", *Dissent*, Winter 2010.

Bu esnada, dünyada soğuk savaş rüzgârları esmeye başlamıştı. Soğuk savaş, Fransa'da koalisyonun en güçlü partilerinden biri olan Komünist Parti aleyhine siyasal dengeleri kısa sürede değiştirmişti: ABD Başkanı Truman, İtalya'da ve Fransa'da komünistlerin hükümetteki varlıklarından rahatsızlığını açıkladıktan kısa bir süre sonra, 1947 yılında Fransa'da ve İtalya'da komünist partiler koalisyon hükümetlerinden ihraç edildiler.[97]

1947 yılının Ekim ayında yapılan belediye seçimlerinde, soğuk savaşın sert rüzgârlarına ve seçim sisteminde değişiklik yapılmış olmasına rağmen FKP, işçilerin yoğun yaşadığı bölgelerde yüksek oy almaya devam etti. Kasaba ve kentlerde belediye başkanlıklarının yüzde 30'unu kazanmayı başarmıştı.

SFIO'nun merkez sol ve merkez sağla kurduğu ittifak, 1970'li yılların sonuna kadar belediyelerde ağırlıklarını korumalarında etkili oldu. SFIO'ya uzun süreli başarıyı getiren "Üçüncü Güç" ittifakı adı verilen bu stratejiydi. 1951 yılında, bu strateji ulusal düzeyde *üçüncü güç ittifakı* kaybolmuştu; yerel düzeyde, SFIO, stratejiyi sürdürmeye devam etmiştir. Örneğin Marsilya'da Gaston Deferre, *Üçüncü Güç ittifakının* en ünlü savunucularından biriydi. Deferre'in 1953 yılından, öldüğü yıl olan 1986'ya kadar Marsilya'da belediye başkanlığı yapmış; Marsilya Gaston Deferre'in kalesi olarak ün salmıştı. Bu başarının arkasında *üçüncü güç ittifakı stratejisi* yatıyordu.[98] *Üçüncü güç* ittifakı, Gaston Deferre (Marsilya Belediye başkanlığı 1953–1986) dışında Guy Mollet (Arras Belediye Başkanlığı, 1945–1975); Victor Provo (Roubaix Belediye Başkanlığı, 1942–1977); Jean Minjoz (Besançon Belediye Başkan-

[97] Allan Todd, *Cambridge History for the IB Diploma: The Cold War,* Cambridge University Press, 2010, s. 73 İtalya'da da Fransa'dakine benzer bir siyasal yapı söz konusuydu: Hristiyan demokratlar, sosyalistler ve komünistlerden oluşan bir koalisyon hükümeti vardı. Harry Truman'ın baskıları sonucu, 1947 yılında, komünistler ve sosyalistler koalisyondan atıldı. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* James Miller, "Taking off the Gloves: The United States and the Italian Elections of 1948", *Diplomatic History,* Volume 7, Issue 1,1983, s.37.

[98] Chamouard, "Municipal socialism".

lığı, 1953–1977), André Morice (Nantes Belediye Başkanlığı, 1965–1977) tarafından uygulanmış ve bu belediyelerde belediye sosyalizmi devam etmiştir.

Belediye sosyalizmine yol açan bu ittifak aynı zamanda göreli bir depolitizasyonun hazırlayıcısı olmuştu.[99] Artık Sosyalist Kongrelerde, herhangi bir belediye programı tartışmalara konu olmuyordu. Belediye yönetimi, siyasal tartışmaların konusu olmaktan çıkmıştı. Üstelik bu durum, sosyalist belediyelerin mevcudiyetinin partiler için giderek daha önemli olduğu bir dönemde yaşanmıştı. Ulusal düzeyde aktivistler giderek azalırken, aktivistlerin yerini belediyelerde örgütlenen küçük destek grupları alıyordu. SFIO (ya da 1969'dan sonraki adıyla Sosyalist Parti) ise belediye başkanlarının rolünün giderek ağırlık kazandığı bilinen bu dönemde belediye başkanlarının himayesi altına girmiş gibiydi.[100]

Savaş sonrası dönemde, bir başka gelişme, IV. Cumhuriyet döneminde ve kısmen V. Cumhuriyet'te sosyalist belediyelerin merkezi hükümet ve devlet katına daha bağımlı hale gelmeleridir. Fransız devleti büyük kentsel politikaları uygulamaya koymuştu. Belediye başkanlarının hareket kabiliyetleri, onların Parti'deki güçlerine ve Paris'teki dostlarına bağlıydı. Daha açık olarak belediyeler, devletin çifte denetimi altındaydılar: İdari denetim ve mali denetim. Sosyalist belediye başkanları, bu vesayetten kurtulmak için ZUPs (*Zones à urbaniser en priorité*) adı verilen kalkınmada öncelikli yöreler ya da dengeli metropoller (*métropoles d'équilibre*) projesine dâhil olmayı kabul ederek hükümetle anlaştılar.[101] Aynı yıllarda Gaston Deferre'in belediye başkanlığında Marsilya belediyesi, 1959 ile 1965 yılları arasında 40.000 belediye konutu inşa etmeye devam etmişti. Belediye tartışmaları, sosyalist partilerin gündeminden düşse

[99] Remi Lefebvre, "Le Socialisme Français soluble dans l'instution municipale? Forme partisane et emprise institutionnelle: Roubaix (1892-1983)", *Revue française de science politique*, 2004/2 - Vol. 54.

[100] Charnouard, "Municipal socialism...".

[101] Charnouard, "Municipal socialism...".

de belediye uygulamaları, sosyalistlerin ulusal düzeyde seçim kazanmalarını sağlamaya devam etmesi de bu dönemin ilginç bulgularından biridir; 1965 yılında sosyalist milletvekillerinin yüzde 80'ini belediye başkanıydı.[102]

Fransa'da merkez-sosyalist blok, yerel yönetimlerde belediye sosyalizmine imkân tanıyan bir tarihsel durum yaratmıştı. 1970'li yıllarda Lille, Toulouse, Bordeaux gibi birçok şehirde belediye sosyalizmi uygulanmaya devam edilmiştir. 1977 yılında, FKP'nin Paris'i çevreleyen belediyeleri kazanması ve ülke genelinde, sosyalist ve komünistlerin açık bir üstünlük sağlamalarıyla belediye sosyalizmi bir kez daha göreve çağrılmış gibiydi. FKP ve Sosyalist Parti, nüfusu 30.000'in üzerinde olan 221 kentin 150'sini kazanmıştı.[103] Bu başarının arkasında kuşkusuz, inatla ve tutkuyla yaratıcı belediyecilik deneyimini ortaya koymaya devam eden sayıları çok olmayan becerikli sosyalist belediye başkanının mirası vardı.

Fransa'da belediye sosyalizmi uygulamaları, belediyecilik akımının henüz yolun başında olduğu zamanlardan itibaren SFIO'nun aday gösterdiği Jean Lebas gibi başarılı belediye başkanlarının uygulamalarıyla, bilimsel ve rasyonel yöntemlere sahip bir işleyişe kavuştu. Okullar, sanatoryumlar, yüzme havuzları, çocuklar için sağlık hizmeti, tatil kampları, açık hava okullarıyla ülkenin geri kalanı için örnek olmayı başaran ve 1983 yılına kadar kesintisiz devam eden Roubaix belediyesi, şehir sakinlerinin hayatını kolaylaştırmış ve ülkenin geri kalanı için örnek olmayı başarmıştı.[104]

---

[102] Lefebvre, "French socialism ...".

[103] "Elections Preview: Municipal elections 2014 – Part I", http://welections.wordpress.com/2014/03/23/election-preview-france-municipal-elections-2014-part-ii/ (erişim tarihi, 11 Kasım 2014).

[104] Lefebvre, "Le Socialisme Français soluble dans l'instution municipale? Forme partisane et emprise institutionnelle: Roubaix (1892-1983)", *Revue française de science politique*, 2004/2 - Vol. 54; , "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach", *APSA Congress August 2008*, Boston.

İngiltere'de Belediye Sosyalizminin Sonu: Londra Büyükşehir Belediyesi

Margaret Thatcher'in yönetimindeki Muhafazakâr Parti hükümetinin 1985 yılında çıkardığı Yerel Yönetim Yasası ile Londra Büyükşehir Belediyesi 1 Nisan 1986 yılında kaldırılmıştı; artık Londra, "seçimle oluşan bir yerel yönetim organından yoksun tek Batı-Avrupa başkenti"ydi.[105]

Bu duruma yol açan gelişmenin kökeninde, 1981 yılında Londra Belediyesi'ni İşçi Partisinin kazanmasıydı. İşçi Partisi, Mayıs 1981'deki seçimlerden hemen önce Londra Büyükşehir Belediyesi için sosyalist bir program[106] hazırlamıştı. İdeolojik, aynı zamanda uygulamaya dönük ve idari özellikleriyle bir belediye manifestosu kaleme alınmıştı; gündelik ihtiyaçların dilini kullanılıyor ve bunlara somut çözümler sunuluyordu.[107] Programın merkezinde konut ve istihdam sorunları yer alıyordu. Nitekim Ken Livingstone, belediyeyi kazandığında ilk olarak, Londra'da konut sorununa odaklanmıştı. Kiralık konut üretimi, sosyal hizmetler ve yerel istihdamın desteklenmesi ve belediye bütçesinin bu amaçla kullanılması imar programına alınmıştı.[108]

Manifesto'da kalabalıktan, güvenlik sorunlarına, yoksulluktan evsizlere kadar Londra'nın birçok gündelik sorunu çözümüyle birlikte ele alınıyordu. Manifesto'nun yaklaşımı yerel yönetimlerdeki yeni eğilimlere bir itirazdı; kamu hizmetlerinde taşeron kullanımına, görevlerini sivil toplum kuruluşlarına devreden

---

[105] Londra ile birlikte diğer büyükşehirler de lağvedilmişti. *Bkz.* Muhammet Kösecik, "4 Mayıs 2000 Büyükşehir Belediyesi Seçimlerinin Getirdikleri: Londra'da Yeni Dönem", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt :9, sayı: 3, Temmuz 2000, s.69; Koray Karasu, 2013, "İngiltere'de Kamu Yönctimi", *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri* (ed. Koray Karasu), İmge yay., s.198-199. Londra'da, 1963 yılından itibaren Londra sınırlarını kapsayan Londra Büyükşehir Belediyesi sistemi (The Greater London Council) 1986 yılına kadar uygulanmıştır.

[106] *A Socialist Policy for the GLC, discussion papers on labour's GLC election policy*, Greater London Regional Council Labour Party, 1980.

[107] Carl Rowlands, A Socialist Programme for London, 2013, http://www.newleftproject.org/index.php/site/article_comments/a_socialist_programme_for_london (erişim:2.10.2014).

[108] Özcan Altaban, "1980'li Yıllarda İngiliz Planlama Deneyimleri", *ODTÜ MFD* 1990, (10:1), s.88.

belediye anlayışına karşı çıkıyor ve bu süreçte kamuyu güçlendirerek kamu hizmetlerini genişletmek gerektiğini savunuyordu.

Hükümet Londra belediyesinin hazırladığı ve uyguladığı politikaların hiçbirini kabul etmeye yanaşmadı. Thatcher hükümetinin tutumuna karşı, Ken Livingstone liderliğinde Londra belediyesi ve İşçi Partisi elindeki, toplumsal desteğe sahip belediyelerde, belediyeler kendi programlarını yürürlüğe koydular. Örneğin, Londra'da Coin Street'te uygulanan halkçı planlama örneği, başarılı bir örnek olarak tarihe geçmeyi bu dönemde başardı.[109] Coin Street'te uygulanan politikalar, 1984 yılında özel şirketlerin kendi arazilerini de belediyeye satması ile sonuçlandı ve Londra Belediyesi, bu sonucu "halk için halk tarafından planlama" olarak kamuoyuna duyurdu.[110]

1980'lerin başlarında İşçi Partisi'nin kontrolündeki Londra Büyükşehir Belediyesi gibi belediyeler ulusal ölçekte Thatcherizme karşı siperleri temsil ediyordu. Savundukları sanayi politikası, paracı yaklaşımın karşıtıydı; belediye sosyalizmi uygulanıyordu. Devlet harcamalarının kısılması gerektiği yönündeki ağır saldırıların olduğu bir dönemde kamu hizmetlerini -ulaşımdan boş zaman değerlendirmeye kadar birçok alanda- geliştirmeyi başardılar:

1980'li yılların başlarında Londra, Sheffield, Lothian ve Liverpool'da, belediye sosyalizmi uygulamaları, genel kamu hizmetlerinin sunumunda toplumsal açıdan zayıf konumda bulunan gruplara uygulanan pozitif ayrımcılık ilkesini hayata geçirmişti. Londra Büyükşehir Belediye Başkanı Ken Livingstone, bu akımın en parlak yıldızı konumundaydı. Londra'da Büyükşehir Belediyesi, yerel gelirlerin yüzde ikisine denk gelen bir miktarını kendi takdirine göre harcama yetkisine sahipti.[111] Bu yetkiye dayanarak Livingstone, belediyede kadınlar, siyahlar ve

[109] Altaban, "1980'li Yıllarda İngiliz Planlama Deneyimleri", s.90.

[110] Altaban, "1980'li yıllarda İngiliz...", s.93.

[111] Nuri Tortop, "Londra Büyükşehir Yönetimi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 2, sayı 1, Ocak 1993, s.3-8.

eşcinsellere ayrımcılık yapılmasını önleyecek politikalar geliştiriyordu.[112] Muhafazakâr Parti, bir süre sonra bu uygulamalarla ilgili olarak karalama kampanyası başlatmakta gecikmemişti.[113] Muhafazakâr Parti, Londra Büyükşehir Belediyesini eleştirirken bir düşman tarif ediyor ve Ken Livingstone'u, "belediyenin çek defterini... Sosyalist planlarını gerçekleştirmek için harcayan" "tehlikeli" biri olarak tanımlıyordu.[114] Oysa bu sözlerin sarf edilmesinden tam yüzyıl önce aynı ülkede radikal liberal olarak bilinen kabine üyesi Chamberlain 1885 tarihli Birmingham Konuşmasında[115] 1985 yılındaki ardıllarının tam aksini savunuyor; eğitim, sağlık, ulaşım, gaz gibi kamu hizmetlerini insanın doğuştan hakkı olduğunu anlatıyordu:

> "Sosyal sistemimizin tarihinin ilk dönemlerine giderseniz, toplumsal düzenlemelerimizin temelinde, her insanın, yaşadığı toprakların bir parçası olmaya hakkı olduğunu, toplumun büyük mirasını paylaşma hakkı bulunduğunu ve bu haklarıyla dünyaya geldiğini görürsünüz. Fakat bu hakların hepsi unutuldu. Ortak mülkiyet hakkı kayboldu... Bir kısmı satıldı; bir kısmı halkın elinden alınarak, ona sahip olmaya hiç hakkı olmayanlara verildi; bir kısmı ihmal ve ilgisizlik sonucu kaybedildi; bir kısmı hileyle yok edildi; bir kısmı zorla ele geçirildi. Özel mülkiyet tüm bu ortak mülkiyet hakkının yerini aldı ve bu sistem bizim alışkanlıklarımız ve kullanımımızla örüldü; ... [H]ukuk yoluyla tasdiklendi ve göreneklerle korundu. Peki, öyleyse soruyorum: Mülkiyetin o çok hoşlandığı kendi güvenliği için ödeyeceği bedele ne oldu? Artık tanınmayan doğal haklar için ne ikame edilecek? ..."

Londra Büyükşehir Belediyesi, hükümetten gelen siyasal

[112] Lindsey German, *Cinsiyet, Sınıf ve Sosyalizm*, Çeviri: Yıldız Önen, Babil Yayınları, 2006, s.8.

[113] German, *Cinsiyet*,....,s.8 vd.

[114] Muhafazakâr Parti'nin Londra Büyükşehir Belediyesi'ne yönelik düşünceleri için *bkz.* Muhammet Kösecik, "4 Mayıs 2000 Büyükşehir ...", s.72.

[115] Chamberlain'in 'bedel' konuşması, 1885. "Chamberlain's Ransom' Speech, 5 January 1885", *English Historical Documents*, Routledge, 1977, s. 106-107.

baskılar ve mali kısıtlamalar karşısında güç durumdaydı. Sadece belediyenin politikaları, Londra'nın iktisadi sorunlarını çözmeye yetmiyordu. Belediye, bu sorunu aşmak 1985 yılında Londra Sanayi Stratejisi geliştirmişti. Ancak rapor, büyükşehirlerin kapatılmasının arifesinde yayımlanmış ve ne yazık ki bu stratejinin uygulanmasına fırsat kalmadan Büyükşehir lağvedilmişti. Londra Sanayi Stratejisi, kent ekonomisine müdahalede kullanılacak araçları sunuyordu. Londra'daki iktisadi ve sosyal sorunlar oldukça derindi. Raporda temkinli bir dille teşhis edilen yapısal sorunlar şunlardı: sanayisizleştirme; kent-ekonomisinin çöküşü; çalışma koşullarındaki bozulmanın genelleşmesi.[116] Çözüm olarak üretimden, piyasa örgütlenmesine, iş yerlerinden iş ve hatta işçinin tanımlanmasına varacak kadar bir dizi radikal değişiklik önerilmişti.

Londra büyükşehir yönetiminin karşı karşıya kaldığı durum *çok cepheli savaş* durumunu andırmaya başlamıştı. Öyle ki bu dönem, savaş terimlerinin geri geldiği bir dönem olarak tanımlayanlar vardı.[117]

Toplumcu belediyecilik, yüzyılın başlarından itibaren yerel ölçeklerde yarattığı refah sistemi ile savaş sonrası kamu hizmetlerinin ulusal düzeydeki genel çerçevesini etkilemiştir. Fransa'da sosyalist gruplarda belediyecilik giderek daha az konuşulan ve tartışılan bir konu haline gelirken; kapsamlı ve yaratıcı belediye programlarından artık söz edilmezken; bu uygulamalar bir yandan da merkezileşerek hükümetlerin refah politikaları haline dönüşmeye başlamıştı.

Fransa'da savaş sonrası dönemde, belediyeler, öncü rol modelleri olmaktan ziyade, merkezi hükümetlerin programlarını uygulayan yerel birimlere dönüşmüşlerdir. Bunu söylemekle

---

[116] Jamie Peck, "Creative Moments: working culture, through municipal socialism and neoliberal urbanism", McCann E and Ward K (eds) (2009) *Urban/global: relationality and territoriality in the production ofcities.* Minneapolis: University of Minnesota Pres.

[117] Peck'in tabiriyle İngiltere'de "ücretliler sanki düşman topraklarındaydı"; Peck, "Creative moments ...", s.41-70.

birlikte, 70'li yıllarda belediye sosyalizmi uygulamalarının hem kamu hizmetlerinin sunumu hem de diğer şehirlerdeki yansımaları bakımından son derece kayda değer sonuçlar doğurmaya devam ettiğini ifade etmek gerekir.

Özellikle İngiltere'de Londra Büyükşehir Belediyesi örneğinde, belediyecilik anlayışını kökten değiştiren, tarihsel makas değişikliğinin sembol isimlerinden Thatcher hükümetine karşı, Londra Büyükşehir Belediyesinin kendi programına devam etmesi, yerel halkın desteğiyle kentsel toprakların kamulaştırılması, ayrımcılığı ortadan kaldırmak için özel bütçe ayrılması gibi uygulamalar, belediye sosyalizminin belediyecilik tarihine katmış olduğu önemli kazanımlardı.

Toplumcu belediyecilik, 19. yüzyılın ortalarında kentlerdeki trajediye bir yanıt olarak ortaya çıktıktan sonra belediyecilik akımına yön vermiş; İkinci Dünya Savaşından sonra ise refah politikalarında, dolayısıyla kamu hizmeti anlayışında yeniden sürgün vermiştir. Kamu hizmetlerinin tarihsel gelişimi incelendiği bu ilişki görülebilmektedir. İki temel kamu hizmet alanı olan su ve enerji üzerinden, bu ilişkiyi görmeyi deneyebiliriz.

TOPLUMCU BELEDİYENİN DEVLET POLİTİKASINA YANSIMASI: KAMULAŞTIRMADAN ÖZELLEŞTİRMEYE

20. yüzyılın başlarından itibaren ve bilhassa II. Dünya Savaşı sonra Avrupa'da ortaya çıkmış refah devleti uygulamaları, sosyal ve kamusal hizmetleri devletin görev ve sorumluluğunun kapsamı içinde görmüştür. Kamu hizmetlerinin kamu eliyle ve kamu personeli tarafından ve kamu yararı ilkesine uygun olarak verilmesinin daha iyi olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu görüş, refah devletinin merkezine kamu sektörünü yerleştirmiştir. Kamu hizmetlerinin yükselişinin düşünsel kökleri, öncelikle belediye sosyalizmine, sosyalist düşünceye ve sonrasında da sosyal demokrasiye uzanır.

Sosyal demokraside İsveç örneği yol göstericidir. İsveç'te, 1930'lu yılların ortalarından itibaren, sosyal demokrat hükümet, amaçları ve hedefleri merkezi yönetimce belirlenmiş refah politikalarını yerel yönetimler eliyle hayata geçirmeye başlamıştı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'de İşçi Partisi hükümeti, kamu sektörü merkezli bir refah devletinin kurucu örneği olarak gösterilir. İngiltere'de 1947 yılında enerji sektörü, bir yıl sonra da su sektörü millileştirilmiş; 1958 yılında Ulusal Sağlık Hizmeti uygulamaya geçirilmiştir. Kapsamlı sosyal hizmetler, tümüyle yerel yönetim personeli tarafından yerine getirilmektedir. 1945'ten sonra, İngiltere'de Beveridge'gil refah devletinin taşıyıcı kolonlarının başında toplumcu belediyecilik ilkeleriyle işleyen belediye sektörünün geldiğini söylemek, abartı değildir.[118]

Batı Almanya, 1945'den sonra muhafazakâr-liberal koalisyon hükümetiyle yönetildi. Hükümet, savaş sonrasında gelişmiş bir refah devleti profili oluşturmayı hedeflemişti. Yerel yönetimler, geleneksel çok işlevli yerel yönetim modelini takip ediyorlardı. Bu modele göre belediyeler, kendi öz-şirketlerinden[119] yararlanarak, kamu hizmeti anlayışı temelinde kamu personeli eliyle belediye hizmetlerini sunuyorlardı.[120]

1945 sonrası Fransa'da, üniter devlet geleneği çizgisine bağlı De Gaulle'cü hükümetler kamu sektörü merkezli bir modernleşme programını benimsediler. Bakanlık ve yerel düzeyde kamu idaresi refah programının uygulanmasında önemli bir rol oynadı; küçük bir kesim dışında, yerel yönetimlerin tamamına yakını bu süreçte, merkezi politikaların yerel uygulayıcıları olarak görevlerini yaptılar.[121]

Refah politikalarının yükselişi, büyük ölçüde, su ve enerji hizmetlerinin kamulaşmasından sonra gerçekleşmiştir. Ener-

---

[118] Hellmut Wollmann, *Provision of Public Service in European Countries: From Public/ Municipal to Private and Reverse?*, HKJU – CCPA, god. 11. (2011.), br. 4., s.893.

[119] Belediye şirketi kavramı "*Stadtwerke*" olarak da anılmaktadır.

[120] Sosyal hizmetler, *subsidiarity* ilkesinin hayata geçmesiyle birlikte, kar amacı gütmeyen hükümet dışı kuruluşlar tarafından sunulmaya başlanmıştır. Wolmann, *Provision of Public Service in European Countries*, s.894.

[121] Wolmann, *Provision of Public Service in European Countries*, s. 894.

ji sektörü, İngiltere'de 1947 yılında, Fransa'da 1946 yılında, İtalya'da 1962 yılında millileştirilmiştir. Fransa'da elektrik (*Électricité de France,* EdF) ve gaz (*Gaz de France,* GdF) için ayrı ayrı iki devlet tekeli kurulmuş ve enerji hizmeti bu işletmelere devredilmiştir. İtalya'da, enerji hizmeti, devlet tekeli (ENEL) eliyle yürütülmüştür. Yaygın refah politikaları ile ünlü olan Norveç'te ise küçük belediyelerin sahip olduğu enerji üretim merkezleri, sektörün taşıyıcıları olmuştur. Batı Almanya'da enerji sektörü, büyük oranda özel sermayeli şirketler ile belediye şirketleri arasında bölüştürülmüştür.

Aynı dönemlerde su hizmeti için de benzer bir değerlendirme yapılabilir mi? İngiltere, enerji gibi su sektörünü de millileştirmiştir. "Su-gaz sosyalizmi" diye anılan toplumcu belediyeciliğin anavatanında, mahallî kamulaştırma anlamına da gelen beledîleştirme akımıyla başlayan süreç, belli kamu hizmetlerinin millileştirilmesiyle sonuçlanmıştı. Öyle ki bu politika, 1945'lerden sonra temel hükümet politikaları haline dönüşmüştü. Fransa'da ise, beledîleştirme akımı su sektörünün millileştirilmesi ile sonuçlanmamış, su hizmetinde özel mülkiyet varlığını sürdürmüştür. Fransa'da emperyal devlet olanaklarının seferber edilmesi suretiyle su sektöründe *Veolia*, *Suez* ve *Saur* adlı dev şirketler ortaya çıkmıştı.

1970'lerin sonlarına kadar, kentsel hizmet alanlarında özel girişimciliğin varlığı, beledîleştirme akımıyla bir arada bulunabilmiştir. Özel mülkiyet rejiminin mahalli ya da genelleşmiş biçimiyle kamuculuğa meydan okuması için 1980'li yılları beklemek gerekecekti.

1980'den sonra belediye hizmetlerinin içeriğinde ve tedarik biçiminde köklü bir paradigma değişikliği yaşanmıştır. 1980 ile 2010 yılları arasındaki dönemi, yerel hizmetlerde piyasalaşma ve özelleştirme dalgası belirlemiştir. Neoliberal akımın refah rejimine ve kamucu hizmet sunma modeline yönelttiği itirazların üzerinde kısaca durmak gerekirse şunlar söylenebilir:

İlk itiraz, refah devletinin işlevsel alanına yönelikti. Neoliberal varsayımlardan hareketle, devletin işlev alanının daraltılması gerektiği ileri sürüldü. Yıllar içerisinde yüklendiği kamusal görevleri, özelleştirmelerle özel sektöre devreden yalın bir devlet talebiyle birlikte bu eleştiriler yükseldi.

İkinci olarak, sosyal ve kamusal hizmetlerin sunulma yönteminde benimsenen kamu merkezli profil, ekonomik yetersizlik ve işlevsel katılık gibi gerekçelerle saldırı altındaydı. Bu sorunların, düzeltme ve iyileştirme yolu ile piyasalaştırma ve rekabet araçları kullanılarak kamunun ekonomideki varlığının azaltılması öneriliyordu.

Üçüncü olarak, Weberci idari model, iktisadi yeterlilikler yerine yasalara uygunluğu esas alması ve katı hiyerarşiye öncelik vermesi nedeniyle cezalandırılıyordu. Bunun düşünsel alana yansıması kamu yönetimi anlayışında meydana gelen dönüşümde izlenebilir: Kamu yönetimi, özel sektörden işletmeci terimleri devralarak katı hiyerarşik yapı yerine esnekliğe ve iktisadi işleve önem vermeyi amaçlayan bir disipline dönüştürülmüştür.

Dördüncü olarak, eleştiriler kamu personel rejiminin katılığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Esnek bir personel rejimi ile personel maliyetlerinin düşeceği ve hizmet etkinliğinin artacağı öngörülüyordu. Taşeronlaşma, bu soruna yönelik geliştirilen çözüm önerisi olmuştu.

Devletin görev ve sorumluluklarında meydana gelen değişim, kamu hizmetlerinde de aynı biçimde karşılık buldu. Neoliberal politikalar, uygulamada, özellikle merkezi düzeyde hızla yol alabildi. Ancak yerel hizmetler açısından aynı hızla yol alamadıkları rahatlıkla söylenebilir. Genel oya dayalı siyasal bir sistemde, 1980'lerden sonra görülen özelleştirmelerle ortaya çıkan işsizlik, ardı ardına tırpanlanan ekonomik ve sosyal haklar ile düşük ücret rejimi, gündelik yaşamın devamı hususunu, ciddi bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Merkezi düzeyde meydana gelen ana politika değişiklikleriyle, geleneksel kamu hiz-

metlerini terk eden neoliberal devletler; işsiz kalan milyonlarca insanı, günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılama sorunu ile baş başa bırakmıştı. İnsanların gündelik yaşamlarını idame ettirme sorunu, artık bir "yoksulluk" sorunu olarak tarif ediliyordu. Göreli yoksulluk gündemden düşerken, mutlak yoksulluğun 'yönetilmesi' teması öne çıkıyordu. Elbette bu süreçte, yaşam, kendi yöntemlerini geliştirmeye devam ediyordu. Gündelik yaşamın kotarılması ve yoksulluk sorunu büyük ölçüde, yardım kuruluşları ve yerel yönetimlere devredilerek çözülmeye çalışılan bir sorun haline geldi. İşsizliğin yaratacağı siyasal tepkiler, istihdam politikaları ile değil, sosyal yardımlarla yoksulluğun yönetilmesi politikaları ile karşılanmıştır. Sosyal yardımlar ise insanların kendilerini toplumdan soyutlamalarını kolaylaştırıyordu. Yardım almanın, insanları kendilerini damgalanmış hissetmelerine işaret edebilen bir olgu olduğu bilinmektedir.[122]

Neoliberal ve kamucu olmayan piyasacı devlet söylemi ilk olarak İngiltere'de 1979 yılında güvenoyu almıştı. Margaret Thatcher yönetimindeki Muhafazakâr hükümetlerin uygulamaları, önce İngilizce konuşulan ülkelere (Yeni Zelanda, Avustralya gibi) daha sonra Avrupa'ya yayıldı. Hızla uluslararasılaşan neoliberal gündem, uygulama için somut araçlar ve reklam kanallarını bu süreçte yarattı; neoliberal ve işletmeci inançlar iç içe geçti. Artık, küreselleşme süreci, neoliberal; rekabete ve kâra odaklı bir anlayışla tarif ediliyor; buna uygun olmayan her düşüncenin zamanı ıskalayan, tarih dışı yaklaşımlar olduğu ileri sürülüyordu. 1989 yılında Sovyetler Birliğinin çökmesi ile birlikte, "alternatif yok"[123] söylemi, kesinlik kazandığı sanısıyla adeta inanç mertebesine yükseltildi, böylece neoliberal akım yerini daha da sağlamlaştırmış oldu.

Bu süreçte Avrupa'da 1980'li yılların başından itibaren Av-

[122] Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İTO Yay., 2007, s. 167, dipnot 131.

[123] "Başka Yolu Yok" anlamına gelen TINA (There is no alternative) Margaret Thatcher tarafından sık sık kullanılan bir slogandı. Modern toplumların ilerleyebilmesi için, serbest piyasa, serbest ticaret, kapitalist küreselleşmeyi referans alan ekonomik liberalizmden başka yol olmadığı anlamına geliyordu.

rupa Topluluğu'nun (1992'den sonra Avrupa Birliği), üyeleri üzerindeki etkisi artmış; mal, hizmet ve sermaye için Tek Pazar oluşturma denemeleri başlamıştı. Tek Pazar amacına ulaşıldıktan sonra, Avrupa Birliği bağlayıcı düzenlemeler ve direktiflerle üye ülkelerde piyasa liberalizasyonunu; ulusal, bölgesel ve yerel piyasaları kapsayacak şekilde gerçekleştirdi. Bu politikanın kapsama alanına, kamu hizmetleri, enerji, su ve atık yönetimi de girmekte gecikmedi.

İngiltere'de 1947'de İşçi Partisi hükümeti döneminde, tamamen devlet mülkiyetine ve yönetimine geçirilen enerji sektörü, 1989 yılında Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Hükümet tarafından özelleştirildi ve sektördeki kamu payları tasfiye edildi. Enerji tedarikinde durum tersine dönmüştü.

Norveç'te, geleneksel olarak belediyelerce üretilen ve belediyelerce sunulan elektrik hizmeti, 1990 yılında büyük değişikliklere uğradı. Elektrik üretimini ve kısa mesafeli iletim hatlarını belediyeler ellerinde tutmaya devam ettiler; ancak ulusal düzeyde enerji sektörünün yönetimi değişti. Bir ulusal enerji üst kurulu kuruldu ve ulusal iletim hatları bu üst kurulun gözetiminde, piyasa mekanizmasına bırakıldı.[124]

Avrupa Birliği elektrik sektörüne direktiflerle müdahale etmişti. 1996 yılındaki AB enerji direktifi, elektrik piyasasının serbestleştirilmesini sağlamamış; başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu direktifin yerini alan 2003 yılındaki AB direktif, elektrik piyasalarını iki araçla düzenliyordu. Birinci araç şuydu: Enerji tedarikinde, İngiltere ve Norveç örneği alınarak üye ülkelerin enerji sektörü, üç anahtar işleve göre (üretim, iletim, dağıtım) örgütsel olarak ayrıştırılıyor, sektörün işlevsel olarak ayrı ayrı örgütlenmesi zorunlu tutuluyordu. Amaç, parçalanamayan iletim sektörünün dışındaki alanlarda serbest-fiyat uygulamasına geçişi güvence altına almaktı. İkinci araç, üye her ülkenin, ener-

[124] Wolmann, 2011, a.g.e., s. 897; Wolmann, 2012, "Public Services Provision in European Countries from Public/Municipal to Private Sector – and back to municipal?", *Symposium on neither Public nor Private: Mixed Forms of Service Delivery around the Globe* to be held at the University of Barcelona on May 17-18.

ji sektöründe bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurum kurmasıydı ve bu kurumların kurulması kuralı da zorunluluktu.[125] Ancak 2003 yılındaki AB direktifi de beklenen serbest piyasa düzenini kurmaya yetmedi. 2009 yılında enerji piyasasını düzenleyen iki direktif ve üç tüzükten oluşan enerji mevzuatı kabul edildi. Direktifler, piyasanın rekabete tam olarak açılmasını ve tüm tüketicilerin tedarikçilerini serbestçe seçebilmelerini; piyasaların bağımsız düzenleyici kurumlar tarafından düzenlenmesini; sınır ötesi ticaretin geliştirilmesini; tüm tarafların ayrım gözetilmeden şebekeye erişiminin sağlanmasını ve arz güvenliğinin gerçekleştirilmesini öngörüyordu.[126]

Avrupa Birliği enerji politikaları, üye ülkelerde farklı biçimlerde uygulanmış olmakla birlikte özelleştirmeler yönünde büyük bir basınç meydana getirmiştir. Bu basınç, özelleştirmelerin yaygınlaşması ile sonuçlanmıştır. Belki bu konuda Fransa istisna teşkil edebilir. Fransız hükümeti, enerji sektöründe ulusal çıkarlara odaklanan koruyucu bir politika benimsemeyi tercih etmiştir: Enerji alanında özelleştirme baskısını ağırdan alarak kamu teşekkülü olan EdF'yi koruma yolunu seçmiştir. Enerji fiyatlarının düşük olması nedeniyle, piyasadan hükümetlere yönelik özelleştirme yönünde bir baskının oluşmasını da engellemiş gibidir. Ancak 2004'e gelindiğinde ise AB direktifi doğrultusunda hükümet EdF'yi özelleştirme sürecini başlatmıştır.

İtalya'da 1997 yılında enerji piyasalarını düzenleme maksadıyla bağımsız düzenleyici kurum kurulmuş; sonrasında 1999 yılında devlet mülkiyetindeki yarı tekel özelliği bulunan ENEL şirketi özelleştirilmiş ve özel hukuka tabi bir statüde sermaye piyasasına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte yerel yönetimler, iletim hatlarında ve dağıtımda, geleneksel rollerine uygun olarak belirleyici pozisyonlarını sürdürmeye devam etti.

İki Almanya'nın birleşmesinden sonra AB içinde Almanya

[125] 26 Haziran 2003 ve 2003/54/EC sayılı direktif.

[126] "Avrupa Birliğinin Enerji Politikası", (Fasıl 15, Enerji) http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=80.

güçlü bir konuma yerleşmişti. Alman enerji piyasalarında Avrupa menşeili çok-uluslu dört dev şirket, sektördeki paylarını arttırmış ve piyasada hâkimiyet kurmuşlardı. Bu koşullarda belediye şirketlerinin sektördeki payı azalmaya başladı. Belediye şirketlerinin etkisini yitirmesi, bazı gözlemcilere göre, geleneksel Alman yerel yönetimlerinin ölmeye başladığının bir göstergesi olarak değerlendirilmişti.

Enerji sektöründe yaşanan gelişmelerin benzerleri, su sektöründe de yaşandı. Fransa'da 1983 yılında Paris ve Grenoble'da su hizmeti özelleştirilmişti. İtalya'da 1990'larda, su hizmeti 9 bin küçük belediye tarafından, belediye şirketleri eliyle sağlanıyordu. Ancak altyapı yetersizliği nedeniyle hizmet maliyetlerinde meydana gelen artıştan sonra, 1994 yılında bu alan özel ve küresel şirketlerin hâkimiyeti altına girdi. İngiltere'de su hizmeti 1989 yılında özelleştirilmişti.[127]

Almanya'da su hizmeti, 1980'li yıllara kadar belediye şirketlerince temin ediliyordu. 1980'den sonra, özellikle 1990'lı yıllarda, su hizmeti, özelleştirmelerle neredeyse ülkenin yarısında Veolia, Suez ve RWE gibi büyük su şirketlerince sağlanmaya başlandı.

Neoliberal evrede tarihten başlayıp, işçi sınıfına uzanan ne çok "bitiş" öngörüsü ortaya atıldı ve henüz mürekkebi kurumadan ne çoğu tarihin çöplüğünü boyladı. Belediyelerde de farklı olmadı. Almanya, belediyelerin ve belediye şirketlerinin; mali, sosyal ve mahalli sorunların üstesinden gelmede ne denli önemli bir potansiyele sahip olduğunu yeniden fark etti. Sonuçta, yerel iletim hatlarında, sözleşmeler yenilenmedi ve çok sayıda belediye şirketi enerji hatlarını geri satın aldı.[128] Bu gelişme üzerine, çok sayıda yeni belediye şirketi kurulmaya başlandı. Dört büyük enerji devinden biri olan "Thüga", 100 belediye şirketinin oluşturduğu konsorsiyum tarafından 3 milyar Euro'ya 2009 yaz ayında satın alındı. 2010'da 1372 belediye şirketinden 700'ü enerji sektörüne dâhil olmuştu.[129]

[127] Wolmann, 2012, "Public Services Provision...", s.21-25.

[128] 2000 ile 2001 yıllarında 20.000 sözleşmenin 3.000'i sonlandırıldı.

[129] Wolmann, "Between Public / Municipal and Private Sector Provision and Reverse?", s.22.

KAMU HİZMETİ ANLAYIŞINDA İKİ TEMEL İLKE

Avrupa'da kamu hizmetleri, 1960 ve 70'li yıllarda kamu sektörünün sorumlu olduğu bir alan olarak görülmüş; kamu hizmetlerinin vatandaşların ortak yararına olduğu ve bunun ancak kamu tarafından güvence altına alınabileceği düşüncesi hâkim olmuştu. Bu dönemde yerel yönetimlere bazı yetkiler verilmiş olsa da bunlar mikro düzeydeydi. Zorunlu kamu eğitimi, sağlık, sosyal güvenlik, barınma ve planlama gibi alanlarda kamu hizmetinin örgütlenmesi İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde "refah devleti" modelini ortaya çıkarmıştı; bu hizmetler merkezden planlanıyordu.

Kamu hizmetinin tarihsel gelişimi, toplumsallaşmış ihtiyaçların örgütlenmesinde ve sunulmasında iki ayrı yaklaşımın var olduğunu göstermiştir. Birinci yaklaşım, 1980 öncesinde sosyal devlet ve refah devleti uygulamalarında görülen, kamu hizmetinin toplumsal eşitsizliğin önlenmesinde bir araç olarak kullanılması yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, bütüncül bir kalkınma anlayışına eşlik etmiştir. İkinci yaklaşım,1980 sonrasında kapitalist devletlerde yaygın bir biçimde benimsenen, kamu hizmetini, bireysel düzeyde "kullanıcı" ve "hizmet sunan" arasındaki tekil bir ilişki olarak gören yaklaşımdır. Hizmetten yararlanan "kullanıcı / tüketici" hizmetin bedelini ödemekle yükümlüdür. Hizmetten yararlananın hizmetin bedelini ödemesi ilkesine dayanan bu yaklaşım, kamu hizmetleri alanlarında özelleştirmeyle birlikte hayata geçirilmiştir. Aksi doğrultudaki görüşleri, diğer bireylerin haklarına yapılan bir tecavüz olarak kavramlaştıran bu yaklaşım için hizmet sunumu, diğer mal ve hizmetlerden farklı değildir; belediye hizmet alanlarını da kâr ve serbest rekabetin dolayısıyla piyasa kurallarının hâkim olduğu bir alan olarak görür. Neoliberal belediyecilik olarak da adlandırılan bu yaklaşım, hâkimiyet kurduğu yerlerde, yönetişim ve düzenleyici devlet modeli ile vücut bulmuştur.

Bu iki farklı yaklaşım, kamu hizmetinin dayandığı mantık açısından tasnif edilebilir. Ekseriyetle 1980 öncesinde refah

devleti ile sosyal devlet biçimleriyle hayata geçirilen ve kamu yararı ilkesi ile ifade edilen kamu hizmeti anlayışı, siyasal mantığa dayalı olarak örgütlenmiştir. 1980 sonrası hâkimiyet kazanan neoliberal kamu hizmeti yaklaşımı ise ekonomik mantığa dayalıdır. Bu iki kamu hizmeti anlayışı, ekonomik mantığa ve siyasal mantığa dayalı kamu hizmeti anlayışı olarak iki başlık altında da sınıflandırılabilir.[130]

Kamu hizmetinde ekonomik mantık ve siyasal mantık karşıtlığı

Aynı siyasal rejim altında, ekonomik mantığa göre ve siyasal mantığa göre örgütlenen devlet gerçekten birbirinden anlamlı şekilde farklı mıdır? Fark, kapitalizm ile demokrasi ilişkisine bakılarak anlaşılabilir. Sadece kapitalizmin bekasına odaklanan devlet tipi ile demokrasi ve kapitalizm arasında bir ilişki kurmaya çalışan devlet tipi arasındaki fark, iki kamu hizmeti yaklaşımının ve dolayısıyla devletin örgütlenme mantığının temelini oluşturur.

Siyasal mantığa dayanan kamu hizmeti sunum biçimlerinde, mal ve hizmet üretiminin bizzat devlet tarafından yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Kamu hizmetlerinin vatandaşların ortak çıkarına olduğu ve bunun ancak kamu tarafından güvence altına alınabileceği anlayışı hâkimdir. Hizmet, devletin ve kamu kurumlarının faaliyetleri olarak, devlete içkin bir biçimde tanımlanmıştır. Kamu hizmetinin bu anlayışla kavranması sonucunda, hizmet politikaları merkezi düzeyde belirlenmiş; 1970'li yıllarda yerel yönetimlere bazı yetkiler devredilmişse de bunlar merkezi politikaların mikro işlevlerini kapsamakla sınırlı kalmıştır.

Siyasal mantığa dayanan kamu hizmeti anlayışı, kamu hizmetini değerlendirirken daha geniş bir çerçeveden (siyasi, sosyal, çevresel vb.) hareket etmeyi vaat eder; kamu hizmetinin amaç ve etkilerini dikkate alan bir akıl yürütmeyi benimser. Genellikle amaçların çatışması durumunda, ekonomik olana öncelik verilir. Siyasal mantık; çeşitli düzeyde, hesap verme

[130] Wolmann, "Between Public / Municipal and Private Sector Provision and Reverse?", s.2.

sorumluluğu bulunan seçilmişlerin oluşturduğu meclislerin (TBMM, il genel meclisi, belediye meclisi gibi) "kamu yararı", "ortak çıkar"a karar vermeleri ile vücut bulur. Bu da doğrudan, karar mekanizmalarının demokratik düzeyiyle yakından ilişkilidir. 1945 sonrası ve özellikle 1970'li yıllarda siyasal mantığa dayanan yönetimlerin işleyişinde, kamu hizmetleri, kamu sektörünün sorumluluğu altında görülmüştür. Kamu hizmetleri, toplumsal ihtiyaç haline gelmiş mal ve hizmetlerin üretilmesini kapsayan bir alan olarak, belli oranda piyasanın dışına çıkartılmış, piyasa gereklerinden ya da kurallarından muaf tutulmuş bir alan olarak tarif edilmiş ve örgütlenmiştir. Temel ilke daha önce de belirtildiği gibi kamusal mal ve hizmetlerin devlet tarafından yerine getirilmesidir. Bu dönem aynı zamanda, demokratikleşme bakımından toplumsal mücadelenin yükseldiği, emekçilerin örgütlenerek siyasal karar alma süreçlerine etki ettiği bir dönemdir. Kamu hizmetlerindeki bu genişlemenin önemli bir boyutunu, demokrasi talebi ve toplumsal güçlerin denge düzeyi belirlemiştir.

Siyasal akla uygun olarak örgütlenen kamu hizmetlerinin sunum biçimleri, daha kapsayıcıdır ve kullanıcıyı "vatandaş" statüsü altında genelleştirir. İktisadi akla uygun olarak örgütlenen kamu hizmetlerinin sunum biçimleri ise dışlayıcıdır ve "tüketici" veya "girişimci" sıfatı altında hizmetten yararlananları özelleştirir. Bir başka ifadeyle iktisadi akla uygun olarak örgütlenen kamu hizmetlerinin şiarı "kullanan öder" şeklindedir. 1980 sonrası kamu hizmeti sunum biçimlerine de bu yaklaşım damgasını vurmuştur.

Ekonomik mantığa dayanan kamu hizmeti örgütlenmesinde, ekonomik etkinlik ve ekonomik yarar, temel belirleyici ilkedir. Düzenlemeler ekonomik yarar ilkesine göre gerçekleştirilir. Amaç, hizmet maliyetini en aza indirmek ve kârıençoklaştırmaktır. Kâr-zarar muhasebesini içeren ekonomik mantık, özel sektöre hareket kazandıran temel ilkedir. Doğasından ötürü özel sektörün "kamu hizmeti" tedarik yöntemleri içsel olarak

ekonomik mantığa dayalı ve temel dürtüsü "kâr" arayışı olan yöntemlerdir.

Eğitim gibi hem kamu hem özel sektörün bulunduğu hizmet alanlarında özelleştirme devlet teşvikleriyle gerçekleşebilmiştir. Özel eğitime yönelik teşvik ve kamu yardımlarında; özel öğretim kurumlarına bedelsiz kamu arazisi sağlanması, özel eğitim kurumlarının, yerel yönetimler yasalarıyla her türlü resim ve harçtan muaf tutulmaları, uzun vadeli ve düşük faizli krediler, özel okullarda okuyacak öğrencilere eğitim ve öğretim desteği, kurumlar vergisinden muaf tutulma, sübvansiyon gibi yöntemlerden yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra özel okullardan hizmet satın almada *kupon sistemi*[131] ve öğrenci seçme sınavı ile başarılı bulunan çocukların özel eğitim kurumlarına yerleştirilmesi de uygulanmış yöntemler arasındadır.[132] Eğitim alanındaki özelleştirme yöntemleri, teşvik ve kupon sistemi dâhil olmak üzere, önleyici tedbirler alınmadığı zaman toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren sorunlara yol açabilmektedir: Latin Amerika'da henüz 1980'lerin başlarında yaşanan özelleştirme deneyimine bakalım. Latin Amerika'da eğitimin özelleştirilmesi öğretici derslerle doludur. Latin Amerika'da, 1980'lerde askeri yönetimler zamanında başlayan özelleştirme politikalarının ilk adımı, eğitim hizmetinin âdemi merkezileştirilmesi ve belediyelere devredilmesi olmuştur. İkinci adım, hükümetlerin merkezi ve özel okul finans sistemini değiştirmesiyle atılmıştır. Kamu okulları merkezi olarak finanse edilmeye devam edilirken, her bir öğrenci için kuponlar belediyeler tarafından

---

[131] Kupon sistemi, piyasacı bir bakış açısının örneklerinden biridir; eğitimin içeriğinden ziyade finansmanına odaklanan bir yaklaşımdır. "Voucher sistemi" olarak da adlandırılmaktadır. Hükümet, öğrenci başına belli bir miktar parayı ailelere verir ve onların kendi eğitim tercihlerini yapmalarını bekler. Uygulamada ülkeden ülkeye değişiklik gösteren sistem örneğin Fransa'da özel okullarla birlikte devlet okullarına da destek verecek şekilde kurgulanmıştır. Yarı-kupon sistemi (quasi-voucher) diye adlandırılan Yeni Zelanda ve İngiltere'deki uygulamalarda, devlet okullarına destek sınırlı tutulmuştur. *Bkz.* Cathy Wylie, *Can Vouchers Deliver Better Education*, Wellington:New Zealand Council for Educational Research, 1998.

[132] Eğitimin finansmanında karşılaştırmalı bir çalışma bkz. Gonca Güngör ve Alper Göksu, "Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Vol. 2013, Cilt 20, sayı.1, s. 62.

dağıtılmaya başlanmıştır. Birçok özel okul sadece kuponlarla eğitim vermeye başlamıştır. Kamunun finanse ettiği özel eğitim programı yoluyla hayata geçirilen özelleştirilmiş eğitim sistemi, eğitimde eşitlik üzerindeki bozucu etkisi nedeniyle gözden geçirilmek zorunda kalınmıştır.[133]

Ekonomik mantık ile siyasal mantık arasındaki farkı Türkiye'de kamu hizmetlerinin gördürülme ilkelerinde meydana gelen değişikliklerle de görmek mümkündür:

Bir kamu hizmetinin devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından gördürülmesinin temel ilke olarak kabul edilmesi, siyasal mantığa dayalı kamu hizmeti örgütlenmesi demektir ve Türkiye'de buna "emanet usulü" adı verilir. Nitekim bu anlayış, Anayasa Mahkemesinin 12.01.1971 gün ve E.1969/31, K.1971/3 sayılı kararında görülebilir: "...kamu işlerinin Devletçe ve Devlet kaynaklarıyla ve kazanç amacı güdülmeksizin görülmesi Anayasanın temel ilkelerindendir...".[134]

Siyasal mantığa dayalı kamu hizmeti anlayışının bir yansıması olan emanet usulü 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda kaldırılmıştır. Yerine ekonomik mantığa dayalı rekabet ilkesi getirilmiştir.[135]

Kamu hizmetlerindeki dönüşümü, kamu hizmetinin gördürülme biçimlerindeki değişimle de izlenebilir: Kamu hizmetlerinin gördürülme biçimleri genellikle dört grup altında toplanabilmektedir.[136]

1. Doğrudan kamu / belediye yönetimi ve personeli tarafın-

---

[133] Ayrıntılı bilgi için *bkz.* Nuray Keskin,"Eğitimde Reform", *Mülkiye Dergisi,* Sayı 245, Kış 2004,s. 125-148. Latin Amerika'da, 20 yıllık deneyimden sonra eğitimde yerelleşme serüveni, üstelik bu kez solcu/halkçı hükümetler eliyle yerini 2000'li yıllarda yeniden merkezileşmeye bırakmaya başlamıştır.

[134] *Aktaran* Bayram Keskin, *Kamu Hizmetinin Görülmesine İlişkin Sözleşmeler ve bu Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü*, Ankara Ü. Sos. Bil. Enst. Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 44.

[135] Keskin, *Kamu Hizmetinin Görülmesine...*,s. 44, dipnot, 160.

[136] Hellmut Wollmann, "Between Public / Municipal and Private Sector Provision and Reverse?", s.2.

dan sunulan kamu hizmetleri (kamu sektörü eliyle): Hizmet, Devlet tüzelkişiliğinin veya bir kamu idaresinin faaliyeti olarak görünmektedir.[137]

2. Doğrudan olmasa da devlete / belediyeye bağlı ama ayrı örgütlülüğe sahip birimler eliyle kamu hizmetinin sunulması. Türkiye'de KİT'ler, Almanya'da "stadwerke", İtalya'da "municipalizzate" gibi iktisadi teşkilatlar örnek verilebilir.

3. İşlevsel özelleştirme yoluyla kamu hizmetinin sunulması. Kamu hizmetlerinin kamu tarafından değil de piyasadan temin edilmesi yöntemidir. Bazı mal ya da hizmetlerin, bir sözleşme kapsamında kamu dışındaki bir kaynaktan sağlanmasıdır (belirli süreler için yapılmış anlaşmalar, *imtiyaz*[138] sözleşmeleri).

4. Maddi özelleştirme yoluyla kamu hizmetinin sunulması. Bu yöntemde mülkiyetin kısmen ya da tamamen el değiştirmesi söz konusudur. Mülkiyet, kamudan (devlet ya da belediye) özel mülkiyete satış yoluyla el değiştirir. Son zamanlarda yaygınlaşan bir yöntem, "karma" şirketlerdir (Kamu Özel Ortaklığı gibi).

Yukarıda sıralanan kamu hizmeti sunuş biçiminden son ikisi neoliberal evrede tartışmasız bir üstünlük elde ederek, baskın hizmet görme biçimleri oldu. Son yıllarda Paris, Berlin gibi şehirlerde görülmeye başlayan yeniden beledîleştirme[139] yoluyla hizmet sunumunun, kamu hizmetinin gördürülme biçiminde bir dönüşün işareti olup olmadığı ise tartışılması gereken bir konudur.

Kamu hizmetlerindeki dönüşümün belediyelere etkisini irdeleyebilmek için neoliberal belediyeciliğin özelliklerine değinmek gerekir.

---

[137] Hizmet, ayrı bir tüzelkişilik olarak örgütlenmemiştir; örneğin Türkiye'de kamu hizmetleri Bakanlık biçiminde örgütlenmiştir. Bayram Keskin, *Kamu Hizmetinin...*, s. 44-45.

[138] *İmtiyaz*, "idarenin bir özel kişi ile yaptığı sözleşme uyarınca belli bir kamu hizmetinin masrafları, kâr ve zarar özel kişiye ait olmak üzere, özel bir kişiye kurulması ve/veya işletilmesi usulüdür." Bayram Keskin, *Kamu Hizmetinin...*", s. 46-47.

[139] Wollmann, "Between Public / Municipal...", s.3.

3. NEOLİBERAL BELEDİYECİLİĞİN YÜKSELİŞİ ve ÇÖKÜŞÜ

1980'li yılların başında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki neoliberal politikaların uygulanmasıyla kamu hizmetlerinin yirminci yüzyıldaki genişlemesinde yapısal bir kırılma yaşanmıştır. Thatcher ve Reagan'ın hayata geçirdiği yeni sağ ve neoliberal politikaların tahripkâr vuruşları, refah devleti/ sosyal devlet anlayışına yöneltilmiştir. Devletin sosyal ve ekonomik görevlerine yönelen itirazlar, kamu hizmetleri alanını yeniden tarif etmeye başlamıştır. Kısa sürede bu politikalar, yerel düzeyde belediye hizmetlerine de yansımıştır.

Belediye hizmetlerindeki anlayış değişikliği aynı tarihlere denk gelir. Genel olarak devletin sosyal ve ekonomik işlevine yönelik eleştiriler, belediye hizmetlerinin sunum biçimi için de geçerli olmuştur. Yüzyıl öncesinden başlayıp, toplumsal mücadelelerle ilmek ilmek örülen kamu hizmetlerinin kamu eliyle gördürülmesi anlayışı terk edilerek, yerine kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından gördürülmesi anlayışı hâkim hale gelmiştir. Kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından sunulması, kamu hizmeti anlayışında önemli bir dönüşümü ifade eden "kullanan öder" anlayışını getirmiştir.

Gerek bilim platformlarına gerek medya kanallarına hâkimiyet tesis etmiş olan egemen yaklaşıma göre, bedelsiz alınan kamu hizmetleri hem kullanıcı açısından hem de devlet açısından çok yönlü olumsuz sonuçlara sahiptir. Bunlara göre, kamu hizmetlerinin kamu eliyle sürdürülmesi demek, hantallığa, pahalılığa, suiistimallere ve kaynak israfına davetiye çıkarmak demekti. Özelleştirmeyi savunan tezler, etkinlik ve verim-

lilik sloganları ile coşarken, tezi savunan politikacılar daha iyi ve daha ucuz bir hizmet vaat ediyorlardı.

Neoliberal devlet ve kamu hizmeti anlayışı, 1980'den başlayarak az gelişmiş ülkelerde "yapısal uyarlama politikaları" ile hayata geçirildi. Yapısal uyarlama; kamu sektörünün tasfiye edilerek, mal ve hizmet alanlarının özel sektöre devredilmesini kapsıyordu. Nitekim yapısal uyarlama politikalarını meşrulaştırmaya dönük akıl yürütmeler şöyle özetlenebilir: Azgelişmiş ülkelerde kamu finansmanı ve araçları ile altyapı ihtiyacının karşılanamayacağı açıktır. Hâlihazırda bu sorunların nedeni kamunun yetersiz, verimsiz olmasıdır. Öncelikle altyapı, kamu mekanizmalarından kurtarılarak özel sektöre devredilmelidir. Aynı şey kamu hizmetlerinin sağlanmasında yetersiz kalan kamu finansman araçları için de geçerlidir. Finansman sorunu tüketicilerden alınacak bedel ile çözümlenmelidir. Bu çerçevede ortaya çıkacak kredi ihtiyacı, ulusal ve uluslararası mali piyasalardan karşılanmalıdır. Kredilerin geri ödenmesinde tüketiciden alınacak bedel, temel kaynak olarak kabul edilmelidir.[140]

1980'li yıllarda, kamu hizmetlerinin kamu eliyle gördürülmesi anlayışı yerini, kamu hizmetlerinin özel sektör eliyle gördürülmesi anlayışına terk ederken, bu anlayışın her ülkede büründüğü biçim birbirinden farklılık göstermiştir. "Kamu hizmetleri özel sektör eliyle sunulduğunda daha nitelikli ve daha düşük maliyetlerle vatandaşa erişir" şeklindeki iddia, Türkiye'de kendine özgü bir çerçeveye oturtulmuştur. Örneğin, özelleştirmeler, halkın en çok ıstırap çektiği sorunlara bir ilaç olarak sunulmuştur. Nitekim özelleştirme politikası, sokaktaki vatandaşlar için gaz ve benzin kuyruğunun sona ermesi ile simgeleştirilmiştir. Özelleştirme, kırsal alanda, devletten alacaklarını zamanında tahsil edemeyen tarımsal üreticilere ve köylülere, ürünlerini kolaylıkla satabilmenin ve alacaklarını zamanında tahsil edebilmenin yegâne yolu olarak sunulmuştur.

---

[140] Birgül Ayman Güler, "Küreselleşme ve Yerelleşme: Yerel Altyapı Sektörü", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 6 Sayı 3 Temmuz 1997 s. 62.

"Kullanan öder" ilkesi, işte bütün bu sürecin sihirli formülü olarak parlatılmıştır. Piyasa gereklerine uygun olarak fiyatlandırılmayan kamu hizmetlerine ise "bedava" etiketi tereddütsüzce yapıştırılabilmiş, genellikle akademik unvan sahiplerinin kaleminden bu adlandırma medya aracılığıyla dolaşıma sokulabilmişti. Bu propaganda zemininde kamu hizmetinden yararlanmak isteyenlerin, bunun bedelini ödemesi gerektiği düşüncesini savunmak ve bu düşünceyi "kullanan öder" sloganı ile zihinlerde kalıcılaştırmak, pek de zor olmadı. Uzun ve çoğunlukla kanlı toplumsal mücadelelerin ardından elde edilen ve devlet ile vatandaş arasındaki bağı kuran, sosyal ve ekonomik haklar, buharlaşmaya başlamıştı. Kamu hizmeti anlayışında, kamu hizmetlerinden yararlanmayı bir hak olarak gören kamu yaklaşımı terk edilmişti. Bedelsiz alınan kamu hizmetlerinin hem kullanıcı açısından hem de devlet açısından olumsuz sonuçları, yaygarayla anlatılıyor, bütçedeki açıklar, devletin hantallığı, hizmetlerdeki aksamalar gibi sorunların sorumlusu, devletçi zihniyete bağlanıyordu. Kâğıt üzerinde "rasyonel bürokrasinin" pratikteki "irrasyonel" tutum ve davranışlarından bunalmış herhangi bir kişinin, bu yaygaralara bir parça hak vermemesi ise olanaksızdı.

Kamu hizmetleri açısından neoliberal politikaların etkisini nasıl ifade edebiliriz? Bu soruyu yanıtlamak için öncelikle kamu hizmetlerine hangi toplumsal sınıfların, katmanların ulaştığını bilmemiz gereklidir. Kamu hizmetlerinden yoğun olarak kimler yararlanmaktadır? Hizmet maliyetinin hesaplanmasında ayrıcalık doğuran durumlar bulunmakta mıdır? Hizmete erişim olanakları; toplumsal sınıflar, hizmet üretenlerin ekonomik ve sosyal hakları gibi çeşitli boyutlarıyla incelenmeyi bekleyen konulardandır. Bu çalışmada ise kamu hizmetinin tanımında meydana gelen değişikliklere ve hizmet sunum biçimlerine değinilmekle yetinilmiştir.

Neoliberal devlet örgütlenmesi ve politikalarının kamu hizmeti anlayışını kökten değiştirdiği rahatlıkla söylenebilir; zira

kamu hizmetlerinin ana ilkesi değiştirilmiştir. Bu değişiklik şöyle açıklanabilir:

Modern devletler tarihine en genel hatlarıyla bakıldığında, bugüne kadar iki farklı kamu hizmeti sunma biçiminin keşfedilmiş olduğu görülebilir. Daha önce sözü edildiği gibi, ilk yöntem kamu hizmetlerinin kamu eliyle sunulmasıdır. İkinci yöntem ise kamu hizmetlerini piyasa mekanizmasıyla sunmaktır. Bu iki yöntem, devletin ve belediyenin farklı ilkelere göre örgütlenmesini gerektirmiştir. Kamu hizmetinin kamu eliyle sunulmasını, kamu hizmetlerinin "siyasal" ilkeye göre örgütlenmesi olarak da tanımlanabilir. Siyasal ilke öncelikli olduğunda, kamu hizmetlerinin sunumunda sadece fayda-maliyet etkeni değil, sosyal, ekonomik ve siyasal faktörler de dikkate alınması gerekir. Kamu hizmetlerinin piyasa mekanizması aracılığıyla sunulması, kamu hizmetlerinin "iktisadi" ilkeye göre örgütlenmesi anlamına gelir. Bir başka ifadeyle, kamu hizmetleri fayda-maliyet ve kar-zarar muhasebesi esaslarına göre örgütlenir ve sunulur.[141]

Neoliberal politikalar, kamu hizmetinin siyasal ilke yerine iktisadi ilkeye -ki siz bunu 'rekabetçi piyasa ilkesi' şeklinde de okuyabilirsiniz- göre örgütlenmesini öngören bir politika demetidir. 1980'den başlayarak azgelişmiş ülkelerde, piyasacı kamu hizmet anlayışı "yapısal uyarlama politikaları" ile uygulamaya girmişti. Yapısal uyarlama politikaları, kamu sektörünün tasfiyesini, mal ve hizmet alanlarının özel sektöre devredilmesini amaçlayan bir ekonomi-politika stratejisinin adıydı.

Böylece kamu hizmetlerinin kamu tarafından ve kamu yararına göre sunulması ilkesi ortadan kaldırılmış oldu. Bunun yerine, kamu hizmetinin özel sektör eliyle ve hizmetten yararlananların ödeyeceği bedellerle karşılanması ilkesi getirildi. Bir başka deyişle kamu hizmeti, herhangi bir piyasadaki mal ve hizmet olarak kabul edilmeye başlandı. Bu dönüşüm, yüzyıllık

[141] Bu kitapta s.60 ve devamına bakılabilir.

toplumcu belediyecilik ve daha kısa tarihli kamu hizmeti deneyiminin, sıfırlanması olmasa bile büyük yaralar alması demekti.

1980'li yıllarda belediye iktidarlarındaki değişme, dört boyutta ele alınabilir: devletin geri çekilmesi, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, kamu harcamalarının azaltılması ve belediyenin müktesep haklarına hücum edilmesi. Bu dört boyut, neoliberal belediyeciliğin yükseldiği alanı tarif eder.[142]

NEOLİBERAL BELEDİYECİLİĞİN YÜKSELİŞİ

Kamu hizmetlerinin kamusal niteliğindeki dönüşümün sert yaşandığı ülkelerden biri İngiltere olmuştur. İngiltere'de 1979 yılında iktidara geçen Thatcher hükümeti ile Londra Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere İşçi Partili belediyeler arasında yüksek bir gerilim baş göstermiştir. Bu gerilim, hükümet ile sol görüşlü yerel yönetimlerin ekonomi politikalarındaki temel tercih farklılıklarından kaynaklanmıştır. Bir başka ifadeyle, söz konusu karşıtlık, kamu hizmetlerinde siyasal mantık ile ekonomik mantık arasında yaşanan siyasal bir çatışmadır. Thatcher hükümeti, devletin kamu hizmetlerinde geri çekilmesini, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini savunurken, Londra Büyükşehir Belediyesi ve sol belediyeler bunun aksini savunuyorlardı.

Thatcher hükümetlerinin (1979–1990) belediyeler üzerindeki baskıları ve bunun karşısında özellikle sol belediyelerin hükümete karşı geliştirdikleri stratejiler, yerel yönetimlerin en önemli yetkilerinin kaldırılmasıyla sonlanmıştır. Bununla da yetinmeyen Thatcher hükümeti, nihayet 1986 yılında Londra Büyükşehir Yönetimi'ni lağvetmiştir. Bu örnekte merkez-yerel yönetim ilişkisini belirleyen ana etmen, merkezin ve yerel yönetimlerin farklı ekonomi politikalarını savunmaları olmuştur. Thatcher için birer fenalık olan ve hızla tasfiye edilmesi gere-

[142] Shane Ewen, "Transnational Municipalism in a Europe of Second Cities", *Another global city: historical explorations into the transnational municipal moment, 1850–2000*, Pierre-Yves Saunier and Shane Ewen (ed.), Palgrave &Macmillan, New York, 2008, s.108.

ken piyasa-dışı alanlar, varlıklar ve olanakların tamamı, belediye sosyalizmi geleneğinin çağdaş aktörleri bakımından çağdaş belediyeciliğin tam da kendisi demektir.

1980 sonrası özelleştirmelerin somut etkilerini toplumcu belediyeciliğin uygulandığı yer olan Birmingham örneğinde daha açık bir biçimde gözlemlemek mümkündür.

Birmingham şehri, 1970'li yıllarda motorlu taşıt üretiminde uzmanlaşmış, İngiltere'de endüstrinin başkenti olarak anılan bir şehirdir.1973–74 petrol krizinin ortasında, kent, piyasadaki payını kaybetmeye başlar ve çok kısa bir sürede kendini işsizlik sarmalının içinde yuvarlanırken bulur. 1971–1981 yılları arasında 191.000 iş (istihdamın yüzde 29'u) imkânı yok olur. 1986 senesine geldiğinde ise kentteki işsizlik oranı yüzde 21 gibi dönemin en yüksek noktasına ulaşır. Birminghamlıların deyimiyle, bu haliyle *kent can çekişmekte*dir.[143]

Neoliberal belediyecilik üzerinde, iktisadi kriz koşullarının yanı sıra Avrupa'da bir başka faktör daha etkili olmuştur: Siyasal birliğini tamamlamaya çalışan Avrupa Birliği süreci. 1992 yılında Maastricht Anlaşmasının imzalanmasından sonra, neoliberal belediyeciliğin önemli ilkelerinden biri olan *subsidiarity ilkesi*, Avrupa Birliği tarafından uygulanmaya başlamıştır. *Subsidiarity* ilkesi aslında belediyeler tarafından, çok önceden, 1985 yılında Avrupa Konseyinin himayesi altında yayınlanan Yerel Özyönetim Şartı'nda kutsanmıştı.[144] *Subsidiarity* ilkesi, federal bir sistemde, merkezi hükümet ile kurucu yerel devletlerarasındaki sorumluluk ve iktidar bölüşümüne biçim veren yönetişim ilkesidir.[145] Avrupa Birliği'ne federal biçimini kazandıracak yazılı anayasalardan önce, *subsidiarity* ilkesi, farklı kurumlar arasında hiyerarşik bir düzenin sağlanması ve takip

[143] Ewen, "Transnational Municipalism in a Europe of Second Cities".

[144] Ewen, "Transnational Municipalism..." s.109.

[145] Robert P. Inman ve Daniel L. Rubinfeld, 1998, "Subsidiarity and the European Union", *NBER Working Paper Series*, May 1998, National Bureau of Economic Research, Cambridge.

edilmesini sağlamak için güvenli bir yol olarak görülüyordu.[146] Dolayısıyla, bu ilke, öncelikle hükümetin farklı amaçları arasında açık bir uyum meydana getirmek için ve ikinci olarak bu amaçları yerine getirecek alternatif bir federal anayasanın nasıl kurulacağını anlamak için gerekliydi.[147] *Subsidiarity* ilkesinin uygulanmasıyla, AB düzeyinde karar alma süreçlerinde ulusaltı ölçeklere statüleriyle temsil edilme hakkı tanınmış olur. Belediyeler, AB'nin yapısal fonlarına başvurmak için teşvik edilir. Belediyelerin fonlardan kaynak alabilmeleri için, yeni kent politikalarını geliştirecek küresel ortaklara yönelik lobi yapma zorunlulukları doğmuştur. Kamu ve özel sektör örgütlerinin ilişki ağları belli bir biçime kavuşturulurken, bir yandan da Avrupa irtibat memurlarından oluşan lobi ofisleri Brüksel'de kurulur. Nihayet Birmingham gibi belediyeler, içinde bulundukları ekonomik kriz koşullarında, merkezi hükümetlerini atlayarak kendi kaynaklarını bulmaya ve böylece bir Avrupa kimliğini geliştirmeye çabalar. Yerel yönetimlerde bu süreç, "yerel yönetimlerin Avrupalılaşması" kavramı ile ifade edilmeye başlandı. Dönüşümde önemli olan anahtar sözcüklerden ikisi şunlardı: âdemi merkezileşme ve piyasalaştırma.[148] Belediye karar alma süreçlerine küresel sözcülerin dâhil edilmesi ve dolayısıyla belediye yönetiminden kent yönetişimine geçiş amaçlanıyordu.[149]

Neoliberal belediyecilik yükselirken öne çıkan olgulardan biri de belediyenin müktesep haklarına hücum edilmesiydi. Birmingham'da, belediye alanına piyasa dinamiklerinin davet edilmesi ile belediyeler artık diğer kurumlarla ortaklık ilişkisi içerisinde, kent yönetiminde eşitlerarası konumdaki rollerini oynamaya başlamışlardı. Ne var ki uygulamada ortaya çıkan

[146] Inman ve Rubinfeld, 1998, "Subsidiarity..", s. 1. Aynı sayfada Inman ve Rubinfeld, *subsidiarity* ilkesi ile Katolik felsefesi arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır: "Avrupa Birliği içerisinde bugünün subsidiarity ilkesi savunucuları, onun 20. yüzyıl Katolik felsefesinin entelektüel köklerini kopyalamaktadır".

[147] Inman ve Rubinfeld, "Subsidiarity....", s. 1.

[148] Mike Goldsmith, 1993, "The Europeanisation of Local Government", *Urban Studies*, Vol.30, No. 4/5, s.687.

[149] Ewen, "Transnational Municipalism...", s. 101- 118.

sonuçlar kent yönetişimi açısından ayrıca değerlendirilmesi gereken cinstendi. Belediyenin çok taraflı ortaklık ilişkisine dâhil olmasıyla, teorik olarak belediyenin etkisinin azalması bekleniyordu. Pratikte ise kendi geleneksel engellerini de aşarak yeni ortaklar arayan Birmingham gibi yenilikçi belediyelere rağmen bu ilişkiler yerel-geleneksel siyasal elitleri güçlendirdi. Böylelikle Birmingham gibi belediyelerin tabelasına hem muktedir hem de iş bitirici belediyeler sıfatı yerleştirilmiş oldu.[150]

Kamu hizmetlerinin özelleştirildiği ülkelerde durum şöyleydi:

Su hizmeti, daha ucuz ve daha nitelikli hizmet üretileceği teziyle 1989 yılında, İngiltere ve Galler bölgesinde, varlık satışı yolu ile özelleştirildi. İskoçya ve Kuzey İrlanda bölgelerinde su hizmeti halen (2014) kamu sektörünün elindedir. Belki tuhaf ama Galler ve İngiltere'de su tarifesi İskoçya'nın iki katına yükselmiştir. Özelleştirme yöntemi, Galler ve İngiltere'ye su hizmetini daha ucuza tedarik etmeyi sağlayamadığı gibi, kamu eliyle bu hizmetin sunulduğu bölgelere göre hizmetin iki kat daha pahalı satın alınması sonucunu doğurmuştur. Thames Water 1994–1995 döneminde vergiden sonraki kârını 303,7 milyon sterlin olarak açıkladığında, bu artık pek sıra dışı bir örneği teşkil etmiyordu. Şirketin bir dönem önceki kârı 222,3 milyon sterlindi. 1989–1994 arasında fiyatları yüzde 187 oranında artıran South West Water'ın vergiden sonra kârı 1993–1994 döneminde 85,9 milyon sterlin olarak gerçekleşmişti.[151] 1994 yılında, özelleştirmenin üzerinden beş yıl geçtikten sonra, Su Düzenleme Kurulu (OFWAT), fiyat artışlarına getirdikleri kısıtlamalarla, su şirketlerinin kârlarına etki edecek yeni denetimler getirdi. Su şirketleri hükümetin bu denetimlerinden kaçmaya çalıştı.[152]

[150] Ewen, "Transnational Municipalism ...", s. 108.

[151] Bedia Sanem Şimşek, *Su Sektöründe Reform Hareketleri*, http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/Documents/Uzmanl%C4%B1k+Tezi/tez79.pdf [Erişim: 04.04.2014]

[152] Thames Water plc History", http://www.fundinguniverse.com/company-histories/thames-water-plc-history/ (erişim tarihi: 6.11.2014). Su fiyatlarında meydana gelen aşırı pahalılık, özelleştirmenin tek sonucu değildi. Bir diğer sonuç ise, bu hizmet kolunda çalışan personel sayısının azaltılmasıydı. Bunun yanı sıra şirketler işlem maliyetlerini azaltmak için küçük laboratuvarları kapatarak maliyetlerini azaltma yoluna gittiler.

İtalya'da, enerji sektöründe yarı-tekel şirket ENEL 1999 yılında özelleştirildi. İtalya'da 1990'lı yıllarda, su tedarik hizmeti 9 bin küçük belediye tarafından belediye şirketleri eliyle sağlanıyordu. Ancak altyapı yetersizliği nedeniyle maliyetlerde artış meydana geldikten sonra, 1994 yılında bu alan özel ve küresel şirketlerin hâkimiyeti altına girdi.

Enerji sektöründe yaygınlaşan özelleştirme politikalarına istisna olabilecek örnek Fransız enerji politikası olmuştur. Fransız hükümetleri, enerji sektöründe özelleştirme politikalarını oldukça ağırdan aldı, EdF'yi korudu. Enerji fiyatlarının düşük olması nedeniyle hükümete bu yönde bir baskı yapılamadı. Ancak Avrupa Birliği direktifleri doğrultusunda 2004 yılında Fransa resmen EdF'yi özelleştirmeye yöneldi. Bununla birlikte 2010 yılında EdF'de Fransız devletinin payı hala yüzde 84,8'di.

Belediyelerin, altyapı, su, elektrik gibi kamu hizmetleri piyasalara terk edilerek, kapitalist sermaye birikim döngüsünün 1974'ten itibaren girdiği krize devlet eliyle bir çözüm bulmanın amaçlandığı görülebilmektedir. 1980'li yıllardan itibaren devlet erki kullanılmak suretiyle, metadışı alan olarak da kavramsallaştırılan, piyasa ilişkilerinin hâkim olmadığı kamu hizmeti alanı, piyasa ilişkilerine tabi hale getirilmiştir. Kamu hizmetlerinin sürekliliği bakımından belediyeler, sermaye birikim dinamiklerinin koşullandırdığı siyasal müdahalelerin odağında yer alan yönetsel ölçek olmuşlardır.

Günümüze kadar, belediyelerin neoliberal mantığa uygun davranmaları, birçok şirketin yüksek kârlar elde etmesine, küresel oyuncu olarak varlıklarını sürdürmesine yol açmıştır. Bu sürecin kaybedeni ise, emeğiyle geçinen, büyük ölçüde kamu hizmetlerinin finansmanını vergileriyle sağlayan halk sınıfları olmuştur. Sürecin bir başka kaybedeni ise demokratik yönetim anlayışının kendisi olmuştur. Zira bu süreçte büyük ölçüde bir paravan gibi kullanılan demokrasi kavramı zayıflatılmıştır. Yerel düzeyde, geniş emekçi kesimleri; kadın ve erkek işsizler, başta engeli bulunan vatandaşlar olmak üzere, çocuklar, yaşlılar

ve kadınlar, sözü edilen süreçten en fazla zarar gören toplum kesimleridir. Kaybedenlerin üçüncü ayağında ise çağdaş belediyecilik anlayışı yer almıştır. Yüzyıllık deneyimleri ortadan kaldırmaya yönelen neoliberal belediyecilik uygulamaları, yeni bir anlayış geliştirmekten ziyade, belediyecilik ile kazanılmış hakların tasfiyesini amaçlamıştır; bu vesileyle özel sektör için yeni yatırım imkânları yaratmayı bir toplumsal amaç gibi göstermenin yolunu bulmuştur.

Neoliberal belediyecilik anlayışının tahribatından sonra yeniden gündeme gelen toplumcu belediyecilik, ikinci tarihsel deneyimini yaşamaya mı hazırlanıyor? İzleyen bölümün konusunu teşkil edecek olan bu soruya olumlu ya da olumsuz olarak kestirmeden bir yanıt verebilmek, henüz zor görünüyor. Neoliberal belediyeciliğin son 30 yıla uzanan tahriplerini toplumcu belediyeciliğin ne ölçüde göğüsleyeceği hususu, kendisini yaratıcı bir biçimde ne ölçüde dönüştürebileceği ile ilgili olsa gerektir. Kuşkusuz küresel kapitalizmin kriz koşullarının nerelere savrulacağı, toplumcu belediyeciliğin yeni serüvenini de doğrudan etkileyecektir. "Yeniden toplumcu belediyecilik mi" sorusuna bugüne kadar henüz net bir yanıt verilebilmiş değildir. Elimizde açık ve net olan bir şey var: O da 1980'lerde başlayan neoliberal belediyecilik anlayışının birey-toplum ve çevre bakımından yol açtığı muazzam tahribattır. Neoliberal belediyecilik, yol açtığı tahribatlar karşısında çareyi, neoliberal ilkeleri mantıksal uçlarına kadar taşımakta bulmaktadır. Neoliberalizmin özel mülkiyet rejimi ve rekabetçi piyasa fetişi, bu akımı kapalı bir devreye dönüştürmüş durumdadır. Bunun anlamı - geç de olsa- neoliberal belediyeciliğin iflasının ilanıdır.

NEOLİBERAL BELEDİYECİLİĞİN ÇÖKÜŞÜ

Bu çalışmanın temel savlarından biri, neoliberal belediyeciliğin iflasının ilan edilmiş, çöküşünün de gerçekleşmiş olduğu yönündedir. Ancak bu ilanın, Türkiye gibi çevre ülkelerde du-

yulması eş zamanlı ve kolay olmayabilir. Bu iflasın temelinde, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi yatmaktadır. Neoliberal belediyecilik, ileri sürdüğü iktisadi ilkelerle iflasa sürüklenmiştir. İflas eden politikalardır. Kamu hizmetini üstlenen şirketler açısından ise sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma eğilimi geçerliliğini sürdürmektedir.

Neoliberal paradigmanın en önemli savı "düşük fiyat ve maliyetle daha nitelikli hizmet sunmak" şeklindeydi; bu iddia gerçekleşmedi. Hizmet sağlayan özel şirketlerin sürekli fiyatları yükseltecek fırsatlar yakalayıp kârlarını arttırdıkları bir düzende, hizmetin daha ucuz sağlanabilmesi zordur. Bunun yanı sıra çalışanların çalışma koşullarının sürekli olarak geriletildiği bu dönemde, hizmetten yararlanan vatandaşlar ve hizmetin sunmasına aracılık eden emekçiler açısından da, bu süreç başarısızlık ve yenilgilerle örülüdür. Yenilgiye uğrayan, zayıflatılan ve lime lime edilen vatandaşlık hakları olmuştur.

Ülke yönetimi düzeyinde bakılacak olursa, önce neoliberal devlet anlayışı, arkasından yönetişim kavrayışı, 2000'li yılların sonlarına doğru iflas etmiştir. 2008'den sonra kavramsal ve siyasal olarak açık bir biçimde görünür hale gelen bu sonuçtan sonra, devlet ve özel sektör arasındaki ilişki, "özel sektörün başarısızlığı", "piyasa başarısızlığı" şeklinde kavramsallaştırılarak, "kamu" yeniden göreve çağrılmıştır. Ellen Dannin'in 2013 tarihli *Özelleştirme Başarısızlıklarının Uzun Tarihi* başlıklı çalışmasında kapsamlı bir şekilde incelenen bu sonuçlar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır:

Dannin'e göre kamu hizmetlerinde ve altyapıda gerçek bir rekabet olmadığı gibi, doğal tekelleşme eğilimi ortaya çıkmıştır. Olmayan rekabeti yaratmaya çabaladılarsa da, bu çabalar bir sonuç vermemiştir. Örneğin, bazı kamu hizmetlerinde, sözleşmelerin süresi dolduğunda, bu sefer hizmetlerin daha yüksek nitelikte sunulması için yeni ihaleler açıldığı görülmüştür. Rekabetin yanı sıra bu "düzenleyici tekellerin" hesap verme mekanizması oluşturulmadığından, kamu hizmeti hesap verebilir

bir biçimde sunulamamıştır. Oysa hukuk devleti, vatandaşlara sağladığı medeni hakları kullanarak, kamu sektörünün hesap verebilirliğini düzenleyecek araçlara sahiptir.[153]

Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinde esas tahribat ideolojik düzeyde gerçekleşmiştir. Kamu sektörünün ne kadar uzun sürede, vergilerle ilmek ilmek örülerek yaratıldığı gerçeği topluma unutturulmuş oldu. Aynı şekilde 19. yüzyılda, genel oy hakkının elde edilmesiyle gelişen vatandaşlık kurumu ile kamusal hizmet anlayışının cisimleştiği modern belediyecilik arasındaki tarihsel ilişki de unutturuldu. Beledi hizmetlerin sunulmasının demokratik hakların kullanılması ile başlayan bir süreç olduğu; siyasal haklar ve medeni haklar mücadelesinin doğrudan bir parçası olduğu gerçeği, yok sayıldı.[154]

Ellen Danin, kamu hizmetlerinin özel sektörün eline geçmesi ile nelerin değiştiği sorusuna şu yanıtı veriyor:

> "Özel sektör kamu hizmetleri ve altyapıyı inşa etmede çok başarılı oldu. Elbette kendi imkânları ile değil. Bu işleri tümüyle kamu finansmanı ile gerçekleştirdiler; bir başka ifadeyle, kuruşu kuruşuna ceplerimizden ödediğimiz vergilerle bunu başardılar! Eğer hükümetlerin kamu yatırımları olmasaydı, bütün bu özel sektör yatırımları da olmazdı. Suyumuzu, yolumuzu, hatta temiz havayı özel sektörden ve bize zarar verebilecek olanlardan uzak tutmamız gerekir."[155]

Ellen Danin'in sorusuna Endonezya'dan su hizmetinin özelleştirmesinden sonra gelen yanıt ise pek şaşırtıcı değildi. 2013 Ekim ayında gerçekleşen Budapeşte Su Zirvesi'nde,

---

[153] Ellen Dannin, 2013, *The Long History of Privatization Failures*, Employment Policy Research Network (EPRN).

[154] Benzer bir ideolojik yönlendirmenin ülkemizde de meydana geldiği rahatlıkla ileri sürülebilir. Oysa Türkiye'de henüz Kurtuluş Savaşı sona ermeden, Cumhuriyet, kendini insanlık mirasının üzerine inşa etmeye karar vermiştir. Kamu hizmetleri, henüz savaş sona ermeden belediyelere bir kamu görevi olarak verilmiştir. 1929 krizi öncesinde ve sonrasında kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla kamucu önlemler alınmıştır.

[155] Ellen Dannin, 2013,*The Long History of Privatization Failures,* Employment Policy Research Network (EPRN).

Endonezya'da su özelleştirmelerinde uygulanan Kamu Özel Ortaklığı yönteminin tam anlamıyla bir fiyasko olduğu, sert ifadelerle dile getirildi.[156] Dünya Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Nestle ve CocaCola'nın temsilcilerinin de olduğu salonda sarf edilen sözler, Jakarta'da onbeş yıllık başarısızlık ve karışıklıklarla dolu olan su özelleştirmesinin nasıl bir çamura battığını anlatıyordu.[157]

Dünya Bankası, su özelleştirmesindeki sayısız başarısızlığa rağmen hala zayıf ülkelerde su sektörüne aynı politikaları önermeye devam ediyor. Oysa 2000'li yıllarda görülen en büyük halk ayaklanmalarının özelleştirilen su hizmetiyle bağlantılı olduğunu hatırlamak gerekir. Cochobamba olaylarını hatırlayalım. ABD menşeli Bechtel Şirketinin, 1999 yılında Bolivya'da Cochobamba Belediyesi ile su hizmeti için imzaladığı anlaşmadan sonra su fiyatları yüzde 300 artmış; halkın yağmur suyunu biriktirmesini de yasaklayan Bechtel, toplanan yağmur suyunun kendi mülkü olduğunu ileri sürmüş ve bunun üzerine Bolivya'da Cochobamba'da başlayan isyan tüm ülkeye yayılmıştır.[158] Bolivya'dan Gana'daki Accra kentine, Arjantin şehirlerine, Manila ve Jakarta'ya uzanan ayaklanmalar, su özelleştirmesine yükselen tepkileri göstermektedir.[159] Suyun özelleştirilmesinin

---

[156] "It seems lessons are not being learned: Public Private Partnerships (PPPs) are shit in Indonesia". *Bkz.* Satoko Kishimoto, "Blunt speaking opens up important debate at water summit", 16 October 2013. http://www.tni.org/article/blunt-speaking-reality-privatised-water-opens-important-debate-budapest-water-summit.

[157] Satoko Kishimoto, Blunt speaking opens up important debate at water summit, 16 October 2013. http://www.tni.org/article/blunt-speaking-reality-privatised-water-opens-important-debate-budapest-water-summit.

[158] "Cochabamba Su Savaşları" olarak tarihe geçen toplumsal olaylar, Bolivya'da siyasal sistemin değişmesine giden süreci başlatmıştır. Toplumsal olaylar, 2009 Bolivya Anayasasında su hakkının güvence altına alınmasına vesile oldu: "Herkes evrensel nitelikteki su hizmetlerine eşit olarak sahip olmalıdır. Su ve hıfzıssıhhaya erişim bir insan hakkıdır, imtiyaz veya özelleştirme konusu olamaz". Akgün İlhan ve Nuran Yüce, 12 Aralık 2012, "Bolivya'da ve Güney Afrika'da Su hakkı Mücadelesi", http://www.suhakki.org/2012/12/bolivya-ve-guney-afrikada-su-hakki-mucadeleleri/ (erişim tarihi, 11.11. 2014).

[159] Patrick Bond, "Küreselleşme, Eşitsiz Kentsel Gelişme ve Suyun Metalaşmasının Makro Dinamikleri", (çev. Gaye Yılmaz), http://emekdoga.org/kuresellesme_esitsiz_kentsel_gelisme_ve_suyun_metalasmasinin_makro_dinamikleri_Patrick%20Bond.htm (erişim tarihi 10.11.2014)

yol açtığı toplumsal tepkiler, 35 ülkede su hizmetinin yeniden belediîleştirilmesine giden yolu hazırlamıştır.[160]

Suyun özelleştirilmesinde "mali açıdan sürdürülebilir ve bağımsız kamu hizmeti tedariki" denilerek dayatılan tüm bu ideolojik yönlendirme ve baskılar, yoksulların suya erişimini imkânsız hale getirmektedir. Ortaya çıkan sorun gerçekten vahimdir: Başta su olmak üzere temel yaşam gereksinimlerine erişim hakkı, kuzey ya da güney yarım kürede fark etmeksizin, dünya nüfusunun yoksul halkları bakımından ortadan kaldırılmıştır.

2012 ve 2013 yıllarında *Guardian, Telegraph* gibi gazetelerde yer alan haberler, özel su şirketlerinin karmaşık *offshore* sistemini kullanarak vergi vermekten nasıl kaçtıklarını ortaya koymaktadır.[161] İngiltere, su şirketlerinin kâr oranlarını, on yıl öncesi ile kıyasladığında, ortalama kârın yüzde 28'den yüzde 64'e yükseldiğini gördü ki bu şirketler aynı zamanda nehirleri en çok kirleten ve kirletmeye devam eden şirketler olarak eleştirilmektedir.[162] 2014 yılında *Mirror* gazetesinde yayınlanan habere göre İngiltere'de 19 su şirketi 2.05 milyar Sterlin kâr elde ederken, sadece 74 milyon Sterlin vergi ödemişler.[163] 2014 yılında su şirketlerine yönelik eleştiri ve tepkiler artarak devam etmiştir. Şirketler, Aralık 2014'te Su Kurulu'nun baskısından sonra, Şubat 2015'de su fiyatlarını yüzde 2 düzeyinde düşü-

---

[160] Satoko Kishimoto, Emanuele Lobina, Olivier Petitjea, *Here to stay: Water remunicipalisation as a global trend: 180 Cases in 2014*, PSIRU, November 2014. http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/download/heretostay-en-20_nov.pdf (erişim tarihi: 15.11.2014)

[161] *The Guardian*, 10 Kasım 2012, http://www.theguardian.com/business/2012/nov/10/utilities-water-bills; *the guardian*, 10 Kasım 2012, "water companies pay little or no tax on huge profits", http://www.theguardian.com/business/2012/nov/10/water-companies-tax; Independent, 11 Haziran 2013, "Sold Down the River"; *The Telegraph, the telegraph,* "high-profit water companies reduce tax bills to a trickle," by Harry Wilson, 11 Kasım 2012.

[162] *The Guardian*, 10 Kasım 2012.http://www.theguardian.com/business/2012/nov/10/utilities-water-bills; *ayrıca bkz.* http://www.tni.org/article/blunt-speaking-reality-privatised-water-opens-important-debate-budapest-water-summit

[163] *Mirror*, 27 Kasım 2014, http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/water-giants-make-2billion-profit-4703371

receklerini açıkladılar. Su hizmetine yönelik eleştiriler devam etmektedir.[164]

Toparlarsak, Thatcher'ın programına kaynaklık eden monetarist bakış açısı ve neoliberalizm, gerçekte otuz yıl boyunca toplumları uyutan bir ninni miydi? Eğer öyle ise Türkiye'de hala aynı savların, bu gelişmeler hiç yaşanmamış gibi anlatılmaya devam etmesini nasıl açıklayacağız? Bu ninniden geriye kalan en önemli bulgulardan biri, neoliberal politikaların, özel şirketleri krizden kurtarmaya yaradığı; onlara yüksek kârlar sağladığıdır. Ancak, tüm bunlara rağmen, 2008 yılında patlak veren kriz, bu politikaların yeni krizini haber veriyordu.

2014 yılındayız ve kamu hizmetlerinde özelleştirme, taşeronlaştırma ve dış kaynak kullanımının genel eğilim haline gelmesinin üzerinden yıllar geçmiş. Artık kamu hizmetinde, yerel yönetimlerde özelleştirme eğilimi kendi karşıtını yaratmaya başlamışa benziyor. Gelecek bölümde, 2008 krizinde sonra ortaya çıkan ve toplumsal mücadelelerle örülen yeniden belediîleştirme konusunu ele alacağız.

[164] *The Guardian*, 3 Şubat 2015, Rebecca Smithers, "Water bills fall but Thames customers will pay extra for 'super sewer'. http://www.theguardian.com/money/2015/feb/03/water-bills-fall-thames-ofwat-uk; The *Telegraph*, 11 Şubat 2015, Kate Palmer, "See how far water bills will faal in your area", http://www.telegraph.co.uk/finance/personalfinance/household-bills/11400370/See-how-far-water-bills-will-fall-in-your-area.html.

II

21. YÜZYILDA TOPLUMCU BELEDİYECİLİK

1. KAMU HİZMETLERİNDE BELEDİLEŞTİRME DALGASI

David MacDonald'ın 2012 tarihli *İşleri Yeniden Belediîleştirin!* başlıklı kitabında, belediîleştirmenin su hizmetinde yeni bir eğilim haline geldiği ilan ediliyordu: "Söylemesi kolay olmayan bir kelime ama 'yeniden belediîleştirme' su sektöründe artan ve heyecan verici bir eğilim haline geldi."[165]

Kamu Hizmetleri Uluslararası Araştırma Birimi (PSIRU) tarafından 2013 Kasım ayında yayınlanan rapor, su sektöründe yaşanan yeniden belediîleştirme örneklerine dair kapsamlı bir liste sunuyor.[166] 2013 tarihli Raporda, su sektöründe yeniden belediîleştirme olgusu üç nedene dayandırılmaktadır. Birincisi, su özelleştirmesinin ülke ve hukuk sistemi açısından geriye dönüşü olmayan sorunlara yol açmış olmasıdır. İkincisi kamu su sisteminin özel su rejimine göre aynı veya daha etkin olması; kamu sektörünün yüksek kâr elde etmesine rağmen daha düşük fiyatlarla hizmet sunabilmesidir. Üçüncüsü ise insan hakkı olarak su ve hijyen başta olmak üzere diğer sosyal ve çevresel hakların gerçekleşmesinde kamu sektörünün karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olmasıdır. Nitekim bu nedenler, Amerika Birleşik Devletleri'nde Atlanta, Milwaukee ve Indianapolis ve Avrupa'da Paris, Berlin, Lazio gibi metropollerde su hizmetinin yeniden belediîleştirilmesine yol açmıştır.[167]

---

[165] David Macdonald, "Remunicipalisation Works!", *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands* (ed.Martin Pigeon), CEO 2012.

[166] 2014 yılında bu rapor güncellenmiş ve belediîleştirme olgusunun devam ettiği tespiti yinelenmiştir: Emanuele Lobina, Satoko Kishimoto, Olivier Petitjean, 2014, *Here To Stay, PSIRU, November.*

[167] Emanuele Lobina ve David Hall, "List of water remunicipalisations worldwide", http://www.psiru.org/sites/default/files/2013-W-Remunicipalisationswater.pdf;http://www.remunicipalisation.org/front/page/remunicipalisation_wave

2014 Kasım ayında PSIRU, suyun yeniden beledîleştirilmesi vakalarını güncelledi. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, yeniden beledîleştirmelerin yaklaşık olarak dörtte üçü yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde gerçekleşmiştir. Yüksek gelirli ülkelerde beledîleştirmelerin üçte ikisi 2009 yılından sonra meydana gelmiştir. Paris'te su hizmetinin iki dev şirketin sözleşmesinin yenilenmemesi ve belediyenin bu hizmeti üstlenmesinin Fransa'da beledîleştirme dalgasına öncülük etmiş olabileceği genel bir kanıdır.

Gelişmiş kapitalist sistemin dışında kalan ülkelerde yeniden beledîleştirme farklı bir yöntemle de olsa etkisini hissettirmektedir. Güney ülkelerinde, Buenos Aires (Arjantin) La Paz (Bolivya), Johannesburg (Güney Afrika Cumhuriyeti), Dar-es Salam (Tanzanya) ve Kuala Lumpur (Malezya)kentlerinde, bu eğilim 2006 yılından sonra belirgin bir şekilde yükselmiştir. Latin Amerika'da sol dalganın yükselmesi ile beraber, toplumcu politikaların yeni uygulama alanları bulduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tablo, gelir gruplarına göre dünyada, su hizmetinde yaşanan beledîleştirmeleri özetlemektedir.

Tablo.1. Gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde su hizmetinde beledîleştirme (2014 itibariyle)

Sıra no	Ülke	Şehir	Yıl	Şirket	Durum
1	ABD	North Brunswick (su)	2002	United Water (Suez)	Feshedildi
2	ABD	Atlanta, GA	2003	Suez	Feshedildi
3	ABD	Montara	2003	American Water	Feshedildi
4	ABD	Angleton, TX	2004	Veolia	Feshedildi
5	ABD	Laredo	2005	United Water (Suez)	Özel şirket geri çekildi

6	ABD	Coxsackie, NY	2005	Veolia	Feshedildi
7	ABD	Jackson, AL	2005	Veolia	-
8	ABD	Pekin, IL	2005	United Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
9	ABD	East Aurora, NY	2005	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
10	ABD	Conroe, TX	2005	Veolia	Feshedildi
11	ABD	Demopolis, AL	2006	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
12	ABD	Five Star Water Supply District, AL	2006	Veolia	Feshedildi
13	ABD	Southern Water &Sewer District, KY	2006	Veolia	Feshedildi
14	ABD	North Brunswick, NJ	2006	United Water	Feshedildi
15	ABD	Logan, WV	2006	Veolia	
16	ABD	Petaluma (atık su anlaşması) (California)	2007	Veolia	Feshedildi
17	ABD	Houston, TX(su)	2007	United Water (Suez)	Feshedildi
18	ABD	Winchester, NH	2008	United Water	Feshedildi

19	ABD	Stockton, CA	2008	OMI-Thames Water	Feshedildi
20	ABD	Fairfield -Suisun, CA	2008	United Water (Suez)	Feshedildi
21	ABD	Central Elmore Water & Sewer Authority, AL	2008	Veolia	
22	ABD	Cave Creek, AZ	2008	American Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
23	ABD	Horn Lake, MS	2008	Southwet-Water	Feshedildi
24	ABD	Odem, TX	2008	Veolia	Feshedildi
25	ABD	Hayden, ID	2009	Veolia	Feshedildi
26	ABD	Durham County, NC	2009	United Water	Sözleşme fesheldi ve yeni sözleşme yapılmadı.
27	ABD	Burley (Idaho)	2009	Veolia	Feshedildi
28	ABD	Surprise, AZ	2009	American Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
29	ABD	Biddeford, ME	2009	American Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
30	ABD	O'Fallon, MO	2009	Alliance Water Resources	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
31	ABD	Kline, PA	2009	United Water	Şirket geri çekildi
32	ABD	North Adams, MA	2010	United Water	Feshedildi
33	ABD	Overtone, TX	2010	Veolia	Feshedildi

34	ABD	Indianapolis	2010	Veolia	Feshedildi
35	ABD	Freeport, IL	2010	Veolia	Feshedildi
36	ABD	Evansville, IN	2010	American Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
37	ABD	Gary, IN	2010	United Water	Feshedildi
38	ABD	Liberty, MO	2010	CH2M Hill OMI	Feshedildi
39	ABD	WebbCity, MO	2010	CH2M Hill OMI	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
40	ABD	Skaneateles, NY	2010	Severn Trent	Feshedildi
41	ABD	Lampasas, TX	2010	CH2M Hill OMI	Feshedildi
42	ABD	Leander, TX	2010	Southwet-Water	
43	ABD	Whitesburg, KY	2011	Veolia	Feshedildi
44	ABD	Brunswick _Glynn County, GA	2011	United Water	
45	ABD	Tama, IA	2011	Veolia	Feshedildi
46	ABD	Schenec-tady (wastewater treatment), NY	2011	Veolia,	Feshedildi
47	ABD	Plymouth (water and wastewater), NC	2011	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
48	ABD	Manchester Township, NJ	2011	United Water	
49	ABD	Summit City, NJ	2011	United Water	Feshedildi
50	ABD	New Albany, IN	2012	American Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi

51	ABD	Gladewater, TX	2012	Veolia	Feshedildi
52	ABD	Lanett AL	2012	Veolia	
53	ABD	Barstow, CA	2012	United Water	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
54	ABD	Coeburn, VA	2013	Veolia	Feshedildi
55	ABD	Weslaco, TX	2013	CH2M Hill OMI	Feshedildi
56	ABD	Cameron, TX	2013	Severn Trent	Feshedildi
57	ABD	Storm Lake, IA	2013	Veolia	Feshedildi
58	ABD	Reidsville, NC	2014	United Water	Feshedildi
59	ABD	Oakland County, MI	2014	United Water	Feshedildi
150	ABD	Plainfield, TX	2005	United Water	Feshedildi
151	ABD	Karnes City, TX	2007	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
60	Almanya	Potsdam	2000	Suez	Feshedildi
61	Almanya	Krefeld	2005	RWE	Feshedildi
62	Almanya	Stuttgart	2010	EnBW	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
63	Almanya	Solingen	2012	MVVEnergie AG	Feshedildi
64	Almanya	Bielefeld	2012	Stadwerke Bremen / Essent	Feshedildi

65	Almanya	Oranienburg	2012	Gelsenwasser	Feshedildi
66	Almanya	Berlin	2013	Veolia/ RWE	Feshedildi
67	Almanya	Burg (Sachsen-Anhalt)	2014	Veolia	
68	Almanya	Rostock	2014	Remondis	
69	Belçika	A quafin (Bölge)	2004	Severn Trent	Fesheldi / Özel operatör tarafından satıldı.
70	Fransa	Durance_Luberon	1997	Suez	Feshedildi /sözleşme yenilenmedi
71	Fransa	Briançon	2000	SAUR	Feshedildi
72	Fransa	Grenoble	2000	Suez	Feshedildi
73	Fransa	Neufchâteau	2001	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
74	Fransa	Venelles	2002	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
75	Fransa	Lanvollon-Plouha	2002	Veolia/ Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
76	Fransa	Cherbourg	2002	Veolia	Fesheldi / Sözleşme yenilenmedi
77	Fransa	Castres	2003	Suez	Feshedildi

78	Fransa	Varages	2003	Suez	Feshedildi
79	Fransa	Embrun	2006		
80	Fransa	Saint-Paul (La Réunion)	2006	Veolia	Feshedildi
81	Fransa	Châtellerault/ Naintré	2007	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
82	Fransa	La Fillière	2007	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
83	Fransa	Tournon-sur-Rhône	2007	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
84	Fransa	Belley	2008	Alteau	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
85	Fransa	Digne-les-Bains	2009	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
86	Fransa	Greater Rouen	2009	Veolia, Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
87	Fransa	Albi	2010	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
88	Fransa	Annonay	2010	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi

89	Fransa	Lacs de L'Essonne	2010	Veolia/Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
90	Fransa	Barousse Comminges Save	2010	SEM Pyrénées	Feshedildi
91	Fransa	Paris (merkez)	2010	Veolia /Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
92	Fransa	Saint-Jean-de-Braye	2010	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
93	Fransa	Tarnos, Ondres, Boucau and St-Martin-de-Seignaux	2010	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
94	Fransa	Bordeaux	2011	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
95	Fransa	Évry Centre Essonne	2011	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
96	Fransa	Eaux Barousse Comminges Save	2011	SEM Pyrénées	Feshedildi /sözleşme yenilenmedi
97	Fransa	Bordeaux	2011	Suez	feshedildi / Planlı fesih
98	Fransa	Evry Centre Essonne (Büyük Paris)	2011	Suez	Feshedildi / planlı sona erme
99	Fransa	Jonzac	2011	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi

100	Fransa	Montbeliard	2011	Veolia	Feshedildi
101	Fransa	Greater Nantes	2011	Veolia/Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
102	Fransa	Brest	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
103	Fransa	Gâtine	2012	Suez	Feshedildi
104	Fransa	Muret	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
105	Fransa	St Malo	2012	Veolia	Feshedildi
106	Fransa	Eau des collins (Aubagne)	2013	Veolia	Feshedildi
107	Fransa	Vernon	2013	Veolia	Feshedildi
108	Fransa	Rennes	2013	Veolia	Feshedildi / Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
109	Fransa	Nice	2013	Veolia	Feshedildi/ Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
110	Fransa	Gâtine	2012	Suez	Feshedildi
111	Fransa	Muret	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
112	Fransa	Saint-Malo	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi

113	Fransa	Saint-Pierre des Corps	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
114	Fransa	Argenton-sur-Creuse	2013	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
115	Fransa	Capbreton	2013	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
116	Fransa	Fleury les Aubrais	2013	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
117	Fransa	Nice	2013	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
118	Fransa	Rennes	2013	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
119	Fransa	Valence	2013	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
120	Fransa	Vernon	2013	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
121	Fransa	Aubagne / La Penne -sur- Huveaune	2014	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
122	Fransa	Blois	2014	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi

123	Fransa	Capesterre-Belle-Eau (Guadeloupe)	2014	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
124	Fransa	Castelsarrasin	2014	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
125	Fransa	Courgent	2014	Suez	Feshedildi
126	Fransa	Fort de France -Lamentin - Saint Joseph - Schoelcher (Martinique)	2014	Suez/Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
127	Fransa	Montpellier	2014	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
128	Fransa	Pays de Nay	2014	SAUR	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
129	Fransa	Troyes	2014	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
130	Fransa	Brest	2012	Veolia	Sözleşme süresi bitti ve yenilenmedi
131	İspanya	Medina Sidonia	2003		Feshedildi

132	İspanya	Aqua de Huesna (Alanis de la Sierra, Alcolea del Río, Almadén de la Plata, Brenes, Las Cabezas, Cantillana, Carmona, Cañada Rosal, Constantina, El Coronil, El Cuervo, El Madroño, Los Molares, Lebrija, Los Palacios y Vfca., El Pedroso, El Real de la Jara, Tocina, Vva. Del Río y Minas, El Viso del Alcor, San Nicolás del Puerto, Utrera)	2007	ACS	Feshedildi
133	İspanya	Figaró Montmany	2010	CASSA Group	Feshedildi
134	İspanya	Arenys de Munt	2011	SOREA (AGBAR)	Feshedildi
135	İspanya	Arteixo	2013	Aqualia (FCC)	Feshedildi
136	İspanya	La Línea de la Concepción	2013	Aqualia (FCC)	Feshedildi
137	İspanya	Alfes	2014	Aigües de Catalunya	Şirket geri çekildi
138	İspanya	Ermua	2014	Suez	Feshedildi
139	İspanya	Estella delMarqués	2014	Aqualia	Feshedildi
140	İspanya	Guadalcacín	2014	Aqualia	Feshedildi
141	İspanya	Montornés del Vallès	2014	Familiar privada	Planlı sona erme
142	İspanya	Torrecera	2014	Aqualia	Sonlandı
143	İtalya	Regiio Emilia	2012	Suez	Feshedildi
144	İtalya	Varese	2012	a2a	Feshedildi

145	Kanada	Hamilton	2004	American Water	Feshedildi / Sözleşme süresi bitti ve yenilen-medi
146	Kanada	Hamilton	2006	Enron	
147	Macaristan	Kaposvar	2007	Suez	Sözleşme süresi bitti ve yenilen-medi
148	Macaristan	Pecs	2011	Suez	Feshedildi
149	Macaristan	Budapeşte	2012	Suez	Feshedildi

Kaynak: Emanuele Lobina, Satoko Kishimoto, Olivier Petitjean, *Here To Stay,* PSIRU, November 2014 veEmanueleLobina ve David Hall, *List of water remunicipalisations worldwide*, PSIRU, November 2013.

Tablo 2. Orta ve düşük gelir düzeyi grubunda yer alan ülkelerde su hizmetinde yeniden belediîleştirme (2014 itibariyle)

Sıra No	Ülke	Şehir	Tarih	Şirket	Statü
1	Arjantin	Buenos Aires	2006	Suez	Feshedildi
2	Arjantin	Buenos Aires Province (74 kent)	2002	Enron	Feshedildi
3	Arjantin	Buenos Aires Province (Gran)	2006	Impregilo	Feshedildi
4	Arjantin	Santa Fe ve Rosario	2006	Suez	Feshedildi
5	Arjantin	Tucuman	1998	Veolia	Feshedildi
6	Bolivya	Cochahamba	2000	Bechtel	Feshedildi
7	Bolivya	La Paz /El Alto	2007	Suez	Feshedildi
8	Cape Verde	National	2005	Aguas de Portugal	Feshedildi. Özel şirket sattı.

9	Çin	Da Chang (Shanghai)	2004	Thames	Şirket çekildi.
10	Çin	Shenyang	2002	Suez	Feshedildi
11	Endonezya	Bandung Bali	2013	Ma-hasaraBua-na, Intan Dyandra Mulya, De-wata Artha Kharisma	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
12	Fas	Rabat-Salé Bölgesi	2014	Redal (Veolia)	Şirket sattı.
13	Fas	Tanger-Tétouan	2014	Amendis (Veolia)	Şirket sattı.
14	Gambiya		1995	Veolia	Şirket sattı.
15	Gana	Ulusal	2011	Vitens, Rand Water	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi.
16	Gine	Conakry ve 16 küçük kent merkezi	2003	SAUR ve Veolia	Şirket geri çekildi
17	Güney Afrika	Amahthali (Stut-trheim)	2005	Suez	Feshedildi
18	Güney Afrika	Johannesburg	2006	Suez	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
19	Güney Afrika	Nkonkobe (Fort Beaufort)	2002	Suez	Feshedildi
20	Gürcistan	Tiflis		Veolia	Feshedildi
21	Hindistan	Latur	2012	SPML (shubash Projects and marketing Ltd)	Feshedildi
22	Kazakistan	Ust-Kame-nogorsk	2007	IR_Group	Feshedildi
23	Kazakistan	Almati		Veolia	Feshedildi

24	Kazakistan	Astana	2003	Veolia	Şirket geri çekildi
25	Kolombiya	Bogota	2004	Suez	Feshedildi
26	Kolombiya	Bogota	2010	GasCapital	Feshedildi
28	Lübnan	Tripoli	2007	Suez	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
27	M. Afrika Cumhuriyeti	Bangui	2001	SAUR	Feshedildi
32	Makedonya	Makedonya	2007	Berlinwasser International	Feshedildi
29	Malezya	Kuala Lumpur (Selangor state)	2014	Syabas, PNSB, SPLASH; ABASS	Planlanarak bitirildi
30	Malezya	Indah Su Konsorsiyum (hijyen)	2001	Prime Utilities	Şirket sattı.
31	Mali	Bamako	2005	SAUR	Feshedildi
33	Mozambik	Beira, Nampula, Quelimane ve Pemba	2008	Aguas de Mozambique (SAUR and Aguas de Portugal)	Sözleşme sona erdive yenilenmedi
34	Mozambik	Maputo	2010	Aguas de Portugal	Feshedildi
35	Özbekistan	Buhara	2007	Veolia	Feshedildi
36	Özbekistan	Semerkant	2007	Veolia	Feshedildi
37	Tanzanya	Dar-es- Salaam	2005	Biwater	Feshedildi
38	Türkiye	Antalya	2002	Suez	Feshedildi

39	Uganda	Kampala	2004	ONDEO	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
40	Ukrayna	Lugansk	2012	Rosvodokoanal	Feshedildi
41	Ukrayna	Kirovograd	2008	Water Services LLC	Feshedildi
42	Uruguay	MaldonadoDepartment	2005	Aguas de Bilbao	Feshedildi
43	Uruguay	MaldonadoDepartment	2006	Suez	Feshedildi
44	Ürdün	Amman	2007	Suez	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
45	Venezüella	Monagas eyaleti	2001	FCC	Sözleşme sona erdi ve yenilenmedi
46	Venezüella	Ulusal ölçek	2002	Aguas de Valencia	Feshedildi
47	Vietnam	Thu Duc	2003	Suez	Feshedildi

Kaynak: Emanuele Lobina, Satoko Kishimoto, Olivier Petitjean, *Here To Stay, PSIRU,* November 2014 ve Emanuele Lobina ve David Hall, "List of water remunicipalisations worldwide", *PSIRU,* November 2013.

Yeniden beledîleştirme dalgası, su hizmetinin yanı sıra diğer hizmet alanlarında görünür hale gelmektedir. Avrupa'daki örneklerle devam edelim.

AVRUPA'DA YENİDEN BELEDÎLEŞTİRME

İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde, baş gösteren yeniden beledîleştirme eğilimi, adeta bir akım haline gelmek suretiyle açık bir biçimde görünür oldu. Özel su şirketlerinin vatanı olan Fransa'da, su hizmeti ve ulaşım, birçok şehirde beledîleştirildi. İngiltere'de hükümet politikası hala özelleştirmeyi zorlasa da belediyeler kamu hizmetlerini kendileri sunmaya başladı. Böylece hükümetin yerel harcamaları

kısması karşısında bu yöntemi tercih etmeye başladılar.[168]

Yeniden belediîleştirme örneklerinin yer aldığı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi yeniden belediîleştirme nedenlerinin başında özelleştirilmiş kamu hizmetinin devlete yüklediği yüksek maliyet gelmektedir. Denetim zayıflığı, özelleştirmeyle birlikte ortaya çıkan önemli bir başka sorundur.

Tablo 3. Avrupa Ülkelerinde Yeniden Belediîleştirmeler

Sektör	Süreç	Ülkeler	Faktörler
Su	Hizmetin belediîleştirilmesi	Fransa, Macaristan	Özelleştirmenin başarısız olması, maliyet, denetim ve sözleşme süresinin dolması
Elektrik	Yeni belediye şirketi; özel şirketlerin satın alınarak kamulaştırılması	Almanya	Özelleştirmenin başarısız olması, maliyet, denetim ve sözleşme süresinin dolması
Kamu taşımacılığı	Sözleşmelerin ve imtiyazların belediîleştirilmesi	İngiltere, Fransa	Maliyet, özelleştirmenin başarısız olması, kamusal amaçlar, denetim
Atık yönetimi	Belediye çalışanları tarafından hizmetin sunulması; belediyelerarası yakma tesisleri	Almanya, İngiltere, Fransa vb.	Maliyet, denetim, sözleşme süresinin dolması
Temizlik	Belediye çalışanları tarafından hizmetin sunulması	İngiltere, Finlandiya	Maliyet, etkinlik, istihdam, sözleşme süresinin dolması
Barınma	Belediye hizmeti	İngiltere, Almanya	Maliyet, etkinlik

Kaynak: David Hall, *Re-municipalising municipal services in Europe*, PSIRU, University of Greenwich, Mayıs 2012, s.4.

[168] David Hall, *Re-municipalising municipal services in Europe*, May 2012, PSIRU [www.psiru.org]

Yeniden belediîleştirme akımına ileri kapitalist ülkelerden örneklerle daha yakından bakalım.

Almanya

Almanya'da belediîleştirmenin en çok görüldüğü sektör, enerji sektörüdür. Sadece enerji sektöründe, 2007 ile 2012 yılı arasında 63 yeni yerel kamu işletmesi kurulmuş, 190'ın üzerinde elektrik dağıtım ağı belediîleştirilmiştir. Kampanyalar ve referandumlarla, Hamburg, Stutgart, Bielefeld, Bremen, Frankfurt ve Berlin gibi büyük şehirlerde enerji sektörü belediîleştirilmiştir. Bazı büyük belediye ve bölgesel yönetimlerde (länder) büyük gruplarda elektrik şirketleri satın alınmıştır.[169] Almanya'da enerji dağıtımının büyük çoğunluğu özel şirketlerin değil artık belediyelerin elindedir. Belediyeler, şimdiden, bir takım imtiyaz sözleşmelerinin 2015/2016 yılında sürelerinin bitmesinden sonra, bu hizmetleri kendileri üstlenmeye hazırlanıyor.[170] Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Yeşiller, Sol ve Hıristiyan Demokrat Birliği'nin (CDU) bir grubu tarafından belediîleştirmeler destekleniyor.

Almanya'da enerji sektöründe yaşanan belediîleştirmelerin nedenlerinin başında, belediîleştirmelerin yaratmış olduğu etki; kamu ile özel sektör arasında hedefler açısından bir denkliğin olmaması; denetim açığı; toplumsal ve siyasal nedenler; yüksek işlem maliyetlerinin olduğu saptanmıştır.[171] Bütün bu nedenlere karşın, Alman enerji sektöründe meydana gelen son değişiklikler, Vatandaş İnisiyatiflerinin mücadelesi ile ortaya çıkmıştır. Hamburg, Suttgart, Bielefeld, Bremen, Frankfurt ve Berlin'de yürütülen kampanyalarla halk oylamalarının etkisinin altını çizmek gerekir.[172]

---

[169] Hall, *Re-municipalising..., s.5.*

[170] Susan Halmer ve Barbara Hauenschild, *Remunicipalisation of public services in EU*, OGPP, 2014, s. 54.

[171] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation ..., s. 61.*

[172] Vatandaş inisiyatiflerine örnek olarak enerji alanında gerçekleştirilen Berlin Enerji Referandumu gösterilebilir. http://www.kimyamuhendisleriplatformu.org/DR/life/almanyada-%C3%B6zelle%C5%9Ftirme-dalgas%C4%B1-tersine-mid%C3%B6n%C3%BCyor (erişim tarihi: 10.10. 2014); ayrıntılı bilgi için *bkz.* Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation..., s.65.*

Almanya'da su sektöründe en büyük Kamu-Özel Ortaklığı, uzun bir toplumsal mücadelenin sonunda 2013 yılında sona erdirilmiştir. Berlin kentinde suyun yeniden belediîleştirilmesi oldukça yüksek bir maliyetle gerçekleşmiştir. 2004 yılında Bolivya ve Venezuela'daki su mücadelesi yürüten platformlardan esinlenerek, 2006 yılında Berlin Su Platformu (BerlinerWassertisch) kurulmuştur. 2007 yılından itibaren suyun yeniden belediîleştirilmesini isteyen Platform, gizli kapaklı sözleşmelere karşı etkili kampanyalar yürütmüştür.

Berlin'de Berlin Su Şirketi (BWB) ile özel ortakları arasındaki anlaşmanın niteliğinin idare hukuku çerçevesinde olması için 2011 yılında bir referandum yapılmıştır. Bu referandumda, 666 bin 235 Berlinli, su hizmetinin özel hukuk değil kamu hukuku ilkelerine göre sunulması kararını desteklemiştir. 2011 yılı Şubat ayında yapılan referandum, demokrasi ve kent hakları açısından büyük bir öneme sahiptir.[173] Bu karar Berlin'de suyun yeniden belediîleştirilmesinin önünü açmıştır. 2013 Eylül ayında hükümet, vatandaşların güçlü baskısı nedeniyle özel şirketin hisselerini geri almaya karar vermiştir. Almanya'daki büyük Kamu Özel Ortaklığı projelerinden biri böylece 2013 yılında örgütlü muhalefetin etkisiyle sona erdirilmiştir.[174]

Almanya'da belediyeler; atık yönetimi, konut ve kamu taşımacılığı gibi alanlarda kamu hizmetlerini belediye eliyle sunmaya başladılar. Yerel yönetimlerde harcamaların kısılması yönündeki baskılar yeniden belediîleştirmeye yol açmış görünüyor.

Alman belediyelerinde yukarıdakilere ek olarak, yeniden belediîleştirilen hizmet alanlarının bir listesini vermek gerekirse şunlar söylenebilir: Atık depolama, kanalizasyon, su, kamu taşımacılığı, hastane, sosyal bakım, sosyal konut, yüzme havuzu, tiyatro, market, festival ve güvenlik.

---

[173] Philipp Terhort, "From de-privatisation to demands for democratisation", 23 June 2014, [http://www.tni.org/article/remunicipalisation-berlin-after-buy-back]

[174] http://europeanwater.org/news/news-from-the-ground/256-berlin-water-back-in-public-hands

Fransa

Fransa'da 2000'de nüfusun yüzde 75'i su hizmetini özel şirketlerden temin ediyordu. Avrupa'da İngiltere'den sonra su sektörünü en fazla özelleştiren ülke Fransa'ydı. Suez ve Veolia'nin (ve bunlardan daha küçük SAUR grubunun) hâkim olduğu bu sektörde, su şirketlerinin siyasal partilerle kurdukları yakın bağlantılar, suyun yanı sıra atık yönetimi, inşaat, cep telefonu ve televizyon gibi diğer hizmetlerin özelleştirilmesini de kolaylaştırmıştı.1980 ve 1990'lı yıllarda, bu su şirketleri hâkim pozisyonlarını sürdürdüler.[175] 2000'lerde ise bu kalıp değişmeye başladı. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi önemli sayıda belediye su şirketleriyle olan sözleşmelerini sonlandırıp, hizmetin belediyeler eliyle verilmesine karar verdi. Grenoble, suyun yeniden belediîleştirildiği ilk şehir oldu. Yeşiller ve sol partiler ile özellikle çevrecilerin dâhil olduğu kampanyaların ardından, başka şehirler de Grenoble'un izinden gitti.

2010 yılında Paris Belediye Meclisi'nin kararı ile su hizmeti yeniden belediîleştirildi. Belediye, ilk yıl su fiyatında yüzde 8 indirime gitti ve aynı zamanda 35 milyon Euro tasarruf sağlamış oldu. Paris'te parlak bir kamulaştırma örneği söz konusuydu.

Paris örneği, hangi siyasal eğilimden olursa olsun diğer belediyelerin de belediîleştirmeye yönelmesi sonucunu doğurdu. 2013 yılında UFC Que Choisir tarafından yürütülen Fransa'da su fiyatları araştırması, nüfusu yüz binden yüksek olan Fransız kentlerinde, en ucuz suyun kamu otoriteleri tarafından sağlandığını ortaya koydu.[176]

---

[175] David Hall, Emanuele Lobina and Philipp Terhorst, "Re-municipalisation in the early twenty-first century: water in France and energy in Germany", *International Review of Applied Economics*, 27:2, s.199.

[176] *Reuters*, 08.07.2014, "Paris's return to public water supplies makes waves beyond France", [http://www.reuters.com/article/2014/07/08/water-utilities-paris-idUSL6N0PE57220140708]

Tablo.4: Fransa'da Yeniden Beledileştirme (Su)

Belediyeler	Nüfus	Karar tarihi	Açıklama
Bordeaux	670.691	2011	İl genel meclisi, 2011 Temmuz'unda karar aldı. Sözleşmenin sona ermesinden sonra (2018) suyun yeniden devlet tekeli olarak sunulması karara bağlandı.
Grenoble	158.000	2001	Kamu – Özel Ortaklığı'nın başarısızlığı ve yolsuzluk skandallarından sonra belediileştirildi.
Nantes	595.902	2011	2011 yılının sonunda belediye SAUR'dan su hizmetini devraldı. Hala Veolia'nın sözleşmesinin geçerli olduğu yerler var. 2015 ve 2016'da bu sözleşmeler de sona erecek.
Paris	2.215.197	2010	Suez ve Veolia ile sözleşme süresinin dolması üzerine belediileştirildi.

Kaynak: *EPSU Conference* Mayıs 2012 http://www.epsu.org/a/8357

Fransa'da toplu taşımacılık alanında da yeniden kamulaştırma eğilimi gözlenmektedir. 2010 yılında tüm partilerin desteği ile geçen bir kanun, iki ya da daha fazla belediyenin "yerel kamu teşekkülü" kurmasına imkân tanıdı. Yerel kamu teşekkülü olarak kurulan bu şirketlerin, yerel kamu hizmetlerini üstlenmeleri öngörüldü. Kanunun çıkmasından sonra, bir yıl içerisinde, kamu-özel ortaklıklarının yerine ve özel şirketlerin üstlendiği hizmetleri almak üzere 22 yerel kamu teşekkülü kuruldu.[177]

Özel su şirketleri Fransa'da bir asır boyunca, İngiltere ve Galler'de ise 1989'da Thatcher'in özelleştirmelerinden sonra sektörde hâkimiyetlerini sürdürdüler. Özel şirketler, İspanya, İtalya ve Danimarka'da su hizmetinin karşılanmasında önemli bir paya sahip oldular. Bununla birlikte suyun özelleştirilmesi girişimleri her yerde büyük bir dirençle karşılaşmıştır. Su hizmetinde kamu mülkiyeti giderek artmaktadır. İtalyanlar 2011 referandumu ile daha fazla su özelleştirmesini reddettiler. Berlin'de 2013 yılında, Veolia ve RWE'den su hizmeti geri satın alınarak Berlinwasser'e verildi. Aynı yılın Mayıs ayında Atina'da bir mahkeme suyun özelleştirilmesini sağlık gerekçesiyle engelledi. Bunların yanı sıra Avrupa'da su hakkı ile ilgili çok sayıda kampanya sürdürülmektedir.

İngiltere

İngiltere'de yerel yönetimlerin bir kısmı daha önce yapılan sözleşmelerin bitmesiyle kamu hizmetlerini yeniden belediîleştirmeye başladılar. APSE tarafından 2011 yılında yapılan bir anket, 140 yerel yönetimin 80'ninin, çöp toplama, geri dönüşüm, sokak temizleme, barınma, yemek hizmetleri, teknoloji gibi alanlarda kendilerinin hizmet sunmaya başladığını ortaya koydu.[178]

Su hizmeti alanında belirgin bir yeniden belediîleştirme olgusundan söz edilemeyen İngiltere'de yapılan araştırmalar, nü-

[177] Hall, *Re-municipalising municipal services in Europe.*

[178] Hall, *Re-municipalising ...s. 6.*

fusun yüzde 70'inin su hizmetinin yeniden belediyeler tarafından sunulmasını tercih edeceğini gösteriyor.[179]

Islington Meclisi Örneği

Londra'nın kasabalarından biri olan Islington, 201 bin civarında nüfusa sahip bir kent. 2010 yılında Islington Belediye Meclisi, özel şirketle yapmış olduğu endüstriyel temizleme sözleşmesini yenilememe kararı aldı; belediye şirketi kurarak bu hizmeti belediyenin devralmasını sağladı.[180]

Islington Belediye Meclisi, yeniden belediîleştirme sürecinde, işçiler için daha iyi ücret ve çalışma koşulları konusunda bağlayıcı bir hükmü kabul etti. Ardından akademisyenlerden, yerel yönetim temsilcilerinden ve sağlık hizmetlerinden, sendikalardan, NGO'lardan ve işadamlarından oluşan bir "adalet komisyonu" kurdu. Bu komisyonun görevi, kenti daha yaşanabilir hale getirecek politikalar önermekti. Islington Belediye Meclisi, ulusal asgari ücretten daha yüksek bir asgari ücret de belirleyerek, "daha iyi bir ücretin, hizmetleri iyileştireceğini ve etkin bir tasarrufa yol açacağını ve bunun da yoksulluk riskini azaltarak iyi bir örnek teşkil edeceğini" savunmaktadır.[181]

Kamu Taşımacılığında Kamu-Özel Ortaklığı'nın Belediîleştirilmesi

Londra metrosu kamu taşımacılığı açısından önemli bir araçtır. Dünyanın en eski metrosu, 2003 yılında kısmen özelleştirilmiş ve bu özelleştirme, Kamu-Özel Ortaklığı modelinin ideolojik köşe taşı olarak sunulmuştur. 2004 yılında *Metronet* ve *Tube Lines*, Londra metro altyapısını, durakları ve trenleri 30 yıllık bir imtiyaz sözleşmesiyle satın aldılar. *Metronet*, bu KÖO projesini gerçekleştirecek olan konsorsiyumdu. Beş ortaktan oluşan bu konsorsiyumun ortakları şunlardı: *Thames Water, EdF, Balfour Beatty, WS Atkins ve Bombardier*. Diğer konsorsiyum *Tube Lines*, *Amey* ve *Bechtel* şirketlerinden teşekküldü.

[179] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation* ..., s. 105.
[180] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation*... s. 157.
[181] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation*..., s. 157.

Metronet'in 2007 yılında iflasını sunmasıyla bu KÖO uygulaması skandal bir uygulama olarak tarihe geçti. Londra metro sisteminin bakımı ve yenilenmesinden sorumlu olan *Metronet*'in iflas etmesi sonucunda, ilgili sözleşme 2007 yılında sonlandırıldı. Bu örnekte, *Metronet*'in borçlarının yüzde 95'i devlet garantisi altına alınmıştı. Nitekim şirket iflas ettiğinde Ulaştırma Bakanlığı, projenin borçlarına karşılık 1,7 milyar sterlin[182] ve geri kalanı da sigorta ödemeleri olmak üzere iki milyar sterlin ödeme yapmak zorunda kalmıştı.[183] 2010 yılında *Tube Lines* iflas ettiğini bildirdi. İflasın üzerine, Londra Metrosu, *Tubes Lines*'ın hisselerini 310 milyon sterline geri satın aldı. Dönemin Muhafazakâr Parti'den belediye başkanı Boris Johnson bu miktarı "Londra için mükemmel bir haber" diyerek yorumlasa da o dönemde yapılan harcamalar kamu idaresinin sırtındaki yükü ağırlaştırmaya devam ediyordu. *Tube Lines* örneğinde kamunun sadece avukatlara yaptığı harcamanın 400 milyon sterlini bulduğu anlaşıldı.[184] Londra kamu taşımacılığında, iki büyük kamu-özel işletmesinin sözleşmeye aykırı davranmasında sonra sözleşmelerine son verilmesiyle yerine belediyeler tedarikçi oldular. Burada sadece öne çıkan kamu-özel ortaklıklarından söz edilmiştir; Birleşik Krallıkta kamu-özel ortaklığı sonlandırılan çok sayıda şirket vardır.[185]

Finlandiya

Finlandiya'da da belediye ve diğer kamu kuruluşlarının yüzde 20'si, şirketlerle sözleşmelerinden vazgeçerek belli kamu hizmetlerini yeniden belediîleştirme yoluna gitmişlerdir. Belediîleştirilen hizmetlerin başında temizlik hizmeti gelmekle birlikte listede; sosyal hizmetler, yemek, muhasebe, ısıtma

[182] Yiğit Karahanoğulları, "Kamu Özel Ortaklığının Mali Değerlendirilmesi", *SBF Dergisi*, Cilt 67, No. 2, 2012, s. 119.

[183] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation*..., s. 155.

[184] Halmer ve Hauenschild, *Remunicipalisation*..., s. 155.

[185] *The Guardian*, 10 Aralık 2014, Deborah Orr, "Choice in public services is a myth exploited by big corporations" http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/dec/10/choice-public-services-myth-big-corporations.

ve ambülans gibi hizmetler de vardır. Yeniden beledîleştirmenin Finlandiya'da öne çıkan gerekçesi hizmetlerin niteliğinin iyi olmamasıdır. Kamuoyu yoklamalarına göre, halkın yüzde 76'sı kamu hizmetlerinin özel şirketlerce temin edilmesine karşıdır.[186]

Polonya

Polonya'da özel atık şirketlerinin iyi çalışmamasından dolayı, yasama organı, bütün atık yönetimi sisteminin yeniden belediyenin sorumluluğu ve denetimine verilmesini kabul eden bir yasayı geçirdi. 1 Temmuz 2013 tarihi itibariyle bu süreç "atık yönetim devrimi" olarak adlandırıldı.[187]

Batı kapitalizminin farklı gelişmişlik seviyesindeki seçilmiş ülkelerinden kısa kesitler sunduktan sonra yeniden beledîleştirme akımının yaslandığı gerekçelere yönelik toplu bir değerlendirme yapmak anlamlı olacaktır.

YENİDEN BELEDÎLEŞTİRMENİN GEREKÇELERİ

Avrupa'da kamu hizmetlerinin yeniden beledîleştirilmesine gerekçe teşkil eden ve en sık rastlanan unsur sözleşme sürelerinin dolması ve sözleşmelerin yenilenmemesidir. Belediyelerin çoğu bakımından, tazminat nedeniyle şirketlerle yapılan sözleşmeleri zamanından önce feshetmek güçtür; bu nedenle sözleşme sürelerinin bitmesini bekleyerek beledîleştirme yolu tercih edilmektedir. Hiç şüphe yok ki, 'sözleşme süre bitimi' gerekçesi, oldukça biçimsel bir gerekçedir. Thatcher'in, "başka yolu yok" şeklindeki ünlü sloganı düşünüldüğünde, özel mülkiyet rejimine ve piyasa gereklerine tümüyle tabi kılınmış bir mal ve hizmet üretimi dünyasında, sözleşme süresinin bitmesinin ne önemi olurdu ki? Dolayısıyla şekli gerekçelerin ötesine

[186] Hall, *Re-municipalising* ...,s.6.

[187] Helmutt Wolmann, "Public and social services provision in European countries From public/ municipal sector to market liberalisation – and then what?", to be presented to the EGPA workshop to be held in Speyer on September 10-12, 2014, s. 19. URL: http://amor.cms.hu-berlin.de/~h0598bce/docs/Wollmann.provision_of_public_and_social_services.draft_paper.pdf [Erişim: 29.10.2914]

bakmak, konuyu açıklığa kavuşturmak bakımından zorunludur. Farklı ülkelerdeki yeniden belediîleştirme örnekleri gözden geçirildiğinde, ana gerekçenin,"pahalı ve kalitesiz hizmet üretimi ve sunumu" olduğu görülmektedir. Hatırlanacağı gibi kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve kamusal hizmet alanlarının çeşitli yollarla özel girişime açılması hep şu iddiaya yaslanmıştı: "Özelleştirme daha ucuz ve daha kaliteli hizmet sunumu için elzemdir!" Oysa uzun sayılabilecek deneyimlerin ardından gerçeğin tam da tersi istikamette olduğu görülmüş oldu.

Bu temel gerekçenin yanı sıra özel sektörün performansı ile ilgili sorunlar da belediîleştirmelerde gösterilen bir başka önemli gerekçeyi oluşturur. Londra'da taşımacılık alanında kamu özel ortaklığının batması ile sözleşme süresinin dolmasını beklemeden kamulaştırma işlemi yapılmıştır. Almanya ve Macaristan'daki belediîleştirmelerde de sözleşme sürelerinin dolması beklenmeden sözleşmeleri sonlandırılmış birçok örnek vardır.

Maliyet ve etkinlik gerekçesi, yeniden belediîleştirmelerde en önemli gerekçe olarak öne çıkmaktadır. Hizmetin kamuya maliyetinin düşürülmesi ve daha etkin bir hizmet sunulması amacıyla belediîleştirme yapılmaktadır. Almanya'da, İngiltere'de ve Finlandiya'da belediyeler, çoğunluklu bu gerekçe ile belediîleştirme yolunu benimsemektedir.

Belediîleştirmeye gerekçe olarak sunulan bir başka unsur da kamu hizmetinin öncelikleridir. Almanya'da kamu hizmetinin önceliklerinin denetim ve etkin hizmet sunumu olduğu, bu nedenle de enerjide belediîleştirme yönteminin tercih edildiği anlaşılmaktadır. İhale ve denetim sürecinde işlem maliyetlerinin yüksekliği de gerekçelerden birini oluşturur.

Avrupa'daki belediîleştirmenin gerekçeleri, neoliberal belediyeciliğin savunulmasında yararlanılan ana argümanları çürütmüştür. KİT'lerin özelleştirilmesinin sonucunda, monopol/ oligopol fiyatlandırma ortaya çıkmış, yatırımlar düşmüştür. Ayrıca, buralarda çalışan işçilerin yararına bir şey de gerçekleşmiş

değildir. Kamu politikalarında denetim kaybedilmiştir. Bu olgu neticesinde; su, enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde dev çokuluslu oligopoller yaratılmıştır.

Son yılların en parlak illüzyonlarından birini yaratan kamu-özel ortaklığı adını alan hizmet sunma biçimi, denetimin kaybedilmesine yol açmış; işlem maliyetlerini arttırmış ve kusurlu sözleşmeler yaratmıştır.

Neoliberal belediyecilik anlayışında öne çıkan tezlerden bir diğeri, dış kaynak kullanımının kazanç yaratacağı beklentisiydi. Dış kaynak kullanımı genel olarak bir kazanç sağlamadığı gibi, ücretlerde kesintiye, istihdamın düşmesine, güvenliğin azalmasına ve denetim boşluğuna yol açmıştır.

YENİDEN BELEDÎLEŞTİRME VE İSTİHDAM SORUNU

Özelleştirme süreci, işçileri işinden ederken, neoliberal kamu hizmeti anlayışı da onları güvencesiz çalışma koşullarına terk etmişti. Özelleştirmelerin sonucunda işsiz kalan milyonlarca insan işsizlikle boğuşmak zorunda kaldı. Neoliberal dönemde daha kötü çalışma koşullarına ve daha düşük ücretlere rıza gösterdiler. Sendikaların aynı dönemde güçlerini yitirmeye başlaması, işçilerin pazarlık kabiliyetini de olumsuz yönde etkiledi.

Yeniden belediîleştirme dalgasının istihdam açısından etkileri ve sonuçlarını öngörmek için oldukça erken olabilir. Ancak, kent hakları için mücadele eden toplumsal hareketlerin emekçilerin koşullarını ve ücretlerini taleplerine eklemesi, sendikalarla işbirliği yapmanın koşullarını oluşturması, bu sürecin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Kamu hizmetlerinde birçok işçi sendikasının, özelleştirme yerine kamu sahipliğini tercih ettiği bilinmektedir. Siyasal partiler veya kampanyaları örgütleyenlerin dikkatinden kaçsa bile, sendikalar yeniden belediîleştirmenin istihdam yaratma, ücret-

lerde artış ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi boyutuna öncelik vermektedir. Ayrıca, varoluşları gereği, işçilerin çıkarlarının her koşulda korunmasını güvence altına almak zorundadırlar.

Birçok yeniden beledîleştirme örneğinde sendikaların nötr bir tutum benimsedikleri gözlenmiştir. Ücret ve çalışma koşullarında anlaşma sağlanamadığı bazı durumlarda ise, yeniden beledîleştirmeye karşı çıkan sendikalar da mevcuttur. Ancak sendikaların çoğunluğu, yeniden beledîleştirme kampanyalarına açık destek vermekle kalmamış, kampanyalarda en aktif çalışmaları da yürütmüşlerdir.

Her koşulda işveren değişikliği işçiler açısından bir belirsizlik durumudur. Bu açıdan, yeniden beledîleştirme bile, işçiler açısından somut normlar içermediği sürece belirsiz bir gelecek anlamına gelir. Kariyer beklentisi, ücret ve çalışma koşulları, toplu pazarlık ve sendika temsilciliği gibi birçok başlığın belirsiz kalması, yeniden beledîleştirme sürecinde ele alınması gereken önemli başlıklardandır.

Yeniden beledîleştirme dalgasından önce neoliberal dönemde, neoliberal belediyecilik anlayışının hâkim olduğu dönemde ortaya çıkan Latin Amerika'daki toplumcu belediyecilik deneyimlerine bakalım.

2. LATİN AMERİKA'DA TOPLUMCU BELEDİYE DENEYİMLERİ

Toplumcu belediye yaklaşımı, neoliberal politikaların üstünlüğünü ilan ettiği bir dönemde, Latin Amerika topraklarında yeniden boy verdi. Porto Alegre şehrinde uygulanan katılımcı bütçe modeli, yirmi birinci yüzyıla girerken, belediye yönetimine halkın katılımını gerçekten sağlayan yeni bir yönetim anlayışı olarak kısa sürede birçok belediyeye rehberlik etmeye başladı. Böylece Latin Amerika'da hayat bulan toplumcu belediyecilik modeli, halkın katılımına olanak sağlayan katılımcı mekanizmaların geliştirilmesiyle iki bin yılına yaklaşırken yerel yönetimlerde demokratikleşme arayışında yeni bir soluk oldu.

Aynı dönemde toplumcu belediye uygulamalarının görüldüğü başka yerler de vardır. En dikkat çekici olanların başında Hindistan'daki Kerala deneyimi gelir. Kerala bölgesinde, toplumcu belediyecilik, 1996 yılında, *Halkın Planlaması Kampanyası* modeli ile hayata geçirilmiş ve uygulandığı dönemde yerli halkın yaşamını iyileştiren sonuçlar elde edilmiştir. Kerala'da toplumcu belediyecilik, halkçı bir planlama modeli olarak kendini var etmiş, belediyeler çok kısıtlı olanaklara rağmen vatandaşların desteği ile yerel kalkınmayı başarmışlardır. Kerala'da halkın planlamaya doğrudan katılımı kampanyası ile başlayan deneyimin dört yıllık bilançosu içinde inşa edilen 460.000 konut, tamir edilen 154.000 ev ile inşa edilen birçok hastane ve kamusal alanlar yer almıştır. Toplumsal mekânın fizik özelliklerinin değişimi yanında, okul öncesi eğitimin bütün nüfusu kapsar hale getirilmesi ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin iyileştirilmesi gibi hususlar da toplumcu belediyeciliğin hane-

sine yazılması gereken hizmetlerdir.[188] Hindistan deneyimini burada sonlandırıp, bu bölümün üst başlığı gereği, çağdaş toplumcu belediyecilik deneyimlerinin olgusal temelleri için Latin Amerika'ya dönmek anlamlı olacaktır.

PORTO ALEGRE VE KATILIMCI BÜTÇE MODELİ

> *Otuz yıldır sokağının kaldırımlarının döşenmesini bekleyen... bir kadın: 'bir geçit yapacağım, bir bahçe ekeceğim, evimi boyayacağım ve yeni ayakkabılar alacağım.'*[189]

Porto Alegre'de katılımcı bütçe uygulaması, 1989 yılında belediye başkanı Olivio Dutra yönetiminde başlatılmış ve daha sonraki Tarso Genro ve Rapul Pont yönetiminde geliştirilmiştir. Katılımcı bütçe süreci; halk katılımı, halk planlaması ve halk denetimi sistemini yaratmıştır.

Neoliberal politikaların hâkim olduğu bir dönemde, 1980'lerin sonunda Brezilya'da Porto Alegre'de toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkması, ülkenin ve şehrin siyasal yapısı düşünüldüğünde şaşırtıcı olmayacaktır. Örneğin Brezilya'da 1960'lar ve 70'lerdeki sanayileşme sürecinde ortaya çıkan yeni örgütlü işçi hareketi, İşçi Partisi'ni (PT) ve Birleşik İşçi Merkezini (CUT) yaratmıştı. Nitekim 1980'lerin başında İşçi Partisi ve Birleşik İşçi Merkezi, Sao Paulo ve Santos yakınlarında güçlü durum-

---

[188] Kerala'da toplumcu belediye deneyimi için *Bkz.*,T. M. Thomas Isaac, "Kerala's People's Plan Campaign 1996-2001", Manoranjan Mohanty vd. (ed.) *Grass-Roots Democracy in India and China: The Right To Participate,* Sage Pub., 2007, s.196. Porto Alegre ve Kerala deneyimleri, bazı açılardan birbirine benzer özellikler gösterirler. Her iki şehir, güçlü bir demokratik mücadele geleneğine sahiptir. Kerala, uzun ve parlak bir toplumsal hareket geleneğine sahipti. Brezilya'da ise toplumsal hareketler önemli bir dönüştürücü güç haline gelmişti. 1996 yılında Kerala'da Hindistan Komünist Partisi'nin liderliğinde sol partilerden oluşan koalisyon, Marksist CPM'nin iktidara gelmesinden sonra, Halkın Planlama Kampanyası aracılığıyla yeni bir belediyecilik modelini hayata geçirmiştir. Patrick Heller, 2001, "Moving the State: The Politics of Decentralization in Kerala, South Africa and Porto Alegre," *Politics and Society*, 29:1.

[189] Tarso Genro ve Ubiratan de Souza, *Porto alegre: özgün bir belediyecilik deneyimi,* Demokrasi Kitaplığı, 1997, s.84.

daydı. Beyaz yakalılar, profesyonel meslek grupları, öğretmenler, banka çalışanları ve memurlar, İşçi Partisinde ve Birleşik İşçi Merkezinde etkili konumdaydılar. Halk hareketleri Sao Paulo çevresinde örgütleniyordu. Özellikle otomotiv sanayiinde işsizlik ve istihdamda enformelleşme hızla artıyordu.[190] Bu koşullar altında 1988 seçimlerinden sonra toplumcu belediyecilik anlayışı yükseldi. Büyük şehirlerde iktidar partisi kaybetmiş; İşçi Partisi, Sao Paulo ve Santos gibi büyük şehirlerin yanı sıra Porto Alegre ve Vitoria gibi liman şehirlerini de almıştı.[191]

Örgütlü işçi hareketinin taşıyıcı omurgasını teşkil ettiği sol dalga, yerel yönetimlerde başarılar kazanırken, belediye başkanları şahsında yerel önderler de yaratıyordu. Halkın yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması bakımından son derece atik ve cesur davranan belediye başkanları, özgün deneyimlerin yaşanmasına da önderlik ettiler. Söz gelimi Santos belediye başkanı, şehirde özel otobüs şirketini belediîleştirdi, yaygın bir sağlık klinik ağı kurdu ve limanların özelleştirilmesine karşı liman işçilerinin grevine bir günlük destek grevi örgütledi. Sao Paulo'nun ilk İşçi Partili belediye başkanı (1989-92), eğitim ve sağlığı geliştirmesi ve sosyal konut inşa etmesiyle meşhur olmuştu. Aynı zamanda İşçi Partili tüm belediye başkanları katılımcı bütçe girişimleriyle Brezilya'da toplumcu belediyecilik uygulamalarına bir yenilik getirmişlerdi.[192]

Porto Alegre'de başlayan katılımcı bütçe uygulaması, 1990 ile 2004 yılları arasında Brezilya'da, Sao Paulo, Recife, Belo Horizonte, Rio Claro, Blumenau, Santo Andre ve İpatinga gibi 250 belediyede hayata geçirildi.[193] Katılımcı bütçe deneyimi, İşçi Partisi'ne ve lideri Lula'ya genel seçimlerde başarı getiren

---

[190] Benjamin Goldfrank ve Andrew Schrank, "Municipal Neoliberalism and Municipal Socialism: Urban Political Economy in LatinAmerica", s. 453.

[191] Goldfrank ve Schrank, "Municipal Neoliberalism ...", s.454.

[192] Goldfrank ve Schrank, "Municipal...", s. 455.

[193] Blumenau ve Rio Claro uygulamalarında, katılımcı bütçe modeli başarısız olmuştur. Başarısız programlarda dikkati çeken özellik, delege sisteminin kurulmamış olması ve katılımcı bütçe modelinin hükümet temsilcileri tarafından uygulanması olmuştur. Brian Wampler, *Participatory Budgeting in Brazil*, The Pennsylvania State University Press, s., 6-7.

bir faktör olarak değerlendirilir.[194] Porto Alegre, yirmi birinci yüzyılın yağmacı kapitalizmine karşı "başka bir dünya mümkün" diyerek yola çıkan Dünya Sosyal Forumu'nun da merkezi haline geldi. Tarihsel emsal olarak Paris Komünü'nü örnek alan Porto Alegre'deki bu deneyimin, kentte ve Brezilya genelinde yayılan işçi eylemleri ile bağı önemlidir. Bir bakıma burada sözü edilen salt bir ideolojik etkilenme değildir; emekçi sınıf karakteri nedeniyledir ki 2001'de Paris Komünü'nün 130. yılı kutlamalarının en görkemlilerinden birine Porto Alegre ev sahipliği yapmıştır.

Porto Alegre deneyimi başladığında İşçi Partisi henüz hükümette değildi. Porto Alegre'deki yöneticiler, mevcut anayasanın katılımcılığa izin veren atıflarından yararlandılar. Sözgelimi Brezilya Anayasası'nda bütçe yönetiminin her aşamasında halk katılımının gerekliliğine yapılan atıf, Porto Alegre'de yönetime gelenler tarafından, doğrudan demokrasiye gerçek bir işlev kazandırmanın yöntemi oldu. Porto Alegre'nin yöneticileri, kamu yönetimini dönüştürmenin gerekli ve aynı zamanda mümkün olduğu düşüncesini, önce kentte hayata geçirmişlerdir. İşçi Partisi'nin izleyen yıllardaki seçim zaferlerinin gerisinde bu sınanmışlıkların rolü tabi ki vardır.[195]

Porto Alegre'de kent yönetimi, katılımcı bütçe modeline uyarlandı ve kamu hizmetlerinin geliştirilmesi yoluyla halkın tercihleri karşılandı. Bunlarla birlikte, kanalizasyon ağı, su sistemi, çöp toplama hizmetleri gibi altyapı hizmetleri de iyileştirildi. Sosyal hizmetler mümkün olduğu kadar geniş ve etkin uygulandı. Söz gelimi sosyal konutlara ağırlık verildi; yüzlerce kreş kooperatifi kuruldu; sağlık klinikleri ve yerel sağlık denetim sistemi geliştirildi.[196]

Porto Alegre'nin toplumcu belediyecilik anlayışına katkısının merkezinde katılımcı bütçe uygulaması gelir. Porto

[194] Marion Gret ve Yves Sintomer, *Porto Alegre,* Çev. Azer Kılıç, İthaki yay., s. 10.

[195] Gret ve Sintomer, *Porto Alegre*, s. 37.

[196] Goldfrank ve Schrank, "Municipal...", s. 455.

Alegre'de uygulanan katılımcı bütçe modeli, belediye bütçesinin belli bir kısmının halk tarafından belirlenecek önceliklere ayrılması düşüncesine dayanır. Porto Alegre'yi başarılı kılan ve diğer uygulamalardan ayırt eden husus şudur: Porto Alegre'deki katılımcı bütçe modeli, halkın kendi sorunlarını tartışacağı mekanizmaları kurmayı başarmış ve bu mekanizmalardan geçerek halkın belediye yönetimine katılmasını sağlayan demokratik katılım mekanizmasını sürekli ve işler hale kavuşturmuştur. Şehirde doğrudan demokrasi deneyimi, mahalle ölçeğinde ve yurttaşlardan oluşan meclis-temelli bir mekanizmayla geliştirilmiştir.

Bu aşamada Porto Alegre Belediyesi'nin katılımcı bütçe uygulamasının unsurlarına bakmak yararlı olabilir. Bunlardan ilki katılımcı yapıdır. Katılımcı yapı yürütme ile sivil toplum arasındaki eklem konumunda bulunur. Katılımcı sistem, eş zamanlı işleyen çifte bir mekanizmayla işler. Bir yandan bölgesel düzeyde yapılandırılmış ve hemşerilerin mahalle temelli katılımları ile örülen sistem; bununla eş zamanlı olarak tematik bir mantıkla oluşturulan bir yapı bulunur.

Katılımcı bütçenin ilk ayağı mikro yerel düzeydir. İkincisi ise şehirleri oluşturan bölgelerdir: Hemşeriler tarafından mikro -yerel düzeyde dillendirilen (okul inşası, su tedariği, sokak aydınlatması gibi) somut öneriler, bölgesel düzeyde, öncelikleri belirlemek üzere sıralanıp sınıflandırılır. Üçüncü düzeyde, belediye yatırımlarını bölüştürmek için şehrin farklı bölgelerinin önceliklerini bir araya getiren Katılımcı Bütçe Konseyi yer alır. Eş zamanlı olarak çalışan tematik meclisler ise, dinamik bir yapıdır; belli konularda (sağlık, gençler için umut, çevre sorunları gibi) çözüm üretmeye odaklıdır ve belediye düzeyindedir.[197]

Mikro-yerel düzey, bölgesel düzey ve belediye düzeylerinde katılımın nasıl işlediğine bakılacak olursa şunlar söylenebilir: Mikro-yerel düzeyde, mahalle, sokak veya apartman ölçeğinde

[197] Gret ve Sintomer, Porto Alegre, s.49.

örgütlenmiş küçük gruplar kendi önemli meselelerini kamusal alanda tartışırlar. Bölgesel düzeyde, bölge sosyo-demografik ve siyasal ölçütler temelinde on altı alt bölgeye bölünür. Bunlar, genellikle, özgül nüfus gruplarını kapsayan, en küçüğü 23 bin, en büyüğü 271 bin nüfusa sahip bölgelerdir. Bu bölgelerde her bir mahallenin sorularını kıyaslamak, karşılaştırmalı değerlendirme yapmak ve öncelikleri belirlemek gerekir. Onaltı bölge forumu için, forum işleyişi boyunca belediye sözcülüğü yapacak delegelerin sayısı belirlenir; Katılımcı Bütçe Konseyi'nin üyeleri atanır.

Bunlara paralel olarak bölgelerde şehir ölçeğinde gruplar halinde dernek üyelerini ya da bürokratları bir araya getiren tam katılımlı meclislerle tematik toplantılar gerçekleştirilir. Bunlar; trafik ve ulaşım, sağlık ve sosyal yardım, kültür, eğitim ve serbest zaman aktiviteleri, ekonomik kalkınma ve vergi, şehir planlama, kentsel ve sosyal kalkınma gibi temalardır. Tematik meclisler, kendilerini temsil etmek üzere hem tematik forumlar için delege, hem de Katılımcı Bütçe Konseyi için konsey üyesi seçerler.

Katılımcı Bütçe Konseyi, piramidin en üst seviyesinde yer alır. Onaltı bölgenin ve altı tematik meclisin her biri iki daimi konsey üyesi ve iki vekil seçer. Farklı listelerin nispi temsiline dayanan seçim, her türlü duyarlılığın temsil edilmesini sağlar. Porto Alegre Mahalle Dernekleri Birliği (UAMPA) gibi, Porto Alegre Çalışanları Sendikası (SIMPA) da biri daimi vekil biri vekil olmak üzere iki konsey üyesi tayin eder. Belediye yönetimi, ikisi daimi ikisi vekil olmak üzere dört temsilci tayin eder. Bunların ikisi Planlama Kurulu'ndan (GAPLAN[198]), diğer ikisi de Topluluk İlişkileri Koordinasyonundan (CRC) gelir. Yönetimi temsil edenlerin tartışmalara katılma hakları olmakla birlikte oy kullanma hakları yoktur.[199]

Katılımcı Bütçe Konseyi, genellikle haftada iki kez toplanır. Konsey'in görev tanımı şu başlıkları içerir: Sene boyunca katılımcı sistemi denetlemek, altı farklı düzeyde gerçekleşen süre-

[198] Gabinete de Planejamento.

[199] Gret ve Sintomer, *Porto Alegre*, s. 52-53

cin işleyiş kurallarına karar vermek, sonradan belediye meclisine sunulacak yıllık ve uzun vadeli bütçe tasarılarını onaylamak, bir önceki yılın bütçesini değerlendirmek ve nihayet bütçe düzenlemesi üzerine daimi komisyonlara delege tayin etmek.[200]

Porto Alegre'de katılım için esas kanal bütçedir; ancak halk katılımı bununla sınırlı değildir. Halk, 1980'lı yılların başından itibaren tabanda örgütlenmişti. Gecekondu birlikleri, halk konseyleri gibi çeşitli toplumsal örgütlerle doğrudan demokrasi yöneliminin örgütleriydi.[201] Şehir Konseyinin bünyesinde çocuk bakımı, atık dönüşümü gibi hususlarda, piyasa gereklerine tabi olmayan, meta dışı ilişkilerle yürüyen, daha çok antikapitalist ve yerel ekonomiyi güçlendirmeyi hedefleyen kooperatif vb. örgütlülükler yer alıyordu.[202]

Porto Alegre'de halkçı bütçeleme davranışı, İşçi Partisi iktidara geldikten sonra katılım kanallarının yaratılmasıyla kurumsallaştı. Temsilciler ile belediye idaresi arasında süren etkileşim, teknik bilgiye sahip bürokratlar ile katılımcılar arasındaki bölünmeyi engellemeye yardım etti.[203]

SAO PAULO'DA KATILIMCI BÜTÇE MODELİ

Katılımcı bütçe modeli, Sao Paulo'da 2001–2004 yılları arasında uygulanmış; Porto Alegre'de olduğu gibi hayata geçirilmişti. Sao Paulo belediye başkanı Suplicy'nin öncülük ettiği katılımcı bütçe modeli, genel amaç ve hedeflerin yan sıra vatandaşın yönetime katılımını sağlayacak bir mekanizma olarak yönetildi.

Sao Paulo'da vatandaş katılımıyla belirlenecek ve kullanılacak belediye bütçe payı 2001 yılında yüzde 5, 2004 yılında ise

---

[200] Gret ve Sintomer, *Porto Alegre*, s. 54.

[201] Porto Alegre deneyiminden çok önce 1985 yılında, kent hareketlerinde, yerel yönetimlerin ve belediye bütçesinin demokratikleştirilmesini, özellikle yoksullar bütçe payı talep ediyorlardı. Daniel Chavez Minos, "Porto Alegre, Brazil", *tni.org.*, s.8.

[202] Gret ve Sintomer, *Porto Alegre*, s. 60.

[203] Heller, 2001,"Moving the State..."

yüzde 8'e yükselmişti. Katılım mekanizmasında üç tür katılımcı bulunuyordu. Bunlardan birincisi, alt gelir grubuna mensup hemşerilerden oluşan vatandaşların oluşturduğu düzenli katılımcılardı. Bu grup, Ocak- Nisan döneminde meclislere katılarak, kendi içinden delege seçiyordu. İkinci grup katılımcılara delegeler deniyor ve 20 kişi başına 1 delege seçilmesi yöntemiyle belirleniyordu. Delegeler, kent sorunlarına çözüm üretme amacıyla bölgesel forumları örgütlemekten sorumluydu. Üçüncü grup katılımcılar konsey üyeleri denilen kişilerden meydana geliyor ve delegeler arasından seçiliyordu. Konsey üyeleri, nihai karar alma organı olan Katılımcı Bütçe Konseyinde belirleyici işleve sahipti.[204]

Sao Paulo katılımcı bütçe uygulamasında, toplumsal olarak kırılgan grupların içerilmesine önem verilmiştir. Afro-Brezilyalı, çocuk ve ergen, genç, LGBT topluluğu, kadın, yerli gruplar, evsizler ve engelliler (bu gruplara daha sonra çocuk işçiler de ilave edildi) gibi dezavantajlı grupların katılımını sağlayacak toplumsal grup temsili sistemi oluşturulmuş; toplumsal grup delegelerine, toplumsal gruplarının sorunlarını görünür kılma sorumluluğu yüklenmişti.[205]

Sao Paulo'daki katılımcı bütçe modeli bir bakıma, şehirde demokrasi okulu işlevi gördü. İnsanlar, yüzyüze tartışma yöntemiyle, kendi kararlarını temellendirme imkânı buldular, karar-alma yetileri gelişti ve kenti yönetmenin yollarını öğrendiler. Sao Paulo'da katılımcı bütçe modelinin olumlu sonuçlarından bir diğeri, dezavantajlı grupların temsiline olanak vermesidir.[206]

Katılımcı bütçe modeli, Sao Paulo'dan başka birçok başka Brezilya kentinde uygulanmıştı. Model, ulusal sınırları içinde kalmadı ve 1990'larla birlikte Latin Amerika'nın birçok

[204] Esther Hernandez -Medina "Social Inclusion through Participation: The Case of the Participatory of Budget in Sao Paulo", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol.34/3, 2010, s.12-32.

[205] Hernandez –Medina, "Social Inclusion...", s.12-32.

[206] Hernandez –Medina, "Social Inclusion...", s.12-32.

kentinin yerel özellikleriyle birleşerek genelleşti. Örneğin sol bloklar, Arjantin'de 1989 yılında Rosario'da ve bir yıl sonra Uruguay'da Montevideo şehrinde yönetime seçildiler. Her iki şehirde de yönetime gelen koalisyonlar, o yıllarda nüfusu bir milyonun üzerinde olan büyük kentlerin idaresinden sorumlu idiler. Rosario ve Montevideo, benzer siyasal görünüme sahip bu iki kentte de toplumcu belediyecilik uygulanmıştır.[207]

Latin Amerika'da başarılı toplumcu belediyecilik örneklerinden biri Uruguay'da Montevideo uygulamasıdır.[208] Güçlü bir merkeziyetçi geleneğe sahip olan Uruguay, aynı zamanda seçilmiş yasama meclisi ve yürütme erki ile yönetilen 19 bölgeye ayrılmış bir idari yapıya sahiptir. Montevideo, ülke nüfusunun yarıdan fazlasının memleketi olduğu gibi, ticari ve sanayi faaliyetlerin de yüzde 85'inin gerçekleştiği bir yerdir. Montevideo'da 1990 seçimlerinde Tabare Vasquez'in liderliğinde sol blok koalisyonu olan Frente Amplio (FA) seçimleri kazandı. Frente Amplio'ya göre Uruguay'ın ihtiyacı, siyasal yaşamı dönüştürecek, kent yönetiminin standartlarını iyileştirecek ve siyasal katılımı gerçekleştirecek bir siyasal programdı. Uruguay siyasal kültüründe kanıksanmış bir hâkimiyet tesis etmiş bulunan iki partili sistem, 20. yüzyıl boyunca Uruguay solunu başarılı bir biçimde kenara itmişti. Bu duruma bir son verilmesi gerektiğini düşünen sol blok, ilk aşamada ulusal idare, sivil katılım ve belediyelerde âdemi merkezileşme yönündeki vurgularıyla başkanlık seçimine hazırlandılar. 2004 yılında Tabare Vazquez başkanlık seçimlerini almıştı. Tabare Vazquez ve ar-

---

[207] Silvia Robin ve Sébastien Velut, "Latin American Municipalities in Transnational Networks Reforming Municipal Government in Rosario, Argentina and Montevideo, Uruguay", in the 1990s", (ed. Pierre- Yves Saunier ve Shane Ewen) *Another Global City, Historical Explorations into the Transnational Municipal Moment, 1850-2000*, Palgrave&Macmillan, New York, 2008, s. 157.Arjantin'in taşrasında büyük kentlerden biri olan Rosario'da (şehir merkezinde 1.6 milyon barındıran bir kent) 12 belediye vardı. İtalyan göçmenlerin odak noktası ve önemli bir sanayi merkezi olan bu ana kent belediyesinde sol kanat bir siyasal gelenek ve güçlü bir radikal kimlik söz konusuydu.

[208] Benjamin Goldfrank ve Andrew Schrank, "Municipal...", s.455.

kadaşları zaman kaybetmeksizin Barselona[209] ve Porto Alegre modelinden yararlanarak karma bir yerel yönetim deneyimini hayata geçirdiler.

Rosario ve Montevideo deneyimlerinin yankısı Dünya Sosyal Forumlarında ön plana geçmişti. Yerel yönetimler kendi aralarında tematik ağlar (network) kurdular. Sözgelimi, Montevideo "kentsel sosyal politika" ilişki ağını oluşturdu, Rosario ise "kentleşmenin denetimi ve yönetimi" konulu bir ilişki ağı geliştirdi. 2002 yılından sonra Barselona belediye yönetimi, "karar almada kadınların rolünü geliştirme" konulu bir ağ oluşturdu. Porto Alegre, "yerel maliye ve katılımcı bütçe" ağından sorumluydu.[210]

Montevideo belediye yönetimi, siyasal katılım ve âdemi merkezileşmeye ağırlık veriyordu. 1990'ların başlarında katılımcı bütçe sürecini başlatmıştı. Yerel konseyler gibi halk katılımını örgütleyen ve öncülük eden kurumlar kurdular. Henüz Porto Alegre ünlü olmadan önce, 1993 yılında, Montevideo'da katılımcı bütçe modeline yerleşiklik kazandırılmıştı. Kent yönetimi, vatandaşların karar alma süreçlerine katılmasını sağlayacak yollara önem veriyordu. Böylece Montevideo'da kararlara katılmayı öğrenme ufku, Rosario'a göre daha yerel bir nitelik sergiledi.[211]

(...)

Belediye sosyalizmi akımını konu alan ve bu akımı 20. yüzyıldan günümüze uzanan zaman dilimi içinde toplumcu beledi-

[209] Barselona modelinin varolup olmadığı akademisyenler arasında tartışmalıdır. Barselona, uluslararası alanda bir "marka" yaratmayı başaran bir kent oldu. Araştırmalar, markalaşma sürecinin başarıya ulaşmasında, Barselona'ya özgü birçok faktöre dikkat çekmektedirler. Barselona'nın tarihsel ve kültürel mirasının belli bir biçimde yorumlanması (toplumsal ve siyasal olarak çarpıtılmış bir yorum) ile sağlanabilmiştir. *Bkz.*Joaquim Rius Ulldemolins, "Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding in central Barcelona", *Urban Studies*, January 7, 2014.

[210] Her ilişki ağları (network), uzmanların gözetiminde düzenli toplantılarda biraraya geliyorlardı. Örneğin Rosario'nun network örneğinde, uzmanlar Jordi Borja, Fransız ekonomist ve danışman Hervé Huntzinger, mimar Mario Corea idi.

[211] Robin ve Velut, "LatinAmerican Municipalities...", s.169.

yecilik adlandırmasıyla kavrayan bu çalışma, kaleme alındığı ülkenin belediyecilik olgusuna duyarsız kalamazdı. Bu gerekliliği, çalışmanın odağını da dağıtmadan nasıl yerine getirecektim? Bu bölümü, zihnimi uzun süre meşgul eden yukarıdaki soruya verdiğim yanıtın bir ürünü olarak da görebilirsiniz. Burada çalışmanın temel sorunsalının ve geliştirdiği temel iddiaların izlerini Türkiye belediyeciliği içinde aramaya çalıştım. Çalışmanın temel argümanlarını kısaca hatırlayalım: (a) Modern belediyecilik, belediye sosyalizmi akımının inşa ettiği, günümüzde toplumcu belediyecilik olarak da adlandırdığımız bir gelenektir. (b) Bu akımın mayasında işçi sınıfının politik eylemliliği bulunur. (c) Neoliberal belediyecilik, piyasa ve özel mülkiyet rejimi öncelikli karakteriyle bir nevi anti-belediyedir. (d) 1970'lerin sonlarından 2000'lerin başlarına kadar kentlerin yerellerdeki kaderini çizen neoliberal belediyecilik iflas etmiştir. (e) İçinde bulunduğumuz zaman diliminde toplumcu belediyeciliğin yeniden yükselişinin güçlü kanıtları ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi belediyecilik akımları/gelenekleri konusunu, tarihsel süreç içerisindeki olgusal görünümleri ile kavramayı amaçlayan bu çalışma, bütün iç çeşitliliği ile kamucu belediyecilik yaklaşımını, ortak bir paydada ele almıştır. Kentlerin özgür kılan havasını -ki Ortaçağ'dan kalma bir sözdür- eşitlikçi toplum idealiyle bütünleştirmeye dönük çabaları, toplumcu belediyecilik terimi ile kavramak, sanırım yadırganmaz. Şimdi artık çalışmanın temel soruları eşliğinde Türkiye belediyecilik tarihi hakkındaki temel önermelerime geçebiliriz.

III

TÜRKİYE'DE
TOPLUMCU BELEDİYE

1. TARİHTEKİ KÖKLERİ

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'de yerel yönetimlere yön veren düzenlemeler, toplumcu belediyecilik deneyiminin biçimlendirdiği belediyecilik anlayışının izlerini taşır. 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu'ndan yıllar önce yapılan düzenlemelerde, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının kamu hizmeti anlayışının ipuçları bulunabilir. Kurucu kadrolar, kamu hizmetinin kamu eliyle verilmesi konusunda belli bir ortak düşünceye sahip görünmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan üç yıl sonra, 1926 yılında kabul edilen "Sular Hakkında Kanun" bu anlayışın bir örneği olarak ele alınabilir. Kanun, belediye sınırları içinde yaşayan topluluğun içme suyu teminini ve suları temiz tutma görevini, belediyelere vermişti. Bu hizmetin finansmanı, planlanması ve yatırımlarının merkezi yönetim kuruluşlarınca sağlanacağı hükme bağlanmıştır. Toplumcu belediyecilik anlayışının henüz hâkim olmadığı bir dönemde bu düzenleme, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarında kamu hizmetlerinin kamu eliyle görülmesi düşüncesinin belli ölçülerde yer aldığını göstermektedir.

Kamu hizmetlerine dair böylesi bir yaklaşımın varlığı, "devletçilik" politikasını yeniden tartışılması gereken bir konu haline geliyor. Devletçilik, 1929 krizinden sonra zorunluluktan başvurulan bir politika mı yoksa Cumhuriyet'in kurucu fikirleri arasında yer alan bir yaklaşım mı? Bu soruyu sormamıza yol açan birkaç örneğe değinmemiz yerinde olur:

İlk olarak ele alacağımız örnek, belediyelere tanınan altyapı imtiyazlarıdır. Henüz 1923 yılında Samsun'un elektrik, su ve tramvay işletmesi hizmetlerinin tesisi için 60 yıl süreyle Samsun Belediyesi'ne imtiyaz verilmesi kararlaştırılmıştır.[212]

---

[212] *Keskin, Açıklamalı Yönetim Zamandizini*, 1919-1928, s. 1446, s. 1446.

İkinci örnek belediyelerin narh koyabilme yetkisi için sunulan kanun teklifidir. 19 Eylül 1923 tarihinde "Haksız kazancın önlenmesi için zaruri ihtiyaçlar dışındaki kimi mal ve hizmetlere belediyelerin narh uygulamasına dair kanun teklifi" getirilmiştir. İlgili teklif Birinci Meclis zamanında verilmiş olup dönemin Dâhiliye Encümeni bu teklifi reddetmiştir.[213]

Üçüncü örnek, suni buz üreten Dersaadet Buz Anonim Şirketi imtiyazının 15 Aralık 1923 tarihinde feshedilmesidir. Dersaadet Buz Anonim Şirketi'nin haiz bulunduğu imtiyazın feshi ile bu imtiyazın Belediye'ye verilmesi talebinin İktisat Vekâletince incelenmesi kararlaştırılmıştır.[214]

Dördüncü örnek haberleşme ile ilgili altyapı yatırımlarına ilişkindir. 19 Ocak 1924 tarihinde şehirler dâhilinde telefon imtiyazına, belediyeler ile beraber diğer talipler katıldığında, TBMM'de belediyelerin tercih edilmesi müzakere edilmiştir.[215]

Altıncı örnek, 26 Şubat 1924'de kabul edilen 563 sayılı Kanun ile ilgilidir; bu kanunla Ankara Belediyesine 1,5 milyon liralık kredi alma yetkisi tanınmıştır. Söz konusu kredi ile "mesken sıkıntısının giderilmesi, su tesisinin tamamlanması, lağım, elektrik tesisatının vücuda getirilmesi ile bataklıkların kurutulması" planlanmıştır.[216]

Kuruluş dönemine ait bu örnekler ilerleyen yıllarda artarak devam etmiştir. 1930 tarihli Belediye Kanunu, kamu hizmetinin kamu eliyle görülmesi gerektiği anlayışını benimseyen bir özle kaleme alınmış ve Türkiye'de 2005 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1930'lu yıllar, belediyelerin kamu hizmetlerini sunabilmesi

---

[213] *Açıklamalı Yönetim Zamandizini*, 1919-1928, s. 1489.

[214] *Açıklamalı Yönetim Zamandizini*..., s. 1529.

[215] ZC C.5 D.2 İ.86'den aktaran *Açıklamalı Yönetim Zamandizini*, 1919-1928,TİDATA 1919-1928; Ayrıca *a.g.e.*, s.1594 ve s.1796. 21 Ocak 1924 Telgraf ve Telefon Kanun layihasının müzakeresi sırasında İzmir Mebusu Celal Bey tarafından, telgraf hatlarının inşası imtiyazı için belediyelere öncelik verilmesini öneren bir takrir verilmiştir. Celal Bey tarafından şehirlerde telgraf imtiyazı için eşit şartlarda gerçekleşecek müracaatlar arasında belediyeler yer alırsa belediyelerin tercih edilmesine dair verilen takrir, aynı günde celseyi müteakip toplanan Posta ve Telgraf Encümenince kabul edilerek kanun layihası haline getirilmiştir.

[216] *Açıklamalı Yönetim Zamandizini*, 1919-1928..., s.1769.

için gereken mali ve kurumsal altyapının oluşturulduğu yıllardır. 1933 yılından itibaren belediyelerin içme suyu yatırımlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak amacıyla 230 sayılı yasa ile belediyeler için ilk mali yardım kuruluşu olan Belediyeler Bankası oluşturulması;[217] 1935 yılında nüfusu on bini aşan belediyelerin içme sularının İçişleri Bakanlığı'nca yaptırılabilmesi amacıyla "Belediyeler İmar Heyeti" kurulması örnek olarak verilebilir.[218]

1940'lı yıllarda belediyelerin yanı sıra köy ve kırsal alana hizmet sunma araçları geliştirilmeye çalışılmıştır. 1945 yılında Belediyeler Bankası ve Belediyeler İmar Heyeti birleştirilerek belediyelerin yanı sıra il özel idareleri ve köyleri de kapsamı içine alacak biçimde İller Bankası oluşturulmuş; Banka'ya nüfuslarına bakılmaksızın tüm belediyelere içme suyu temin etme yetkisi verilmiştir.[219]

İller Bankası, daha sonra Belediyeler Fonu, 1947 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerinde belediyelere bağlı "Sular İdaresi", 1953 yılında kurulan Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü gibi kurumlarla altyapı hizmetlerini devlet üstlenmiştir.

1960 yılında çıkarılan bir yasa ile köylerin ve nüfusu üç binin altında olan belediyelerin içme suyu hizmeti DSİ Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir: "Böylece küçük yerleşmelerin içme ve kullanma suyu giderleri doğrudan Hazine gelirlerinden karşılanmaya başlanmıştır."[220] Bununla birlikte, bir belediyenin DSİ yatırım programında öncelik kazanması için para, malzemeye da işçilik katkısı şart koşularak, yerel finansman da devrede tu-

---

[217] Yerel yönetim bankacılığı, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde denenmiş ve sonuçları alınmış bir tecrübeye sahipti. Konuyla ilgili olarak Almanya'daki örnekleri için *bkz.* Nasuh Oğuzhan Altay, F. Almanya'da Yerel Yönetim Bankacılığı "Tasarruf Sandıkları Organizasyonları", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 6, Sayı 2 Nisan 1997, s. 64- 82.

[218] Çınar, Tayfun, "Türkiye'de içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri: yönetim ve finansman", *Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri* (içinde), Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdinç (Ed.), Memleket Yay., Ankara, 2006, s.227-252.

[219] Çınar, "Türkiye içmesuyu ve kanalizasyon hizmetleri...", *s.228.*

[220] 7478 sayılı yasa; Çınar, "Türkiye içmesuyu ...", *s.229*

tulmuştur. Kısa bir süre sonra, bu görevler DSİ'den Köy İşleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Ancak köyden kente göçle birlikte, 1968 yılında, bir yasa ile DSİ'ne nüfusu 100 binden fazla olan kentlerde su tedariki görevi verilmiştir. Bu yıllarda, altyapı yatırımlarında etkili olan bir başka gelişme, İller Bankası'nın kurulması olmuştu. Ancak 1980'li yıllardan başlayarak Banka yeniden yapılanma adı altında kentsel altyapı finansmanı için etkin kamu kredileri sağlama işlevinden uzaklaştırılmıştır. Örneğin enerji, yani elektrik iletim ve dağıtım yatırımları 1985yılında İller Bankası'nın faaliyet alanından tümüyle çıkmış, bu iş Türkiye Elektrik Kurumu'na (TEK) devredilmiş, daha sonrada bu alanda geniş ölçekli özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir.[221]

Ancak 1980'lı yılların başından itibaren, İller Bankası, yeniden yapılanma sürecine girmiştir. 80 sonrasında, neoliberal politikalar doğrultusunda altyapı hizmetinden sorumlu merkezi kurumlar dönüştürülmüştür. Böylece kanalizasyon ve içme suyu ile birlikte temel belediye hizmetlerine yönelik dış kredi uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır.[222]

Kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik çabalar, 1970'lerde yeni bir dalganın yükselmesi ile gözleri belediyelere çevirmişti: 70'lı yıllarda yükselen toplumcu belediyecilik yaklaşımı.

Bu topraklarda 70'li yıllarda uygulanan ve "toplumcu belediyecilik" olarak adlandırılan sosyal demokrat belediyecilik anlayışı, tarihsel ve düşünsel temelleriyle toplumcu belediyeciliğin bir yansıması olarak görülebilir.

1970'li yıllarda uygulanan sosyal demokrat belediyecilik deneyimleri, belediye başkanlarının isimleri ile birlikte anılır. Ankara'da Vedat Dalokay (1973–1977) ve Ali Dinçer (1977–1980); İstanbul'da Ahmet İsvan (1973–1977) ve Aytekin Kotil (1977–1980); İzmir'de İhsan Alyanak (1973- 1980); Adana'da

[221] Çınar, "Türkiye içmesuyu...", s.230.
[222] Çınar, "Türkiye içmesuyu...", s.246-7.

Ege Bagatur (1973–1977) ve Selahattin Çolak (1977–1980); İzmit'te Erol Köse (1973–1977) ve Mersin'de Kaya Mutlu (1977–1980) gibi belediye başkanları sosyal demokrat belediyeciliğe biçim vermişlerdir.[223] Fikri Sönmez'in belediye başkanlığında yaşanan ve "Fatsa Deneyimi" olarak bilinen belediyecilik anlayışı, sosyal demokrat belediyecilik anlayışından sonra, Türkiye'de toplumcu belediyeciliğe örnek gösterilebilecek, halkın yönetime katılmasını sağlayan katılımcı belediyecilik örneği ve en devrimci belediyecilik modelidir.

Alanyazında toplumcu belediyecilik Türkiye'de de kamu yönetimi ve yerel yönetim disiplinlerinin ana konularından biri haline gelememiş, daha çok şehir bölge planlama disiplini içerisinden yükselmiştir. Nitekim toplumcu belediyecilik kavramını geliştiren İlhan Tekeli alanyazında ilk akla gelen isimlerdendir. Fatsa Deneyimi'ni bir belediye yönetim modeli olarak alanyazına dâhil eden katkıyı, kentbilimci Can Hamamcı'ya borçluyuz. Kentbilimci Ruşen Keleş ise kentsel toprakların kullanımı konusunda toplumcu belediyecilik alanyazınının önde gelen bilim insanıdır.

2000'li yıllardan sonra basılan çalışmalar, ağırlıklı olarak kentbilim disiplini içerisinde üretilmiştir. Mahmut Güler, 1970'li yıllarda Ankara, İstanbul, İzmit büyükşehir belediyelerinin toplumcu belediyecilik çözümlemelerini konu alan "Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Evrimi" başlıklı doktora teziyle Türkiye'de toplumcu belediyecilik alanyazınının öncü çalışmasını gerçekleştirmiştir. Kentbilim disiplini içerisinden 70'li yıllardaki toplumcu belediyecilik deneyimlerini konu alan Ulaş Bayraktar ve Mehmet Penpecioğlu'nun çalışmaları, Selahattin Yıldırım'ın çalışmaları, alanyazının özetidir.[224]

---

[223] Ulaş Bayraktar ve Mehmet Penpecioğlu, "Yerel Liderlik, Toplumcu Belediyecilik ve Ali Dinçer: 1977-1980 Dönemi Ankara Belediyesi", *Toplumcu Belediyecilik/Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Teorik Yaklaşımlar Türkiye Uygulamaları,* İhsan Kamalak, Hüseyin Gül *(ed).* İstanbul: Kalkedeon Yayınları, 2009, s. 160.

[224] Türkiye'de toplumcu belediyecilik ile ilgili çalışmaların listesi için *bkz.* Nuray Ertürk Keskin, "Toplumcu Belediyecilik" Üzerine Kaynakça", https://www.academia.edu/3517185/Toplumcu_Belediyecilik_Kaynakcasi

Son yıllarda Yerel Yönetimler Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği'nin (YAYED) toplumcu belediyecilik konulu araştırma ve yayınları; Mimarlar Odası ve Çankaya Belediyesince düzenlenen kongreler ve yayınlar; bu topraklarda ortaya çıkabilecek yeni bir toplumcu belediyecilik modelinin önemli ipuçlarını barındırmaktadır.[225]

Türkiye'de sosyal demokrat belediyecilik anlayışının son örneklerinden biri Osman Özgüven'in belediye başkanlığı döneminde Dikili Belediyesi olmuştur. Dikili Belediyesi, neoliberal dönemde toplumcu nüveler taşıyan bir belediyecilik uygulamasının Türkiye'deki serüvenini özetleyen bir kitap bölümü gibidir. Alan araştırması ile desteklenerek, ayrı bir sorunsalla ele alınması ve değerlendirilmesi gerekir.

Dikili Belediyesi'nin yanı sıra, sayıları azımsanmayacak belediye, kamu hizmetlerinden katılım mekanizmalarına, toplumcu nüveler taşıyan uygulamaları hayata geçirmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesinin hayata geçirdiği Süt Kuzusu Kampanyası[226] ve Bayındır Çiçekçiler Kooperatifi; Bergama Belediyesi'nin Okul Sütü Projesi; Nilüfer Belediyesi'nin mahalle komiteleri gibi birçok örnek toplumcu belediye anlayışının nüveleridir. Ayrıca, toplumcu belediye kavramı yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Bülent Tanık'ın belediye başkanlığını yürüttüğü dönemde Çankaya Belediyesi, "yeni toplumcu belediye" sıfatını kullanmıştır.

Son yıllarda belediyelerle ilgili akademik çalışmaların odağı, belediyelerin sosyal politikalardaki rollerine kaymış ve bu doğrultudaki çalışmalar kayda değer ölçüde artmıştır. "Sosyal belediyecilik" sıfatını kullanan Adalet ve Kalkınma Partili be-

---

[225] www.yayed.org; http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=4458; http://www.cankayakentkonseyi.org/images/kent_konseyi.pdf. Forum ve sempozyum kitapları için *ayrıca bkz. Toplumcu Belediyecilik* (YAYED Yayını, 2014); *Yeni Toplumcu Belediyecilik Sempozyumu* (Çankaya Kent Konseyi, 2013); *Devrimci-Halkçı Yerel Yönetimler (*Ahmet Kerim Gültekin ve İbrahim Gündoğdu, ed., 2013).

[226] İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yürüttüğü kampanya, 0-5 yaş arasındaki 125 bin çocuğun süt ihtiyacını, süt birliklerinden temin ettiği günlük süt ile karşılamaktadır.

lediyeleri konu alan araştırmalar arasında aynı sıfatı sorunsuzca kullananlar azımsanmayacak sayıda mevcuttur. "Sosyal belediyecilik" adlandırmasındaki "sosyal" ile bu çalışmanın konu ettiği "toplumcu belediyecilik" adlandırmasındaki "sosyal" tamamıyla farklıdır: İlkinde sosyal sıfatı belediye hizmetinin sadece hedef-kitlesini tanımlar; ikincisinde ise belediye hizmetinin karakteri tanımlanmıştır. AKP'li belediyelerin neoliberal akımın kurucu ideologlarından Hayek'in öğüdüne sıkı sıkıya uydukları söylenebilir; zira Hayek sosyal devlet kavramını eleştirirken "sosyal" sıfatını sosyolojik anlamının ötesinde asla kullanmamak gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.[227] Dolayısıyla "toplumcu" ve "sosyal" belediyecilik sıfatlarını sadece tercüme farklılığı olarak kavramak yanlış olacaktır. AKP belediyelerinin belediyecilik anlayışı, toplumcu belediyecilik anlayışından temelde farklıdır. Sosyal yardımları öne çıkaran bu belediyecilik anlayışında kent yoksulluğu ile baş etme yöntemi olarak belediye yardımlarına başvurulduğu görülür. Temel belediye hizmetlerinin alabildiğine piyasaya açıldığı AKP belediyecilik anlayışında; su, elektrik, gaz ve ulaşımın bedelsiz kullanımı gibi uygulamalar olmadığı gibi, bu uygulamaların önünü kesen düzenlemeler AKP döneminde getirilmiştir. Bununla birlikte toplumcu belediyecilik uygulamalarının sosyal yardım kavrayışını dışlamadığı vurgulanmalıdır. Toplumcu belediyecilik ile ilgili son dönemde yapılmış akademik çalışmaların büyük bölümü, sosyal yardım boyutu ön plana çıkarılmış belediyecilik uygulamalarını konu almıştır.[228]

Tamamına yakını 1970–1980 dönemi arasında yer alan sosyal demokrat belediyecilik deneyimlerinden türetilen ve "toplumcu belediyecilik" ilke ve işleyiş esaslarını vurgulamadan önce, bu mirası bir daha gelmemecesine kazımaya yönelmiş neoliberal akımdan söz etmek anlamlı olacaktır.

---

[227] Metin Özuğurlu "Sosyal politikanın dönüşümü ya da sıfatın suretten kopuşu", *Mülkiye Dergisi*, 27/239:59-74, 2003.

[228] Nuray Ertürk Keskin, "Toplumcu Belediyecilik Üzerine Kaynakça", https://www.academia.edu/3517185/Toplumcu_Belediyecilik_Kaynakcasi

YERELLEŞME POLİTİKASI VE NEOLİBERAL POLİTİKALAR

Türkiye'de yerelleşme politikaları, dünyadaki gelişmelerle eş zamanlı olarak gündeme gelmiştir. Tıpkı Latin Amerika'da cunta yönetimleri döneminde başlayan yerelleşme politikalarında olduğu gibi, Türkiye'de 12 Eylül askeri yönetimi, yerel yönetimlerin desteklenmesi, güçlendirilmesini savunmuş, 80'li yıllarda imar planı yetkileri yerel yönetimlere devredilmiştir.

Türkiye'de yerel yönetimler esas itibariyle 2000'li yıllarda değişmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu gibi kanunlar, Türkiye'de kamu hizmetlerinin çerçevesini belirleyen mevzuatı kökten bir biçimde değiştirmiştir.

Türkiye'deki bu dönüşüm, yerelleşme adıyla heyecanla savunulurken, aslında, kamu hizmetlerini yorumlamada temel bir anlayış değişikliği söz konusuydu. 1980'den sonra, kamu hizmetlerinde "kullanan öder" ilkesine uygun örgütlenme, kentsel kamu hizmeti yatırımlarının finansman ve teknik destek kurumu olan İller Bankası'nın zayıflatılması ile birlikte gerçekleşmiştir. Uzun süren tartışmalar ve dirençler nedeniyle kesintiye uğrasa da İller Bankası'nın tasfiyesi sürdürülmüştür. İller Bankası; yerel altyapının kamu finansman kaynağıdır, planlayıcısı ve teknik destek hizmeti sunan birimidir. İller Bankası'nın tasfiye edilmesi ile birlikte belediyelerin finansman açıklarını dolduracak yeni araçlar ortaya çıkmıştır. Bu boşluk, ulusal ve küresel mali kuruluşlara borçlanma yoluyla doldurulmuştur. Yeni girilen yolun mantığı gereği, küresel mali sisteme bağlı kuruluşlardan kredi alarak gerçekleştirilen yatırımlar, bu kredilerin geri ödenmesini sağlayacak bir biçime kavuşturularak sunulacaktır. Merkezle yerel arasındaki yeni işbölümü, kamu hizmetlerinin sunumunda da yeni bir yol dayatmıştır.[229]

---

[229] Birgül Ayman Güler, "Beşbinli Yerel Yönetim Yasaları Üzerine", *5. Kentsel Altyapı Ulusal Sempozyumu*. Bildiriler Kitabı, IMO Yay. 2008.

Kamu hizmetlerinin finansmanında meydana gelen değişiklik ilk olarak 1986 yılında kamu kredilerinin kısılması ile başlamıştır. Yerli ticari bankalardan borçlanmaya başlayan yerel yönetimler, çok kısa bir sürede banka kredisi aracını hızla benimsemişlerdir. İller Bankası'nın kullandırdığı krediler bu dönemde azalmaya başlamıştır. 1990'lı yılların başından itibaren dış kredi kullanımında belirgin bir artış gözlenmiştir.[230]

Türkiye'de kamu hizmet alanlarında özelleşme uygulaması, daha karmaşık bir süreç takip etmiştir. Özelleşme sürecinin başlıca uğrakları şu şekilde özetlenebilir: Su ve kanalizasyon sektörü İSKİ tipi örgütlenme ile önce merkezi yönetimden, sonra da yerel yönetimlerden görece özerk kılınmıştır. Dünya Bankası, finanse ettiği Çukurova Kentsel Gelişim Projesine, kamu sektöründe tekel konumunda olan İller Bankası'nın tasfiyesini koşul olarak getirmiştir.[231] Dünya Bankası'nın Bursa Su ve Çevre Sağlığı Projesi, Antalya Su ve Çevre Sağlığı Projesi ise bu dönemde neoliberal belediyecilik anlayışını yansıtan uygulamalar olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, 1990–1995 döneminde yerel altyapı kredi piyasasında kamunun payını yüzde 10'a düşürmüş, buna karşılık yabancı sermaye payı yüzde 70, yerli sermaye payı ise yüzde 20 olarak gerçekleşmiştir.

Su hizmetinin özelleştirilmesiyle ilgili önemli bir örnek Antalya Su ve Çevre Sağlığı Projesi İkraz Anlaşmasıdır. Antalya su hizmetleri 1995 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı özerk bütçeli tek kurum olan ASAT (Antalya Su ve Atık Su İdaresi Genel Müdürlüğü) tarafından görülmektedir. ASAT oluşturulurken izlenen genel çerçeve İSKİ Kanunu'dur. 1996 yılında Antalya su hizmetleri İSKİ modelinden farklı olarak Dünya Bankası ile yapılan İkraz Anlaşması gereğince düzenlenmiştir. Su hizmetlerinin belli bir süre özel sektöre devredildiği Antalya Su İşletmeleri A.Ş.(ANTSU A.Ş.) örneği bu anlamda

[230] 1987 yılında belediyelerin dış borcu yüzde 1 iken beş yıl içerisinde bu oran yüzde 4,5'a yükselmiştir. Birgül Ayman Güler, "Yerel Yönetimler ve Dış Borçlanma", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 6 Sayı 2 Nisan 1997, s.20-30.

[231] Birgül Ayman Güler, "Yerel Yönetimler...", s.63.

önemli bir deneyim olmuştur. 1994 yılında kurulan,1996 yılında Dünya Bankası'nın baskıları sonucunda suyla ilgili görev ve sorumluluklarını Fransız şirketi ANTSU AŞ'ye devrederek imtiyazlar vermiştir. Buna göre Antalya'da su hizmeti yönetimi, ASAT, ALDAŞ A.Ş. (Antalya Alt Yapı Yönetim ve Danışmanlık Hizmetleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.), ANTSU A.Ş. (Antalya Su İşletmeleri A.Ş.) olmak üzere üç ortaklı bir yapıya dönüştürülmüştür.

Bunun anlamı, su hizmetleri yönetiminin özel sektörün katılımına açılmasıdır. ALDAŞ AŞ, ASAT'ın danışmanlık ve müşavirlik hizmetlerini yürütmek üzere kurulmuş bir şirkettir. ASAT, ALDAŞ'a yatırım programının uygulanmasının izlenmesini, özel operatörün takip ve denetimini devretmiştir. ANTSU A.Ş. 25 Kasım 1996'da ASAT ile 10 yıllık bir işletme dönemi için sözleşme imzalamıştır. ASAT, kendi mal varlığının kullanım hakkını sözleşme ile ANTSU'ya devretmiştir. ANTSU AŞ'nin bütün hisselerinin sahibi durumuna gelen ise *Suez Lyonnaise des Eaux* şirketidir. Bu dünya devi su şirketi, henüz Anayasa'da uluslararası tahkim yer almadan Türkiye'de yatırım yapabilme güvenini elde etmiştir. Bu şirketin de yer aldığı üç ortaklı yapı, 1996–2002 yılları arasında su hizmetini yürütmüştür. Üç ortaklı yapının külfeti, su fiyatlarına da yansımıştır.[232] Altı yıl boyunca Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası kredileriyle yürüyen Proje, Fransız firması ANTSU AŞ'nin kâr ettirilmesine yönelik işlemiştir.[233]

Bu projeyle ASAT Genel Müdürlüğü beş ana gideri karşılayacak şekilde bir fiyat belirleme işlemi gerçekleştirmiştir. ASAT su fiyatına kendi işletme giderlerini, ihale vereceği yüklenicilerin giderlerini, ASAT'ın işlerini üstlenmek üzere kurulacak şir-

[232] 2000 yılında işletmeci firmanın su hizmet giderleri 3,5 trilyon TL; atık su hizmet giderleri 132 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Bu gider kalemleri ANTSU A.Ş'ye ödenecek miktarları göstermektedir. Denetim ve danışmanlık hizmetleri için 500 milyar TL gider öngörülmüştür. Bu da ALDAŞ A.Ş.'nin gelirlerine kaydedilmiştir.

[233] Hüsniye Akıllı, "Su Hizmetlerinde Dejavu: Osmanlı Su Şirketlerinden ANTSU'ya", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, sayı:21, 2012.

ketin giderlerini, gelecek yatırımlar için katkı payını ve nihayet aldığı dış borç için yapacağı geri ödemeleri yükler; böylelikle bu maliyetler, tüketiciden tahsil edilecek gelirler karşılanır.[234]

Özelleştirmelerin hizmeti pahalılaştırması yanında belediye çalışanlarının çalışma koşulları üzerindeki olumsuz etkileri de tespit edilmiştir. Belediye çalışanları açısından çalışma koşulları daha da kötüleşmiştir. Haftalık 45 saat çalışan belediye işçisi, özelleştirme sonrası haftada 48 saat çalışmaya başlamış; 25 gün olan yıllık izin süresi 12 güne düşürülmüştür. Belediye işçisi fazla mesai ücreti alırken, özelleştirme sonrasında bu hak kalkmıştır. Belediye işçilerinin özelleştirme öncesi ve sonrası ücretleri kıyaslandığında, aylık net kazançlarının dramatik düzeyde düştüğü görülecektir.[235]

Türkiye'de özelleştirmelerin yol açtığı dikkat çekici sorunlardan biri de yolsuzluklardır. Türkiye'de İSKİ dosyası ve İzmit Barajı, iki iyi bilinen örnektir. İzmit Barajı yapımında Sayıştay baraj için belirtilen yatırım bedelinin gerçek yatırım bedelinin iki katı olduğunu tespit etmiştir. Kullanılmayan su için şirkete 387 milyon dolar ödeme yapılmıştır. Sorumluların yargılanmasına başlanamamıştır. Enerji yolsuzlukları da bir önemli yaradır; Yap-İşlet-Devret modeliyle yapılan santrallerde ilan verilmemesi, başka şirketlerden teklif alınmaması ve ihale yapılmaması gibi nedenlerle ortaya çıkan kamu zararları ciddi boyutlardadır. Sayıştay, bu nedenle toplam yatırım maliyetleri gerçeği yansıtmayan santrallerden yüksek tarifelerle elektrik alındığını tespit etmiştir.[236] Özelleştirmelerin yaşandığı dönem aynı zamanda yolsuzlukların da artışa geçtiği dönem olmuştur.

Türkiye, özelleştirmenin en dramatik sonucunu 13 Mayıs 2014 günü Soma'da yaşamıştır; SOMA A.Ş.'nin devraldığı ma-

[234] Birgül Ayman Güler, "Küreselleşme ve yerelleşme: yerel altyapı sektörü", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, cilt 6, sayı 3, Temmuz 1997, s.71.

[235] Güler, "Küreselleşme ve yerelleşme: yerel altyapı sektörü", s.72.

[236] Havva Çaha, 2009, "Türkiye'de Yolsuzluk: Yapısal Boyutlar ve Uygulama, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 42, Sayı 1 Mart 2009. s. 127; Sayıştay, YİD santrallerinden kaynaklı olan kamu zararlarının 2.3 milyar dolar olduğunu tahmin etmektedir.

dende 301 işçi göz göre göre ölüme gönderilmiştir. Soma A.Ş. madeninde ortaya çıkan facia, özelleştirme sonrasında maden ocaklarındaki yasa tanımaz çalışma koşullarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Özelleştirilen madenlerdeki çalışma koşulları, çalışma saatleri, iş güvenliği ve işçi sağlığı ile ilgili temel kurallara uyulmadığını ortaya koymaktadır.

Neoliberalizmin belediyecilik alanındaki iflası Türkiye'de de gözlenmektedir. Ne var ki bu iflas, şimdilik, belediye yönetimlerinin kent ve çevreye daha kapsamlı ve fütursuzca saldırmalarıyla sürmektedir. Kent toplumuna hiçbir gelecek vaat etmeyen bir belediyecilik anlayışı, kentin geleceğini tahrip etmektedir. Bu koşullarda toplumcu belediyeciliği bu topraklarda daha güçlü bir şekilde yeniden kuvveden fiile çıkarmak yurttaşlık gereğidir. Bu arayışlara ufak da olsa ışık tutması bakımından Türkiye toplumcu belediye deneyiminin, ana başlıklar halindeki sistematik özetini sunmak tamamlayıcı olacaktır.

2. TÜRKİYE'DE TOPLUMCU BELEDİYE İLKELERİ

Türkiye'de "toplumcu belediyecilik" adının ve programının ilk olarak İzmit ve Ankara Belediyeleri tarafından, onların danışmanları grubunca geliştirildiği bilinir.[237] Hem belediyecilik uygulamalarına danışman statüsünde etkide bulunan hem de olgunun bilimsel bilgisini bizzat üreten sayılı isimlerden İlhan Tekeli, Türkiye'de toplumcu belediye ilkelerini beş başlık altında formüle etmiştir. Şöyle ki: 1. Demokratik merkezin sıkı vesayetinde olmayan belediye, 2. Üretici belediye, 3. Tüketimi düzenleyici belediye, 4. Birlikçi-bütünlükçü belediye, 5. Kaynak yaratıcı belediye.[238]

İlhan Tekeli'nin geliştirmiş olduğu toplumcu belediye ilkeleri, aynı zamanda sosyal demokrasinin bu topraklarda toplumcu belediyeciliği yorumlama biçimi olarak görülebilir. Bu ilkeler eşliğinde Türkiye'deki uygulamaları gözden geçirmek mümkündür.

Demokratik Belediye İlkesi

Demokratik belediye ilkesi, beledi hizmetlerde katılımcılığı ön plana getirir. Burada katılımcılık kavrayışı, karar alma mekanizmalarının yaygınlaşmasından ziyade "toplumun güçsüz kesimlerinin çıkarlarını koruyucu mekanizmaların etkinlik kazan[ması]" bakımından söz konusu edilmiştir.

Bu ilkenin uygulamaları hakkında da şunlar not edilebilir: Katılım açısından 1970'li yıllarda belediyelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri örgütlenmelerin (Devrimci Belediyeler

---

[237] İlhan Tekeli, "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı", *Mimarlık*, Yıl 1, sayı 150 (1), s. 32-34

[238] Tekeli, "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı", 32-34.

Birliği, Zonguldak Metropoliten Alanı Belediyeler Birliği, Türkiye Belediyeler Vakfı) yanı sıra, kent halkının mahalli örgütlenmeleri de görülmektedir.[239]

Ankara Belediyesi toplumcu belediyecilik anlayışı çerçevesinde hizmet gören birkaç belediyeden biri olmuştur. Demokratik belediye ilkesinin öngördüğü kimi katılımcı pratikler,1977–1980 yılları arasında, Ali Dinçer döneminde bulunabilir. Ali Dinçer döneminde geleneksel yönetimin sakıncalarından sakınmak maksadıyla, danışmanlar grubu oluşturulmasına da gidilmiştir.[240] Öte yandan ülkemizde, demokratik belediye ilkesini, kimi gevşetilmiş katılımcı mekanizmalarla değil de doğrudan demokrasi pratikleriyle hayata geçirmeye yönelmiş önemli bir deneyim bulunmaktadır: Fatsa Deneyimi. Demokratik belediye ilkesine en uygun gelen uygulama olarak Fatsa deneyimi, ileride kısa da olsa ele alınacaktır.

Üretici Belediyecilik İlkesi

Üretici belediyecilik ilkesi üç boyutta tanımlanmaktadır. Birincisi, temel kentsel altyapı ve hizmet üretimidir. İkincisi, küçük girişimcilerin toplumun büyük kesimi aleyhine oluşturduğu rantı kırabilmek için, piyasa mallarının da üretimidir. Üçüncüsü ise, kent arsaları ve konut alanlarında oluşan değer artışlarının topluma kazandırılması için, belediyenin bu alana üretici olarak girmesidir.

Üretici belediyecilik ilkesine dair uygulamalara örnek olarak şunlar not edilebilir: Ali Dinçer döneminde, ekmek fiyatlarını denetim altına almak amacıyla bir ekmek fabrikası kurulmuştur. Barınma sorununa çözüm bulmak ve düzenli kentsel gelişmeyi sağlamak için Batıkent'in kurulması yönünde adımlar atılmıştır. Yükselen gıda fiyatlarına bir çözüm bulmak amacıyla ise Tanzim Satış Projesi'ne (TANSA) başlanmıştır.[241]

---

[239] Zekai Akay, "Kent Planlamasına Halkın Katılımı", *Mimarlık*, 1977, Yıl 15, sayı (150) 1, s. 29.

[240] Ruşen Keleş ve Bülent Duru, "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine tarihsel Bir Bakış", *Mülkiye*, 2008, Cilt: XXXII, sayı. 261, s.38.

[241] Keleş ve Duru, "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine tarihsel Bir Bakış", s.38.

İzmit Belediyesi; İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi ile hem üretici hem de demokratik katılımcı bir belediyecilik anlayışının mümkün olduğunu göstermiştir.[242]

İstanbul Belediyesi, İsvan Başkanlığında, halkın temel ihtiyaç maddelerinden biri olan ekmeğin halka aracısız ulaştırılması için "halk ekmek" uygulamasını başlatmıştır. İlk uygulama İstanbul Kartal Belediyesi'nde halkın katılımıyla kurulan ekmek fabrikasıdır.[243]

Ankara Belediyesi Süt Projesi kapsamında sütün dar gelirli ailelere ücretsiz olarak dağıtılması istenmişse de dönemin Maliye Bakanlığı projeyi durdurmuştur.

"Kent Enstitüleri", Dalokay Başkanlığı döneminde Ankara Belediyesi işgücünün niteliğini arttırmak amacıyla kurulmuştur. Bu uygulama da dönemin Ankara Valiliği ve ilgili Bakanlıkça dirençle karşılanmıştır.

Tüketimi Düzenleyici Belediye İlkesi

Bu ilke çerçevesinde belediye, tüketimi yeni bir sosyalleşme biçimine dönüştürme görevi görmelidir. Bir başka ifadeyle, bir toplumun parçası olmanın, onun içinde bulunmanın, beraberce yaratıcı olmanın keyfini yaşamak için, ortak mekânlar, alanlar ve olanaklar gerekmektedir ki bu gerekliliği belediyeler bir görev olarak üstlenmelidir.

Bu ilke çerçevesindeki uygulamalara örnek olarak Ali Dinçer başkanlığındaki Ankara Belediyesi'nin, döner kavşak ve otobüs özel yolu ve şeritleri uygulamaları ile araç trafiğini rahatlatmak suretiyle, yaya alanları geliştirmesi verilmektedir. Bu örnekte Ankara için bir ilk olan yayalaştırma projeleri hayata geçirilmiş ve bu suretle yayaların dolaşımı teşvik edilerek kent içerisinde

---

[242] Güler, "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine", s. 144. İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi, kooperatifler aracılığıyla düşük gelirli ailelere konut üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu proje aynı zamanda farklı grupların (sokak grupları, kooperatifler, vb.) katılımını gerçekleştirmeyi de hedeflemiştir.

[243] Güler "Toplumcu Belediyeciliğin ...", s. 146.

ortak kullanıma dayalı sosyalleşme mekânlarının oluşturulması teşvik edilmiştir.[244] Bir diğer örnek de Erol Köse başkanlığındaki İzmit Belediyesi'nden verilmektedir; burada da tüketimin düzenlenmesi amacıyla "halk pazarları" uygulaması, çözüm olarak uygulamaya konmuştur. Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği, yukarıdaki ilke çerçevesinde, kısa adı TÜDEM olan Tüketimi Düzenleme Merkezi de kurmuştur.

Birlikçi-Bütünlükçü Belediye İlkesi

Bu ilke toplumcu belediyeciliğin gelişmesi bakımından belediyeler arası birlikçi- bütünlükçü bir dayanışmanın geliştirilmesiyle ilgilidir.

İlkenin uygulanması söz konusu edildiğinde, yerel yönetim birlikleri oluşturulmuş; birlikler, küçük belediyelerin üretemedikleri hizmetleri üretmede teknik destek sağlamışlardır. 1978 yılında Ecevit Hükümeti tarafından kurulan Yerel Yönetimler Bakanlığı bu amaca hizmet eden bir adım olarak görülebilir. Bakanlık, birliklerin üretici olma çabalarını; ekmek, arsa ve konut üretimi gibi çeşitli alanlarda desteklemiştir. Bakanlıkça hazırlanan Belediyeler Birliği Norm Tüzüğü'ne göre birlikler iki amaç için özendirilmişlerdir: Bunlardan ilki, birliklerin üretici olmasıdır; diğeri ise kentsel alanların düzenlenmesi görevidir. Bu dönemde belediye araçlarının atıl durmadan kullanılması sağlanabilmiştir. Araç parkı oluşturulması aşamasında ise hükümet değişikliği nedeniyle uygulama son bulmuştur.[245]

Kaynak Yaratıcı Belediye İlkesi

Bu ilke belediyelerin merkezi yönetimin denetiminde olmayan finansman kaynaklarına kavuşmalarıyla ilgilidir. Bunun için; kentsel rantın belediyelere aktarılması ve belediyelerin vergilendirmede belirli esnekliklere kavuşturulması gibi yöntemler ileri sürülmüştür.

---

[244] Bayraktar ve Penpecioğlu, "Yerel liderlik, Toplumcu Belediyecilik...", a. g.e., s. 187.

[245] Güler, "Toplumcu Belediyeciliğin...", s. 137-8.

Bu ilkenin uygulamasına gelince... Belediyeler, büyük işletmeler kurarak gelir sağlama çabası içine girmişlerdir. Sözgelimi asfalt fabrikaları kurup hem kendi ihtiyacını karşılamış hem de karayollarının büyük ihalelerine girip bu işten kazanç sağlamışlardır. Otoparklar, düğün salonları, taşınmazların kiraya verilmesi, kreşler, tanzim satış mağazaları, kıyı belediyelerinde halk plajları açmak, alternatif gelir kaynaklarının belli başlıları olarak yaygınlaşmıştır.[246]

Toplumcu belediyeciliğin uygulandığı şehirlerde siyasal hareketler ve kent hareketlerinin incelenmesi, Türkiye'de toplumcu belediye tarihinin tam olarak anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir.[247] Bu nedenle Türkiye'de toplumcu belediyenin tarihsel izlerine çalışmak ayrı ve uzun bir çalışmanın konusu olmak zorundadır.

Türkiye'de sosyal demokrasinin toplumcu belediye yorumu dışında, sosyalist düşüncenin toplumcu belediye örneği, Fatsa deneyimi ile kısa bir süreliğine hayata geçirilmiştir. 1979 yılında Ordu, Fatsa'da yaşanan toplumcu belediye deneyiminde, dikkat çeken ilk unsur, belediye yönetiminin, halkın belediye yönetimine katılımına imkân sağlayacak mekanizmaları kurma arayışıdır.

FATSA DENEYİMİ

Toplumcu belediye deneyiminin Türkiye'de ulaştığı en ileri düzey, Fatsa Deneyimi'dir. Fatsa'da Fikri Sönmez'in belediye başkanlığında gerçekleştirilen belediye yönetimi; belediye faaliyetlerine halk katılımı, halk ve belediye arasındaki dayanışma ve belediyelerin kendi aralarındaki yardımlaşma bakımından, dünyaya minyatür bir model hediye etmiştir. Toplumcu belediyeciliğin tüm unsurlarını taşıyan Fatsa, öte yandan gelecek için umut

[246] Güler, "Toplumcu Belediyeciliğin...", s. 152.

[247] Başlangıç olarak Selahattin Yıldırım'ın 1979 yılında kaleme aldığı makaleden yararlanılabilir. Yıldırım, makalesinde iki kent hareketi olgusundan söz etmektedir: İzmit-Halkçı-Demokrat grubunun çıkışı ve "Zabıta vakası" olarak da bilinen Ümraniye olayıdır. Selahattin Yıldırım, "Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar ve Sosyal Hareketleri ve Yerel yönetimler Üstüne Notlar" *Mimarlık Dergisi*, Sayı 1-4, 1979, s. 19. Ümraniye olayı için *bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, B. 124; 28.3.1978; O. 1. s. 105.

da aşılamıştır. Bu umut, en zor koşullarda bile toplumcu belediyeciliğin nasıl kurulabileceğini, eksiklerini ve geliştirilmesi için gereken olanakları öğretmektedir.

Fatsa deneyimi, 1979 yılında belediye başkanının hayatını kaybetmesiyle boşalan belediye başkanlığı koltuğu için ara seçimlerin yapılması ve bağımsız aday Fikri Sönmez'in seçimi kazanmasıyla başlar. 4 Ekim 1979'da yapılan seçimlerde bağımsız olarak seçime giren Terzi Fikri, Fatsa'da CHP, AP ve MSP'nin iki katı oy alarak başkanlığa seçildiğinde tüm Türkiye'nin gözü buraya çevrilmişti. Terzi Fikri "Çamura, rüşvete ve karaborsaya son" sloganı ile yola çıkmıştı. Ancak Fatsa'daki bu deneyim Ankara'yı rahatsız etti. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in, "Çorum'u, Maraş'ı bırakın Fatsa'ya bakın" sözleri, gazetelerin manşetlerinde yerini almış; Ankara'nın duyduğu rahatsızlık ilan edilmişti.[248]

Fatsa'da altyapı sorunlarının başında sokaklardaki çamur gelmektedir. Eldeki imkânlarla bu sorunla yıllarca baş edemeyeceğini gören belediye ve komiteler "Çamura Son Kampanyası" başlatır ve civar belediyelerin araç-gereç desteği ile kampanya sadece dört günde hedefine ulaşır.

Belediye ilk olarak mahallelerde halk komitelerini örgütler. Kentte her siyasi görüşten kişinin katıldığı on bir halk komitesi kurulur.[249] Bu bölgelerde seçimle oluşturulan mahalle komiteleri kuruldu. Her komite kendi bölgesinin sorumluluğunu üstlenip çözümleri tartışıp belediyeye iletecektir. Halk komitelerinin görevi esas olarak o mahallede yapılan toplantıda kararlaştırılan belediye hizmetlerini yürütmek; halkın ihtiyaçlarını rayiç fiyatlarla –karaborsa fiyatına karşı- karşılamak mahallenin yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi sorunlarını çözmektir.

Fikri Sönmez başkanlığında belediye işleyişinde değişikliğe de gidilmiştir. Belediye meclisinin tüm toplantıları halka açık yapılmaya başlanmış, bu toplantılar belediye hoparlörlerinden Fat-

[248] *Sabah*, 26.04.2010, http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/04/26/musluman_degil_diye_salasini_okumadilar

[249] *Milliyet*, 10 Temmuz 1980.

salılara yayınlanmıştır. Bu uygulama, belediye meclis üyelerinin halkın gözü önünde karar almasına yol açmış ve birçok karar bu sayede halkın lehine sonuçlanabilmiştir.

Belediye çalışanlarının durumunu dönemin Genel-iş Sendikası Fatsa Şube Başkanı Baki Kaya'nın dile getirir. "Fatsa Belediyesi'nin örneğine az rastlanır bir doğruyu" yakaladığını söyleyen Baki Kaya, "ekonomik açıdan tekliflerimizin çok üstünde, siyasal açıdan ise örneğini göremediğimiz bir işkolu sözleşmesi yaptık."[250]

Fatsa Belediyesi, kent halkının kendi arasındaki dayanışmayı sağlamak ve kaynaştırmak için halk şenliği organizasyonları yapmıştır. Beledi faaliyetlerin yürütülmesi bakımından, doğrudan demokrasiyi ve kamuculuğu güçlü bir şekilde bünyesinde birleştirmiş olan Fatsa Belediyesi deneyiminde bu çalışma kapsamında fazla söz edilmeyecektir.

Türkiye'de Fatsa Belediyesi ile merkezi hükümet arasında yükselen gerilimi, yukarıdaki merkez-yerel yönetim ilişkisi içerisinde değerlendirebiliriz. Demirel hükümeti, Fatsa Belediyesinin belediyecilik anlayışını, devrimci bir bakış açısına sahip yerel yöneticilerini, kendi ekonomi politikalarına kökten bir tehdit olarak görmüştür. Ancak İngiltere'den farklı olarak, Demirel Hükümeti, Fatsa Belediyesi'nin toplumcu belediyecilik uygulamasını, hükümetin ekonomi politikalarına karşı bir politika olarak değil, siyasal rejime yönelen bir tehdit olarak tarif etmiştir. Bunun sonucunda da Fatsa deneyimi, askeri bir müdahale ile sonlandırılmış, yöneticiler tutuklanmıştır.

Fatsa belediyecilik deneyimi hakkında son söz olarak şu söylenebilir: Terzi Fikri başkanlığındaki Fatsa Belediyesi deneyimi, kısacık ömrüne karşın, bu topraklarda eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplum inşasının temel referanslarından biri olmuştur.[251]

---

[250] *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1980, s.10.

[251] Hade Türkmen, "Çamuru Fatsa Temizler", http://www.toplumunsehircilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90:camuru-fatsa-temizler&catid=1:haberler&Itemid=27 [Erişim tarihi: 10.02. 2014].

SONUÇ

Neoliberal belediyeciliğin yok ettiği kamusal hizmet anlayışına karşın, dışarıdan hizmet alma yöntemiyle kurduğu sermayeye yönelik tatlı karlılık düzeni devam ederken toplumcu belediyecilik yöntemlerini uygulamaya koymak mümkün mü? Bu kitap, bugünkü kapitalist devlet biçimi altında toplumcu belediyeciliğin mümkün olup olmadığı sorusuna yanıt aramak üzere kaleme alınmış upuzun bir denemedir.

Tarihsel gelişimi ve ilk ortaya çıkış dinamikleri bakımından, bu soruya olumsuz bir yanıt vermek kanımca güçtür. Toplumcu belediyeciliğin, 19. yüzyıl ortalarında, kapitalist devletin henüz demokratik niteliğinin ortaya çıkmadığı, yaşam koşullarının emekçiler için berbat olduğu bir zamanda İngiltere'de ortaya çıktığı düşünülürse ne demek istediğim anlaşılacaktır. Toplumcu belediyecilik, *laissez faire - laissez passer* sloganının yoğun olarak dile getirildiği dönemde ortaya çıktı. Kentlerin pislikten ve hastalıktan yaşanmaz olduğu bir dönemde, dönemin ihtiyaçları ve çözüm önerilerinin buluşması ile mütevazı bir biçimde ortaya çıkan bu yaklaşım, elli yıl içerisinde, demokratik hakların gelişmeye başlaması ile belediyecilik anlayışını şekillendirdi.

Sosyalist düşüncelerle beslenen toplumcu belediyecilik anlayışı, toplumcu belediyecilik uygulamalarının açtığı yolda belediye hizmetlerinin yaygınlaşmasına ilham vermiş; 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kamu hizmeti anlayışlarının doğmasına kaynaklık etmiş görünmektedir. Bu arada sosyal ve ekonomik haklar anayasal hak statüsüne kavuşurken, kamu hizmeti alanı büyük ölçüde merkezi hükümetin görev ve sorumluluk alanı olarak tanımlanmaya başlamıştır. Kamu hizmetlerini merkezi

hükümetler üstlendikçe, belediyelerin pozisyonu, merkezi politikaların yerel uygulayıcısı olmaya doğru gerilemiştir.

Toplumcu belediyeciliğin, "genel/ortak yarar" denilen ilkeyi kent düzeyinde tanımlayan bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Belediye hizmetlerinin, belediye bütçesi ve belediye personeli eliyle yerine getirilmesi ilkesine dayanan bu yönetim anlayışına, kâr ve rekabet ilkesinden ziyade siyasal ilke olarak da tanımlanan sosyal ihtiyaçların yön verdiği söylenebilir. Nitekim toplumcu belediyecilik anlayışına karşı çıkanların başında sermaye gruplarının gelmesi şaşırtıcı değildir. Seçme ve seçilme hakkının genişlemesiyle birlikte belediye meclislerinde sol partilerin güçlenmesinin, toplumcu belediyecilik deneyiminin uygulanmasını yaygınlaştırmış olması tarihsel olarak dikkat çeken bir olgudur.

Toplumcu belediye dediğimiz zaman, neoliberal belediyecilik anlayışı kadar hâkim ve yaygın bir ideolojik etkisi bulunmasa da, neoliberalizmden çok daha uzun bir süre, belediyecilik akımına yön vermiş bir belediyecilik anlayışını kast etmiş oluyoruz.

Neoliberal belediyecilik anlayışı ise, belediyecilik akımına ruhunu kazandıran toplumcu belediyeciliğin aksine, toplumun genel yararı yerine, şirketlerin/firmaların karlılığı ilkesine göre belirlenen bir yönetim anlayışını gösterir. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini, belediye hizmetlerinin belediye eliyle değil dışarıdan hizmet satın alınarak yapılmasını savunur. Hizmetten yararlananların ise hizmet bedelini ödemeleri esasına dayanır. Böylelikle, belediyelerin, merkezi bütçeye yük olmadan hizmet sağlayabilme olanağı bulacağı savunulur. Gerçekte ise otuz yıllık neoliberal deneyim, sadece şirketlerin kârını artırırken hem bireysel kullanıcıya hem de kamuya yüklediği mali yükü birçok örnekte arttırmıştır. Kamu hizmetlerinin denetimi sorunu ağırlığını giderek arttırmış, belediyelerde taşeronluk sisteminin yaygınlaşması ise çalışma koşullarının bozulmasına meydan vermiştir.

Türkiye'de 2008 yılında başlayan kentsel sınırların genişle-

tilmesi ve küçük belediyelerin kapatılması süreci 2012 yılında büyükşehir modeli ile büyük kentlerde kır ve kent ayrımının ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır. 2008 ve 2012 yılında çıkarılan kanun gerekçelerinde belediye sınırlarının genişletilmesi ve belediye birleştirmelerinin temel gerekçesi olarak mali nedenler ileri sürülmektedir. Bu süreç, neoliberal belediyeciliğin, mevcut belediye ölçeğinde başarılı olmaması ve belediyeleri muazzam bir borç yüküyle karşı karşıya bırakması olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan ölçeğin büyümesi, iktisadi akla dayalı bir karar alma mekanizmasının devam ettiğini gösterir.

Yerel düzeyde doğayı, tarihi ve toplumsal yaşamı tahrip ederek yürütülen belediye hizmetleri ile gözlemlediğimiz, ulusal düzeyde maden ocaklarında, inşaatlarda, atölyelerde meydana gelen ölümlü iş kazaları ile ilerleyişine tanıklık ettiğimiz neoliberal politikaların yarattığı yönetim anlayışı, şirketler dışında tüm canlılar için zararlı bir yönetim yaklaşımı halini almıştır. 2014 yılı Mart ayında NASA'nın maddi olarak desteklediği bir araştırma, batı uygarlığını, çöküşün eşiğinde bir uygarlık olarak betimlemiştir.[252] Küresel örgütler tarafından dünyada son otuz yılda artış gösteren eşitsizlikler hakkında yayımlanan raporların sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır; bunlar küresel örgütlerin bir çeşit itirafı olarak kabul edilebilir.[253]

Derin ekonomik krizler, kamu yönetiminde ve kamu hizmeti anlayışında önemli kırılmalara yol açar. 2008 yılında meydana gelen krizden sonra yükselen "yeniden belediîleştirme" olgusunun, yeni bir yönetim anlayışına dönüşüp dönüşmeyeceğinin

---

[252] Safa Motesharrei, Jorge Rivas, Eugenia Kalnay, *Human and Nature Dynamics (HANDY): Modeling Inequality and Use of Resources in the Collapse or Sustainability of Societies*, URL: http://www.atmos.umd.edu/~ekalnay/pubs/2014-03-18-handy1-paper-draft-safa-motesharrei-rivas-kalnay.pdf[Erişim: 11.10.2014

[253] OECD Raporları (*Growing Unequal?*, 2008; *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising?, 2011).* Buna son olarak NASA tarafından mali destek sunulan raporuda eklemek gerekir: *Human and Nature Dynamics (HANDY): Modeling Inequality and Use of Resources in the Collapse or Sustainability of Societies.* İlave olarak UNCTAD tarafında hazırlanmış 2014 tarihli *The Trade and Development Report 2014: Global Governance and Policy Space for Development* başlıklı raporda benzer konulara dikkat çekmektedir.

sorgulanması gerekir. Yeniden beledîleştirmelerle birlikte yükselen yeni toplumcu belediyecilik modelinin, krizden çıkış için başvurulacak geçici bir yönelim olarak mı görüleceği, yoksa kriz içerisinde sıkışıp kalan neoliberal belediyecilik anlayışını ortadan kaldıran yeni bir yönetim anlayışına mı evrileceği toplumsal mücadelelerin alacağı biçime bağlı görünüyor.

Kapitalist rejimin 21. yüzyılda ulaştığı düzey, şirket kârını maksimize etmeye yönelen tutumuyla, liberal ideolojiden uzaklaştığını göstermektedir. "İnsan-birey"i temel alan liberal ideoloji ile kapitalist rejimin ortak noktaları giderek azalmaktadır. Kapitalizmin, 21. yüzyıla uygun bir model olarak geliştirdiği düzenleyici devlet modeli de 2008 yılında iflas etmiştir. Kapitalizmin, kamucu bir anlayışı yeniden tesis etmesi, 1970'lerdeki tarzıyla bir refah devleti modelini savunması mümkün mü? Bu durumda, yeniden liberal birey vatandaş statüsü ile birliğini sağlaması gerekir.

Bu deneme kitabında, toplumcu belediyeciliğin geçmiş ve güncel durumu incelendiğinde, günümüzde toplumcu belediyeciliği yeniden inşa etmenin bir ihtiyaç olduğunu görebiliriz. Ancak, toplumcu belediyeciliğin, siyasal sistemi ve siyasal iktidarı dönüştürme gücü, onun nasıl kurulacağı ile ilgilidir. Toplumcu belediyecilik, ekonomik, sosyal, ideolojik ve siyasal açıdan kendi kendini tüketen bir siyasal rejimi kurtarmak için mi kurgulanacak, yoksa alternatif, eşitlikçi, özgürlükçü bir toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemin kurulmasını mı hedefleyecektir? Her tür olanağa sahip kapitalist rejimin toplumcu belediyeciliği krizden çıkış yöntemi olarak görmesi ve bu şekilde hareket etmesi beklenen bir durumdur. Ancak bunun böyle olması zorunlu değildir.

Tarihteki deneyimler bize, en beklenmedik tarihsel dilimlerde ve yerlerde bile belediyecilik rejiminin ortaya konabileceğini gösteriyor. İngiltere'de vahşi kapitalizm olarak adlandırılan bir dönem olan 1850'lerde, Latin Amerika'da en karanlık neoliberal uygulamaların gerçekleştiği 1980'li yılların sonunda

toplumcu belediyecilik patlak vermiştir. Ancak her iki örnekte de toplumcu belediyeciliğin yaygınlaşması ve etkisini hissettirmesi için başka gelişmelerin yaşanması gerekmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, kitleselleşmeye başlayan işçi sınıfı hareketi, buna eşlik eden siyasal programlar ve siyasal partilerin toplumcu belediyecilikle uyumlu bir programa sahip olmaları sayesinde, bu anlayış yaygınlaşmıştır.

Latin Amerika'da özelleştirmelerin yoğun yaşandığı bir dönemde ortaya çıkan toplumcu belediyecilik deneyiminin, etkisi ve yaygınlaşması, sendikalarla ve örgütlü işçi sınıfı ile mümkün olabilmiştir. Ancak, toplumcu belediyeciliğin yaygınlaşması, Latin Amerika'da siyasal sistem değişikliğine giden yolu ve toplumsal koşulları hazırlayan önemli bir parametre olmuştur.

Buna benzer şekilde, 20. yüzyılı yeni bir uygarlık seviyesine yükselten esas gelişme, İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen refah devleti /sosyal devlet uygulamalarıdır. Toplumsal desteğin oluşmasını sağlayan asıl unsurun kamu hizmetlerinin genişlemesi olduğu görülmektedir. Kamu hizmetlerinde, öncelikle kentlerde, insanların yaşamlarını kolaylaştıran ve kentleri yaşanabilir kılan belediyecilik hizmetlerinin payını görmek gerekir. Yirminci yüzyıldaki belediyecilik akımının temelinde de, 1850'lerde İngiltere'de başlayıp oradan da Avrupa ve Amerika kıtasına yayılan belediye sosyalizmi deneyimi yatmaktadır. Elinizdeki uzun denemenin ulaştığı bu sonuç, kamu hizmetlerinin yaygınlaştığı 2. Dünya Savaşı sonrası refah rejimlerini de büyük ölçüde belirleyen bir tarihin önemli parçalarından biridir.

Otuz yıllık "kullanan öder" şiarıyla neoliberal çerçeve, kamu hizmetlerinin ve belediyeciliğin normu oldu. O kadar yaygın olarak benimsendi ki kamu hizmeti ve belediyeciliğin gelişmesine yol açan, siyasal akla dayanan kamucu normu unutturdu. Bu denemede, kamu hizmetlerinin tarihinin, neoliberal şiarın aksine kamucu içeriğe bağlı olduğunu gördük. Öyle ise bu iki yaklaşım arasındaki mücadele: Özel sektör penceresinden iştah kabartacak kadar yüksek kâr oranlarının bulunduğu kamu hiz-

metleri alanı; toplumsal pencereden ise toplumun genel yararını ifade eden, şirket çıkarına feda edilmeyecek kadar önemli, piyasa kurallarından korunulması gereken hizmet alanı arasındaki mücadeledir. Siyasal jargonla ifade edilecek olursa özel çıkar ile genel çıkar arasındaki bu uçurum, "kâr" ile "toplumsal yarar" arasındaki uçurumdur.

İktisadi akılla kavrandığında kamu hizmetleri, özel sektöre devredilmiş bir kalkınma anlayışının sonucudur. Daha fazla kâr elde eden şirketlerin, daha hızlı kalkınmaya yol açacağına ilişkin bir inanıştır. Ancak 2001 krizi, Enron krizi ve 2008 krizinden sonra ortaya çıkan şok edici gerçek, iktisadi aklın iflas ettiğini gösteriyordu. İktisadi akıl, sadece özel sektöre "kâr" getirirken, kamuya yüklediği büyük miktarlardaki harcamayı "işlem maliyeti" diyerek geçiştirebilir miyiz?

Öyle görünüyor ki devlet yönetiminde otuz yıldır hâkim olan paradigma, devlet ile piyasa açısından aynı sonuçları doğuran bir iktisadi aklın olmamasıdır. Bir yandan "devlet" olma durumunu sürdürüp bir yandan da kamusal hizmetlerin özel eller tarafından gördürülmesini savunmanın "iktisadi" bir akılla ilgisinin olmadığı ortaya çıktı. Kamu açısından, özel sektör tarafından yerine getirilen kamu hizmetleri, daha fazla "maliyet" demek. Özel sektör tarafından ise "yüksek kâr oranları" demek, en hafif anlamda oligopol piyasa, en ağır anlamda monopol piyasa kârı demek. Sorun şu ki, şirketlerin böyle bir kârdan feragat etmeleri o kadar kolay değil. Ne gelişmiş ülkelerde ne de gelişmekte olan ülkelerde.

Tüm siyasal alandaki bu çekişme ve otuz yıllık özel sektör lehine oluşan durum, sonucu değiştirdi mi? İnsanlar, kamu hizmetlerini hala ve daha fazla kamu hizmeti olarak görüyor ve kamu tarafından sunulmasını tercih ediyor olabilir mi? Tam da öyle. 20 yüzyıl ve 21. yüzyıl halkların demokrasi talebini sürekli olarak yükseltti. Daha fazla demokrasi talebi daha fazla iyi yaşama koşullarının oluşturulması demek. Demek ki, insanlar iyi yaşamak için kamu hizmetlerinin kamu hizmeti olarak,

kamu tarafından sunulmasını talep ediyorlar. Aynı zamanda da bu sürecin parçası olmak istiyorlar. Bu talep, bugüne kadar ustalıkla hazırlanmış "biçimsel" demokrasi manevralarıyla, kapitalist devleti daha da güçlendirerek yönlendirebilmiştir. Son yirmi yıl boyunca demokrasi, özünde piyasa kurallarının egemen norm olarak görüldüğü yönetişim modeliyle karşılanmaya çalışılıyormuş gibi sunulmuştur. Ancak artık 2008'den sonra durum reddedilemeyecek kadar neoliberal paradigmanın geçersizliğini gözler önüne sermektedir.

Yeniden yükselmeye başlayan yeni Keynesgil önermeler, ya da belediye hizmetlerinde görülen beledîleştirmeler, otuz yıldır dört koldan, özel sektör ve devletlerin işbirliği ile inşa edilen bu küresel nizamı yerinden edebilecek düzeyde midir? Yoksa tüm bu gelişmeler, yeni bir düzenleyici devlet modeline tekrar dönüş anlamına mı gelmektedir?

Bu sorunun yanıtını ararken, 2014 Mart ayında yayımlanan NASA raporuna dikkat çekmek gerekir. Kapitalist uygarlığın çökmekte olduğunu öngören bu rapor, sistemik bir durumun habercisi gibidir. Raporda, yeni bir uygarlığın ipuçlarını da vermiyor. Uygarlıklar her zaman kendi içerisinden yeni bir uygarlık doğurmamışlardır; bazen öylesine yok olup gitmişlerdir. Muazzam uygarlıkları bazen kapkaranlık bir dönem takip etmiştir.

Yeni bir uygarlığın nasıl kurulacağı uzun bir tartışma ancak elimizdeki bilgiler, yeni bir uygarlık iddiası ortaya atılacaksa, bunun, eşitlik ilkesi ile çok yakın bir bağının bulunması gerektiği ortadadır. Kapitalist uygarlığın çözemediği en önemli sorunların başında gelen eşitlik meselesi, insanın yaşam koşullarının kolektif bir anlayışla iyileştirilmesini de içermektedir. Sık sık tekrarlanan, yoksullukta eşitlik gibi sloganların yerini alacak, eşit yaşam hakkının kurumsallaştırılma ihtiyacı ortadadır.

Dünyanın, ekonomik eşitsizlikler, toplumsal eşitsizlikler, inançtan kaynaklanan eşitsizlikler, önyargılar, korkular, tarih boyunca aktarılan çaresizlikler, etnik-kültürel-dinsel heyecanlarla beslenen farklılıklar... Bütün bu farklılıkların, toplumsal

grupların yaşama sevincini söndürmeden, özgür ve eşit kılan bir siyasal sistem, aynı zamanda yeni bir uygarlık projesi midir?

Siyasal partilerden, vatandaşlığa, siyasal katılımdan, bürokrasiye kadar çok geniş bir alanın yeniden kurgulanması, temsil mekanizmasının yeniden düşünülmesi gerekiyor. Bununla birlikte, eğer yeni bir uygarlık kurulacaksa ve bu uygarlık yukarıda sözü edilen eşitsizlikleri gidermeyi bir siyasal hedef haline getirecekse, bu uygarlığın örülmesinde kamu hizmetlerinin sunum biçimleri önemli bir parametre olacaktır.

Günümüzde, kamu hizmetlerinde pandül (sarkaç) özel sektör ile kamu sektörü arasında gidip geliyor. Gelişmiş ülkelerde pandülün şimdi piyasadan devletçiliğe doğru kaymaya başladı. 2010 yılında Paris'te Veolia ve Suez şirketinin 25 yıllık ayrıcalıklarını kaybetmeleri, yeni sürecin işaret fişeği oldu.

Yüz elli yıllık belediye hizmetleri deneyimine bakıldığı zaman şu sonuçlara ulaşmak çok zor olmasa gerek:

a. Kamu hizmetlerinin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki el değiştirmesi dönemsel bir "moda" değil ciddi bir mücadelenin sonucunda meydana gelmiştir.

b. Özelleştirmeye karşı çıkan marjinalize edilmiş aktörlerin siyasal itirazları otuz yıldır devam ediyor; ancak artık "egemen" bir paradigma haline dönüşmeye başladı.

c. Avrupa'da ve Latin Amerika'da siyasal mücadelede, koalisyonlar ile toplumsal ilişkilerin örülmesi güç birliğini doğurdu.

d. Siyasetçiler, otuz yıldır siyasal eylemlerden öğrendiklerini uyarladılar. Bu karşılıklı öğrenme kamu sektörünün, özelleştirmeci paradigmalarla mücadele etmesini sağladı.

e. İç ve dış şoklar etkili oldu.

Toplumcu belediye, başından itibaren ihtiyaçlardan beslenmiş; ancak bu ihtiyaçları dile getirecek bakış açısına, güce de ihtiyaç

duymuştur. O nedenle, sanayileşmiş, her gün yakıcı sorunlarla karşı karşıya kalan ve bunlara çözüm bulmaya çalışan, emekçilerin görece örgütlü olduğu şehirlerde ortaya çıkması ve gelişmesi, bugünden bakınca çok tesadüf eseri değildir. Onca olanaksızlığın ve teknolojik yetersizliğin hüküm sürdüğü bir tarihsel dönemde, toplumcu belediyecilik ortaya çıkmışken, liberal düşünürler bu akımdan etkilenmişken, bugün, şirketlerin kârlarının yerine yaşamı savunmak anlaşılması zor bir çelişki midir?

İnsanın daha onurlu bir yaşamı arzulaması; toplumsal bir varlık olduğu için, ancak toplumsal düzeyde sağlanabilecek saygınlıkla gerçekleşebilir ve bu da zor değildir.

KAYNAKÇA

Akay, Zekai. "Kent Planlamasına Halkın Katılımı." *Mimarlık*, Yıl.15, Sayı.150, 1 (1977): 29–30.

Akıllı, Hüsniye. "Su Hizmetlerinde Dejavu: Osmanlı Su Şirketlerinden ANTSU'ya." *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Sayı: 21 (2012): 15-26.

Altaban, Özcan. "1980'li Yıllarda İngiliz Planlama Deneyimleri." *ODTÜ MFD* 10, sayı. 1 (1990): 75-101.

Altay, Nasuh Oğuzhan. "F. Almanya'da Yerel Yönetim Bankacılığı: 'Tasarruf Sandıkları Organizasyonları'." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, Sayı. 2 (1997): 64-82.

Bahçe, Serdal. "Faşist Cordon Sanitaire ve Avrupa Karanlığı." *A.Ü. SBF Tartışma Metinleri* 109, 2010.

Bayraktar, Ulaş ve Mehmet Penpecioğlu. "Yerel liderlik, Toplumcu Belediyecilik ve Ali Dinçer: 1977-1980 Dönemi Ankara Belediyesi." içinde *Toplumcu Belediyecilik,* İhsan Kamalak ve Hüseyin Gül (ed.),159-196. İstanbul: Kalkedon-Sodev Yay., 2009.

Beattie, Jason. "Water Giants make £2 Billion in Profit But Seven of Them Didn't Pay a Penny in Tax." *Mirror,* 27 Kasım 2014, http://www.mirror.co.uk/news/uk-news/water-giants-make-2billion-profit-4703371.

Bell, J.ve J. Peton. *Glasgow:Its Municipal Organisation and Administration.* 1896. (https://archive.org/stream/glasgowitsmunici00bell#page/n7/mode/2up)

Boffey, Daniel, Ian Griffiths ve Toby Helm. "Water companies pay little or no tax on huge profits." *The Guardian*. 10 Kasım 2012. http://www.theguardian.com/business/2012/nov/10/water-companies-tax

Boffey, Daniel. "Water Companies pay billions to shareholders but little tax. Why?" *The Guardian. 10 Kasım 2012.* http://www.theguardian.com/business/2012/nov/10/utilities-water-bills

Bond, Patrick. "Küreselleşme, Eşitsiz Kentsel Gelişme ve Suyun Metalaşmasının Makro Dinamikleri"(çev. Gaye Yılmaz), http://emekdoga.org/kuresellesme_esitsiz_kentsel_gelisme_ve_suyun_metalasmasinin_makro_dinamikleri_Patrick%20Bond.htm (erişim tarihi 10.11.2014)

Brenner, Neil ve Nik Theodore. "Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism."*Antipode* 34, sayı.3 (2002): 349-379.

Brown, Richard. "Municipal Socialism." http://richardjohnbr.blogspot.com, 2008.

Brundage, Anthony. *The Englih PoorLaws 1700-1930.* Hampshire: Palgrave&Macmillan, 2001.

Bümin, Kürşat, *Demokrasi Araşyışında Kent*. İstanbul: Ayrıntı, 1990.

Bürkev, Yalçın vd. *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri Cilt 1 & Cilt 2*. Ankara: Notabene Yayınları, 2011.

Chamouard, Aude. "Municipal socialism in France from the interwar period to the 1970s: An innovative local experiment." (İngilizceye çeviren Oliver Waine). 2014. http://www.metropolitiques.eu/Municipal-socialism-in-France-from.html.

Cohn, Gustav. "Municipal Socialism". *The Economic Journal* 20, sayı. 80 (1910): 561-568.

Çaha, Havva. "Türkiye'de Yolsuzluk: Yapısal Boyutlar ve Uygulama." *Amme İdaresi Dergisi, 42*,Sayı 1 (2009): 105-137.

Çınar, Tayfun. "Türkiye'de İçme suyu ve Kanalizasyon Hizmetleri: Yönetim ve Finansman." İçinde *Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri,* Çınar, T. ve H. K. Özdinç (Ed.), 43-93. Ankara: Memleket Yay. 2006.

Dannin, Ellen. *The Long History of Privatization Failures*, Employment Policy Research Network (EPRN). 2013.http://static.comicvine.com/uploads/original/11112/111121690/3188740-4327862103-monop.jpg#sthash.aiKB8IBs.dpuf

Daunton, Martin. *The Cambridge Urban History of Britain, Vol.3, 1840-1950.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Dogliani, Patrizia. "European municipalism in the first half of the twentieth century: the socialist network." *Contemparary European History 11,* Sayı.4 (2002): 573-596.

Douglas, David Charles ve W. D. Handcock (ed). "Chamberlain's Ransom' Speech 5 January 1885". *English Historical Documents,* 105-109. London: Routledge, 1996.

Ege, Sema. "Fabian Society ve İki Yenilikçi Yazar G. Bernard Shaw ve H. G. Wells, 1903-1908."*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 40, sayı. 3-4(2000): 217-233.

Engels, Friedich. *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu.* Ankara: Sol Yayınları, 1997.

Engels, Friedrich. "Engels to Fredrich Adolph Sorge",18 January 1893, https://marxists.anu.edu.au/archive/marx/works/1893/letters/93_01_18.htm

Ewen, Shane. "Transnational Municipalism in a Europe of Second Cities." İçinde *Another global city: historical explorations into the transnational municipal moment, 1850–2000*, Saunier, P.-Y. ve S. Ewen (ed.), 101- 118.New York: Palgrave &Macmillan, 2008.

Fiamingo, G."Municipal Socialism in Europe." *Journal of Political Economy 6*, sayı. 3 (1898): 396-401.

Fraser, Hamish. "Let Glasgow Fourish." İçinde *Glasgow:1830 to 1912,* Fraser, H vel. Maver (ed.), 1-8.Manchester: Manchester University Pres, 1996.

Fraser, Hamish. "Municipal Socialism and Social Policy." İçinde *The Victorian City: A Reader in British Urban History, 1820-1914,* Morris ve R. Rodger (ed.), 258-280. London: Longman, 1993.

Gehrke, Jules Philip. *Municipal anti-socialism and the growth of the anti-socialist critique in Britain 1873-1914.* (PhD Thesis, University of Minnesota), 2006.

Gehrke, Jules. "Municipal Socialism in Britain: Georgist Thought and Emergence ofMunicipal Socialism in Britain, 1870-1914."http://schalkenbach.org/rsf-1/o n-line-library/scholars-forum/municipal-socialism-in-britain.

Genro, Tarso ve Ubiratan de Souza. *Porto Alegre: özgün bir belediyecilik deneyimi. İstanbul:* Demokrasi Kitaplığı, 1997.

German, Lindsey. *Cinsiyet, Sınıf ve Sosyalizm.* (Çeviri: Yıldız Önen), İstanbul: Babil Yayınları, 2006.

Goldfrank, Benjamin ve Andrew Schrank. "Municipal Neoliberalism and Municipal Socialism: Urban Political Economy in Latin America." *International Journal of Urban and Regional Research* 33, sayı. 2 (2009): 443–62.

Goldsmith, Mike. "The Europeanisation of Local Government."*Urban Studies* 30, Sayı. 4/5 (1993): 683-699.

Goodway, Nick vd. "Sold Down the River." *Independent*, 11 Haziran 2013. Erişim: 10 Kasım 2014.

Greater London Regional Council Labour Party. *A Socialist policy for the GLC, discussion papers on labour's GLC election policy.* 1980.

Green, Geoff. "The New Municipal Socialism." İçinde *The State or the Market: Politics and Welfare In contemporary Britain,* Martin Loney vd. (ed.), 273- 290. Londra: Sage yay., 2. Baskı, 1991.

Gret, Marion ve Yves Sintomer. *Porto Alegre.* Çev. Azer Kılıç, İstanbul: İthaki yayınları, 2004.

Güler, Birgül Ayman. "Küreselleşme ve Yerelleşme: Yerel Altyapı Sektörü." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, Sayı.3 (1997): 62-77.

Güler, Birgül Ayman. "Beşbinli Yerel Yönetim Yasaları Üzerine." *5. Kentsel Altyapı Ulusal Sempozyum Kitabı.* Ankara: İMO Yay. 2007.

Güler, Birgül Ayman. "Yerel Yönetimler ve Dış Borçlanma." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, Sayı. 2 (1997): 20-30.

Güler, Birgül Ayman. *Yeni Sağ ve Devletin Dönüşümü.* Ankara: TODAİE Yay, 1996.

Güler, Mahmut. "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine." İçinde *Toplumcu Belediyecilik/Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Teorik Yaklaşımlar Türkiye Uygulamaları,* İhsan Kamalak, Hüseyin Gül*(ed), 125-158.* İstanbul: Kalkedeon Yayınları, 2009.

Gültekin, Ahmet Kerim ve İbrahim Gündoğdu (ed.). *Devrimci-Halkçı Yerel Yönetimler.* İstanbul: Patika Yayınları, 2013.

Güngör, Fatih ve Metin Özuğurlu. *"İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet." A.Ü SBF GETA Tartışma Metinleri* 3, 1997.

Güngör, Gonca ve Alper Göksu. "Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve ülkelerarası Bir Karşılaştırma." *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 20, sayı.1(2013): 59-72.

Hall, David. *Re-municipalising municipal services in Europe*, Mayıs 2012, PSIRU [www.psiru.org]

Hall, David, Emanuele Lobina and Philipp Terhorst. "Re-municipalisation in the early twentfirst century: water in France and energy in Germany." *International Reviewof Applied Economics*27, sayı. 2 (2013): 193-214.

Halmer, Susanne ve Barbara Hauenschild. *Remunicipalisation of public services in EU*. OGPP, 2014.

Hamamcı, Can. "Dünyada ve Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Mirası." *Yeni toplumcu Belediyecilik Sempozyumu,* 19-26. Ankara: Çankaya Bel. Yay., 2013.

Hamlin, Christopher ve Sally Sheard. "Revolutions in public health: 1848 and 1998?" *BMJ* 317, Sayı. 7158 (1998): 587.591.

Heller, Patrick."Moving the State: The Politics of Decentralization in Kerala, South Africa and Porto Alegre." *Politics and Society* 29, sayı.1 (2001): 131-163.

Hernandez –Medina, Esther. "Social Inclusion through Participation: The Case of the Participatory ıf Budget in Sao Paulo." *International Journal of Urban and Regional Research* 34, Sayı.3, (2010): 512-532.

Hiçşaşmaz, Mazhar. "Komünlerin Sinai ve Ticari Teşebbüsleri ve Belediyeleştirme Hareketleri." *A.Ü. SBF Dergisi* 12, sayı.1, (1957): 13-31.

Inman, Robert P. ve Daniel L. Rubinfeld. "Subsidiarity and the European Union." *NBER Working Paper Series* Mayıs, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1998.

Isaac, T. M. Thomas. "Kerala's People's Plan Campaign 1996-2001." İçinde *Grass-Roots Democracy in India and China: The Right To Participate,* Manoranjan Mohanty vd. (ed.), 181-208. Yeni Delhi:Sage Pub. 2007. DOI:http://dx.doi.org/10.4135/9788132101130.

İlhan, Akgün ve Nuran Yüce. "Bolivya'da ve Güney Afrika'da Su hakkı Mücadelesi." http://www.suhakki.org/2012/12/bolivya-ve-guney-afrikada-su-hakki-mucadeleleri/. Uyarlanma tarihi: 12 Aralık 2012.

Karahanoğulları, Onur. "Kamu hizmeti yeni eğilimler." *Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu'nda sunulan tebliğ.* KESK, 1-2 Şubat 2003.

Karahanoğulları, Yiğit. "Kamu Özel Ortaklığının Mali Değerlendirilmesi." *SBF Dergisi* 67, Sayı. 2 (2012): 95-125.

Karasu, Koray."İngiltere'de Kamu Yönetimi." İçinde *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri,* Koray Karasu (ed), 145-292.Ankara: İmge yay. 2013.

Keleş, Ruşen ve Bülent Duru. "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine tarihsel Bir Bakış." *Mülkiye* 32, Sayı. 261 (2008): 27-44.

Kellett, JR. "Municipal socialism, enterprise and trading in the Victorian city." *Urban History* 5, (1978): 36-45.

Keskin, Bayram. *Kamu Hizmetinin Görülmesine İlişkin Sözleşmeler ve bu Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü*, Ankara Ü. Sos. Bil. Enst. Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Ankara, 2006.

Keskin, Nuray Ertürk (ed). *Açıklamalı Yönetim Zamandizini1919-1928 I ve II. Cilt.* Ankara: SBF KAYAUM, 2012.

Keskin, Nuray Ertürk. "Toplumcu Belediyecilik Üzerine Kaynakça." https://www.academia.edu/3517185/Toplumcu_Belediyecilik_Kaynakcasi, 2013.

Keskin, Nuray. "Eğitimde Reform." *Kamu Yönetimi I. Ulusal Kurultayı 18-19 Aralık 2003,* İnönü Üniversitesi, Malatya.

Keskin, Nuray. "Eğitimde Reform." *Mülkiye Dergisi* 28, Sayı. 245 (2004):125-148.

Kishimoto, Satoko, Emanuele Lobina ve Olivier Petitjea. *Here to stay: Water remunicipalisation as a global trend: 180 Cases in 2014.* PSIRU, Kasım 2014. http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/download/heretostay-en-20_nov.pdf (erişim tarihi: 15.11.2014)

Kishimoto, Satoko. "Blunt speaking opens up important debate at water summit." 16 Kasım 2013. http://www.tni.org/article/blunt-speaking-reality-privatised-water-opens-important-debate-budapest-water-summit.

Kösecik, Muhammet. "4 Mayıs 2000 Büyükşehir Belediyesi Seçimlerinin Getirdikleri: Londra'da Yeni Dönem." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 9, sayı. 3 (2000): 69-81.

Laurence, Sue."Municipal Socialism, Municipal Trading and Public Utilities." *BSSLH* 52, sayı.1 (1987): 46-53.

Lefebvre, Remi. "Le Socialisme Français soluble dans l'instution municipale? Forme partisane et emprise institutionnelle: Roubaix (1892-1983)."*Revue française de science politique* 54, sayı 2 (2004): 237-260.

Lefebvre, Remi. "French socialism diluted in municipal institutions? An institutional approach." *APSA Congress,* Ağustos 2008, Boston.

Lenin, Vladimir İlyiç. "Municipalisation of the Land and Municipal Socialism", içinde *The Agrarian Programme of Social-Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907.* s. 358-359. https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1907/agrprogr/index.htm#ch04s7

Leopold, Ellen ve David Mcdonald. "Municipal Socialism Then and Now: some lessons for the Global South." *Third World Quarterly* 33, Sayı.10 (2012): 1837-1853.

Lobina, Emanuele ve David Hall."List of water remunicipalisations worldwide." http://www.psiru.org/sites/default/files/2013-W-Remunicipalisationswater.pdf; http://www.remunicipalisation.org/front/page/remunicipalisation_wave

Macdonald, David. "Remunicipalisation Works!" İçinde *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands,* Martin Pigeon vd. (ed.), 8-22. Amsterdam: Transnational Institute, 2012.

Miller, James. "Taking off the Gloves: The United States and the Italian Elections of 1948." *Diplomatic History* 7, Sayı 1 (1983): 35-56.

Milliyet, 10 Temmuz 1980, "Fatsa'da Durum".

Milwaukee Sewer Socialism. http://www.wisconsinhistory.org/turningpoints/tp-043/. [Erişim tarihi: 11.11.2013].

Motessharrei, Jorge Rivas ve Eugenia Kalnay. "Human and Nature Dynamics (HANDY): Modeling Inequality and Use of Resources in the Collapse or Sustainability of Societies." E*cological Economics, 101,* Mayıs (2014): 90-102.

OECD. *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising?* Paris: OECD, 2011. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/the-causes-of-growing-inequalities-in-oecd-countries_9789264119536-en#page1.

OECD. *Growing Unequal? Income Distrubition and Poverty in OECD Countries.* Paris: OECD, 2008. HTTP://WWW.OECD.ORG/ELS/SOC/

Özdemir, Süleyman. *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti.* İstanbul: İTO Yay. 2007.

Öztürk, Erhan. "Müslüman Diye Salasını Okumadılar." Sabah. 26.04.2010. http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/04/26/musluman_degil_diye_salasini_okumadilar

Özuğurlu, Metin. "Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu." *Mülkiye Dergisi* 27, sayı. 239 (2003): 59-74.

Peck, Jamie."Creative Moments: working culture, through municipal socialism and neoliberal urbanism."İçinde *Mobil urbanism: cities and policymaking in the global age,* Eugene McCann and Kevin Ward (ed.), 41-70. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011.

Reader, John. *Şehirler.*(Çev. Fatine Bahar Karlıdağ) İstanbul:YKY Yay, 2007.

Reuters, 08.07.2014. "Paris's return to public water supplies makes waves beyond France." [http://www.reuters.com/article/2014/07/08/water-utilities-paris-idUSL6N0PE57220140708]

Robin, Silvia ve Sébastien Velut. "Latin American Municipalities in Transnational Networks Reforming Municipal Government in Rosario, Argentina, and Montevideo, Uruguay in the 1990s." İçinde *Another Global City, Historical Explorations into the Transnational Municipal Moment*, 1850-2000, Pierre- Yves Saunier ve Shane Ewen(ed.), 153-171. New York: Palgrave&Macmillan, 2008.

Rowlands, Carl. *A Socialist Programme for London.* 2013.http://www.newleft-project.org/index.php/site/article_comments/a_socialist_programme_for_london

Smith, Dennis. *Capitalist Democracy On Trail.* London: Routledge, 1990.

Şimşek, Bedia Sanem. "Su Sektöründe Reform Hareketleri.Uzmanlık Tezi. Rekabet Kurumu." 2007. http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/Documents/Uzmanl%C4%B1k+Tezi/tez79.pdf [Erişim: 04.04.2014]

Tekeli, İlhan. "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı." *Mimarlık* 15, sayı 1(1977): 32-35.

Terhort, Philipp. "From de-privatisation to demands for democratisation." 23 Haziran 2014. www.http://www.tni.org/article/remunicipalisation-berlin-after-buy-back

The Rise of Glasgow: Urban Growth in Victorian Scotland. http://www.bbc.co.uk/history/scottishhistory/victorian/features_victorian_urban.shtml[erişim tarihi: 02.03.2014].

Todd, Allan. *Cambridge History for the IB Diploma: The Cold War.* Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Tortop, Nuri. "Londra Büyükşehir Yönetimi." *Çağdaş Yerel Yönetimler* 2, sayı 1 (1993): 3-8.

Troesken, Werner. *The Great Lead Water Pipe Disaster.* Massachusetts: MIT Press, 2008.

Türkmen, Hade. "Çamuru Fatsa Temizler." http://www.toplumunsehircilikhareketi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90:camuru-fatsa-temizler&catid=1:haberler&Itemid=27 [Erişim tarihi: 10.02. 2014].

Ulldemolins, Joaquim Rius. "Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding in central Barcelona." *Urban Studies* 51, sayı 14, (2014): 3026-304.

Wampler, Brian. *Participatory Budgeting in Brazil.* Pennsylvania: Penn State University Press, 2009.

Watson, C. *Trends in World Urbanisation,* 1993. < http://www.icup.org.uk/>(erişim tarihi: 20.02.2014)

Webb, Sidney.*Socialism in England.* London: Swan Sonnenschein & Co., 1890.

Wilson, Harry. "High-profit water companies reduce tax bills to a trickle." *The Telegraph*, 11 Kasım 2012. Erişim: 10 Ekim 2014.

Wollmann, Hellmut. *"Provision of Public Service in European Countries: From Public/Municipal to Private and Reverse?"*HKJU – CCPA, god. 11 (4) 2011: 889-910.

Wolmann, Helmutt. "Public and social services provision in European countries from public/ municipal sector to market liberalisation – and then what?", to be presented to the EGPA workshop to be held in Speyer on September 10-12, 2014, s.19. URL: http://amor.cms.hu-berlin.de/~h0598bce/docs/Wollmann.provision_of_public_and_social_services.draft_paper.pdf [Erişim: 29.10.2914]

YAYED. *Piyasaya karşı halkı korumak için toplumcu belediye.* Ankara: Memleket Yayınları.

Yıldırım, Selahattin. "Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar ve Sosyal Hareketleri ve Yerel Yönetimler Üstüne Notlar." *Mimarlık Dergisi* 159, sayı. 2 (1979): 19-20.